

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

kutuphaneci - eskikitaplarim.com

yusuf ziya ortaç

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

- Bu kitabın kapak kompozisyonunu ressam Bülent Şeren yapmıştır.
- Bu kitabın dördüncü baskısı 1962 de, İstanbul'da Yeni Matbaa'da yapılmış ve 5000 tane basılmıştır.

*Yusuf Ziya
Ortaç*

İSMET İNÖNÜ

*Dördüncü Baskı
1962*

Bu Kitap

Kahramanlarımız dilsizdir. Bu güne kadar, hiçbir kalem, hiçbir Türk kahramanının anıtını yapmadı. Türk vatanına yeni vatanlar ekleyenlerin adını, ancak birkaç halk destanında anıyoruz.

Millî edebiyatımızın bu tutukluğu karşısında, tercüme edebiyatımız, yarınlara hâfızasına yabancı milletlerin bayrak - adamlarını dikmekte cömerttir.

Övünmezlik, ne kadar özel bir faziletimiz olursa olsun, kalemlerimiz, kahramanlarımızın hayatını dile getirmemek suçundan kurtulamaz.

Türk vatanını, İnönü'nde, Lozan'da ve 1939 da, çeyrek asır içinde üç kere kurtaran kahramanın, adını taşıyan bu kitap, çocuklarımıza borçlu olduğumuz bir vazifeyi yerine getirmek aşkı ile yazıldı.

İSMET İNÖNÜ ...

Adı bir iddia olan bu eseri, yirmi milyondan biri yazıyor.

Kaderi millet kaderi olmuş, dünya ölçüsünde büyük bir insanı anlatmak bir muharrir salâhiyeti değildir. O

muzaffer hayatın yanında, yarım asırlık şeref destanına az çok karışmış olmak lâzım.

Ben ise, Büyük İNÖNÜ'ye, her Türk gibi, onu kalbimde taşıyacak kadar yakınım.

Sayfalarında beş yılın dikkati toplanan bu kitap, vesikaları, doğruluğuna şüphe payı kalmayan kaynaklardan toplanarak yazılmıştır.

Asker hayatına, daha 25 yaşında genç bir Erkânı-harp Kolağası iken Yemen müzakerelerinin siyâsî muvaffakiyeti karışan İsmet Paşa, ordudaki vazifesini, yeni Türk Devletinin temellerini atan büyük zaferle kapıyordu.

Ben, bu satırlarla o destanı anlatmağa çalıştım.

Mudanya - Lozan müzakerelerinin İsmet Paşası, yeni Türk Devletinin sivil kahramanıdır.

İSMET İNÖNÜ gibi, Millet hacminde bir kahraman elbet bir cilde sığmaz. Onu, dehâsının kesin çizgileriyle gösterecek büyük eserleri, talihin kendisine yakınlaştırdığı bahtiyar salâhiyetlerden beklemekte ben de herkesle beraberim.

Yusuf Ziya Ortaç

Dördüncü Basılış

Bu kitabın birinci baskısı on beş günde satılıp bitmişti. Beş tane değil, beşyüz tane değil, beş bin tane...

İkinci baskı, on bindi. Kaç ayda mı tükenmiştir?... Bir!..

Üçüncü baskısı bir satış rekoru kırdı ve on iki günde tükendi.

Şimdi dördüncü baskısını yapıyoruz. Bu, benim gibi amatör coşkunuğunu elli yılda yitirmemiş bir yazar için en güzel mükâfattır.

Bu kitabı, beş yılda yazdım ben. Niçin mi bu kadar güç?. Ağızların kilidini açmak, hâtıraları dile getirmek güç olduğu için...

İSMET İNÖNÜ'nün elbet bir ikinci cildi, bir üçüncü cildi de olmalıydı. Birinde onun Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı hayatı, birinde de on yıllık Muhalefet Liderliğinin en heyecanlı macera romanlarını aşan serüvenleri...

Gönlümde hâlâ bu vazgeçemediğim büyük arzu var. Ama, hemen söyleyeyim ki, çalışma gücüm artık bu işi tek başıma başarmıya yetmez... Bana, vesikaları toplayacak iki yardımcı dostu bulduğum gün, kalemim çalışmaya hazırdır.

Bu kitabın ikinci ve üçüncü baskıları yapılırken, tek kelime değişmemişti. Dördüncü baskısı da birinci, ikinci ve üçüncü baskılarının tıpkısıdır.

Neden mi?.. İnönü eskisinden de büyük. Bense, Tanrıya şükür, küçülmedim!

10/1/1962

Yusuf Ziya Ortaç

DOĞUM : Kütüklerde sararmış yapraklar ürperiyor. İri taneli salkımlar çillenmiş. Güneşle yuğurulan bağ toprakları kıpkırmızı. Karşıyaka sislerin yırtıkları arasından parça parça görünüyor. Körfezde titrek çizgilerle uzanan bir kaç kürek izi...

İngiliz yokuşu her zamanki gibi sessiz. Yalnız şu ahşap evde bir sevinç telâşu var. Merdivende bir terlik koşuyor ve arasıra hamamın yanındaki küçük odadan bir kadının genç iniltileri geliyor. Sonra, bakır güğümdeki loğusa şerbetinin karanfil kokularına karışan ağır bir sükût... tekrar kısık bir inilti... uzun bir çığlık ve ebenin ihtiyar avuçları içinde çırpınan kelimesiz, çıplak bir ses.

1884 yılındayız, Eylülün yirmi dördü. Günlerden Çarşamba. İzmir nüfus memuru kütüğe bir isim düşüyor: Mustafa İsmet Bey. Babası: Malatyalı, Kürümoğullarından Reşit Bey. Annesi: Razgıratlı Cevriye Hanım.

GÖÇ : Kasım sürekli yağmurlarla bastırdı. Lodos kısa bir çatışmadan sonra meydanı karayele bırakmış. Bahçede ayva ağacının ıslak dalları kaplamalara çarpıyor. Çatık yüzlü, morarmış bir akşam. Gök için için homurdanıyor.

Kapı çalınıyor: Reşit Bey. Yüzünde akşamla içeri giriyor. Adımları düşünceli. Merdiven, her basamakta gizli bir hüznle gıcırıyor.

Biraz sonra, genç babanın üzüntüsünü anlıyoruz: Foça'ya Mukavelât muharriri ve Başmüstantik tâyin edilmiştir.

Pencereden çipil boşluğa bakıyor: Komşu evlerin akşamla kararmış yüzleri iğri bir yağmurla çizik çizik...

Bu havada bir yuva dağıtıp bir yuva kurmak?... İğilip beşikteki yavrusunun üstünü biraz daha örtüyor!

Ertesi sabah göç hazırlığına başlıyorlar: Denkler bağlanıyor, hararlar doluyor ve 2 Aralık pazar sabahı, küçük İsmet 40 günlük kundağı ana kucağında yola çıkıyor.

F O Ç A : Foça'da bahar erken başlıyor: Gece yıldız dolu bir kış karanlığı içinde uyumuşlardı. Sabahleyin bir bahar aydınlığı içinde uyandılar. Aylarca, bulutların köpürte köpürte yıkadığı gök pırıl pırıldı.

Başlarını yavaşça yastıktan kaldırdılar: Beşiğin içinde, yorgandan çıkmış iki pembe el güneşle oynuyordu.

İki parmak, iki dudakta birbirine işaret etti: Suuus...

Biraz sonra, pencereyi gagalayan kuş seslerine uzun heceli bir cıvıltı beşikten cevap verdi:

— Baaa... baaa...

Cevriye Hanımla Reşit Bey bir sevinç baygınlığı geçir-diler.

*
**

Dalların tomurcukları iki günde çatlayıverdi. Ev, yeşil-likler içinde. Güneş bile odalarına taze yapraklardan renk alarak süzülüyor. İzmir'in bu güzel yazlığında bahtiyardılar. Başlarını sağa çevirseler bulutlara karışmış yeşil dağlar; sola çevirseler beyaz yelkenler uçusan mavi bir deniz... sonra, dudaklarında her gün yeni bir kelime doğan çocukları artık dünyaya ilk anlayan gözlerle bakmağa başlamıştı.

B O L D A N : Her güzel şey çabuk bitermiş. Bu yaz rüyası da öyle... Yine bir güz sabahı, evin kapısından bir yaylı kalktı. Arabanın muşamba kemeri altından iki hayat arkadaşı evlerine uzun uzun baktılar... Şimdi gittikçe uzaklaşan

evleri de, perdeleri sökülmüş pencerelerinin boş gözleriyle onlara bakıyordu.

Eğer dizlerinin üstünde el çırpın mini mini yavrularının sevinci olmasa, belki de ağlayacaklardı...

Havada şakayan kamçı, atların başını sola kıvırdı. Bahçe parmaklıklarına dayanmış komşu çocuklar onlara el sallıyor... Ev, yeşil bir tümseğin arkasında kayboluverdi. Yaylı, hafif salıntılarla toprak yolda koşuyor.

Yeni bir memuriyetle Boldan'a gidiyorlar.

DÖNÜŞ: Dört yıl sonra, İzmir'e baharla beraber, şahlanmış iki atın çektiği bir yaylı giriyor. Taze ot kokularıyla sarhoş beygirlerin köpüklü ağızlarında tatlı bir kışneme... Arabacı, kamçısını mavi boşlukta uzun kahkahalarla saklatıyor. Yolcuların yüzlerinde eski yurda kavuşmanın sevinci var: Dört yaşındaki küçük yavrularının bile...

Memuriyeti tekrar İzmir'e nakledilen Reşit Bey bu dönüştən çok memnun. Cevriye Hanım, anne olduğı bu memlekete, genç ömrünün en güzel hâtırasıyla bağılı...

Beş odalı, tertemiz bir eve yerleşiyorlar. Çocukları artık dört yaşındadır. Şimdi onun tahtadan atı, ucu sırma püsküllü kılıcı var. Birini beline kuşanıp öbürünün üstüne atlayınca, çocuk hayalinin o renk renk dünyasında bir masal kahramanı oluyor. Arkadaşlarından kurduğı ordu tam teşkillidir: Mantar tüfekli piyadeleri, ağaç dallarına binmiş süvarileri, küçük ağızlarına sığmayan büyük seslerle düşmanı döğen topçuları var...

Akşamları, uzak kışlalardan gelen boru sesleri çocuk ruhunda ürperirken, bahçe kapısından içeri, güneşin büyüt-tüğü gölgesine bakarak, manevradan dönen düşünceli bir kumandan ciddiyetiyle giriyor.

AYRILIŞ: O akşam, Cevriye Hanım, ancak kadın gözünün sezebileceğı bir his uyanıklığı ile erkeğinin yüzündeki düşünceyi gördü. Henüz İzmir'e yerleşeli bir yıl

olmadan Reşit Beyi Sivas'a tâyin etmiştiler.

Anne ile babanın bu ikiz hüznüne ansızın bir hıçkırık karıştı: Küçük oğulları, gözyaşlarının ıslattığı kesik seslerle ağlıyordu:

— Ben... ben İzmir'den ayrılmam!

Yoksa o çocuk ruh, otuz yıl sonra uğrayacağı müthiş ayrılığı şuuraltı dünyasının gizli antenleri ile o günden mi sezmişti?

Ufacık göğsü büyük hıçkırıklarla sarsılırken kulağına bir müjde fısıldadılar:

— Seni Sivas'ta mektebe vereceğiz...

Bir anda, iki göz yaşı çizgisiyle ıslanmış dudakları gülümsedi.

DENİZ : Tekrar uzun bir yolculuk... Bahçelerde bahar henüz yeşeriyor. Dalların kuru damarlarına hayat yürümeğe başlamış. Tepeleri alçak bulutlara gömülü dağlarda hâlâ kış.

Anadolu.. uçsuz, bucaksız, çırcıplak, bomboş Anadolu...

Bazı, kuytu bir yamaçta koyunlarını otlatan bir çoban; bazı, toprak kulübesinden bakan sıtmal bir yüz ve birbirine yaslanmış dağlar, dağlar, dağlar...

Yaylı, bu bitmez tükenmez mesafede yollanırken, çocuk, günlerdir gözlerinin aradığı şeyi soruyor:

— Baba, deniz nerede?

Bir anda kaybettikleri o mavi saadeti hatırlıyorlar!

Reşit Beyin, serçe parmağında akik bir yüzük parlayan sağ eli, geçtikleri yola doğru yarım bir uzanışla sallanıyor:

— Uzaktaa... çok uzakta kaldı...

— Sivas'ta deniz yok mu baba?

— Yok yavrum..

Bir anda, küçük ağzı kupkuru kesiliyor:

— Susadım anne!

A S K E R : Yarı güneşli bir sonbahar akşamı. Reşit Bey, sokak üstündeki selâmlık odasında. Misafiri var: Şıpka müdafii Hulûsi Paşa...

Ellerinde altın köpüklü büyük kahve fincanları, tatlı bir sohbe dalmış, konuşurlarken kapı çalınıyor: Çocuk mektepten gelmiş.

Merdivenleri çıkan minimini ayak sesleri odanın önünden geçerken Reşit Bey oğlunu çağırıyor. İçeriye giren çocuk, terbiyeli adımlarla doğru misafire gidiyor: Elini öpmek için...

Hulûsi Paşa, kendisine uzanan küçücük eli büyük avucunda tutarak, gözleri gözlerinde, şefkatle soruyor:

- Senin adın ne bakayım?
- İsmet...
- Kaç yaşındasın?
- Altı.
- Büyüdüğün zaman ne olacaksın?

İki heceli bir kelime, bu eski askere onun yarınki hüviyetini müjdeliyor:

- Asker

R Ü Ş T İ Y E : Sene 1892. Sivas Askeri Rüştiyesinde yeni bir talebe var. Künyesi: İsmet Efendi Ali Baba, apolet numarası 32.

Artık Reşit Beyin oğlu özlediği hayata kavuşmuştur. Bu, alnı ve gözleri vücuduna hâkim çocuğu bütün çevresi seviyor: İsmet Efendi Ali Baba, yaşı ile sınıf arkadaşlarının en küçüğü, başı ve kalbi ile en büyüğüdür.

Çalışkanlığını dikkati, dikkatini zekâsı ve bütün bu üstün vasıflarını iyi ahlâkı tamamlıyor. Öğretmenleri sınıf arkadaşlarına örnek talebe onu gösteriyorlar.

«Tekdiri âlenî» den «meydan dayacağına» kadar bütün cezaları mektep çatısı altında toplayan eski maarifin kâşları, bu küçük çocuğa, okulu tamamladığı güne, 1894'e kadar bir kere olsun çatılmamıştı.

MÜHENDİSHANE: Halıcioğlu Topçu İdadisinin kapısından bir çocuk giriyor. On üç yaşında, gözlerinin ufki bakışı yılların üstünden aşan bir çocuk: İsmet Efendi Aksaray. O, sınıfının birincisidir. Dimağının ışık dünyası içinde her mevzu aydınlanıyor.

Bahçede gezerken, elinde defter, koltuğunda kitap yok. Fakat bu nümayişsiz talebe, derse kalktığı zaman, her sual, muallimin yüzünde hayret, hattâ hürmet uyandıran cevaplar alıyor.

O, öğrenci hüviyetinde öğretici vasfı taşıyan bir talebedir. Sınıf arkadaşları, suallerin kördüğümünü her zaman onun yardımıyla çözüyorlar.

İsmet Efendi Aksaray yalnız derslerinde değil, tavrında, hareketlerinde de daima sınıf birincisi idi. Bütün tahsil çağına, onun hiçbir hafta sonu tatili, izinsizle, mektep duvarları arasında geçmemiştir.

YOKLAMA: Akşam.. Batan güneş minarelerin alem-lerinde yanıyor. Haliç, ışıklı bulutlar altında erguvanlaşmış. Gökte kuşların siyah taburları...

Halıcioğlu İdadisinin loş bahçesinde yoklama saati: Bütün mektep bir arada. Her sınıf birincisi, nöbetçi zabıtine yoklama kâğıdını veriyor.

Bir hizada dizilmiş safların bir noktaya saplanmış bakışları önünde sert ve keskin hareketlerle geçen bu dakikaların bir tek zevki var : İsmet Efendi Aksaray yoklama kâğıdını verirken...

Mühendishanei Berri-i Hümayunun bu yaşça en küçük talebesi, asker adımlarla nöbetçi zabıtine doğru yürürken, bütün mektebin kalbi gözbebeklerinde toplanmış, ona sevgi ile bakıyor.

MADALYA : 14 Ocak, sene 1900... Halıcioğlu İdadisini bitiren Mustafa İsmet Efendi, şimdi Topçu Harbiye sınıflarındadır.

Arkadaşları, gittikçe çetinleşen derslerin zorluklarını onun yardımı ile yeniyorlar. Zekâsının çözemediği hiçbir düğüm yok. Akşam çalışma saatlerinde, beyaz kâğıda serpilmiş rakamlar arasında bir meçhulü arayan gözler, onun ışığı etrafında çevreleniyor. Tam üç yıl...

1 Eylül 1903 de, birincilikle mektebi bitiren genç teğmenin künyesi artık Ordu kütüğüne geçmiştir. «Reşit oğlu İsmet İzmir, 319 — 1 sahra»...

Şimdi, mektep kapısından, bütün kılıç kuşanmış arkadaşlarıyla çıkarken, onun göğsünde parlayan bir de madalya var: Birinciliğin mükâfatı olan altın Maarif madalyası.

SARIŞIN GENÇ : Mülâzımisani İsmet Efendi, şimdi Erkânıharbiye mektebindedir.

Pangaltıdaki Harb okulu içinde geçen bu üç yılda, mümtaz şahsiyeti, en katı çizgileriyle beliriyor.

Onun düşünüş çevresi, içerisine yalnız ders kitaplarını alan bir mektepli başı değildir. Artık her dünya meselesinde ve her fikir dâvasında, genç zabitan şahsı görüşü var. Tevfik Fikret'in henüz sanat muhitini yadırgatan en yeni şiirleri onun dudaklarında dolaşiyor:

**Elbet değil nasıybi mezellet kadınlığın,
Elbet değil melekliğin ümmidi zulm-ü şer;
Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer!**

Bu anlayış, Mektebi Harbiye edebiyatında «Mebaniül inşâ» müellifi Süleyman Paşa ile Namık Kemal'i aşan tek zevktir.

Bildiği pek çok şey arasında bilmediği iki şey var: Koru ve yalan.

Kendisine seçtiği arkadaşların hüviyeti bile onun mânevi çehresini gösterir.

İşte, Erkânıharbiye mektebinin birinci sınıfındaki bu genç mülâzimle son sınıfındaki sarışın genç ilk defa bu çatı altında tanışıyorlar.

Yarın, o sarışın gencin adı ATATÜRK olacaktır.

D A K İ K A : Genç Kurmay namzeti, mektebin verdiği bilgiyi yeter bulan bir kabiliyet değildir. O, yeni dünyaların kapısını açacak yabancı dillerin anahtarını arıyor.

Bir gün, Fuat Efendi Taşkasapla ⁽¹⁾ karar veriyorlar: Hususi bir öğretmenden Almanca dersi alacaklar...

Ders haftada bir gün, mektep arkadaşının evindedir: İkindiden sonra, alaturka saat 8 de.

Onun bütün hayatınca, sözünde, sayinde, kararında tek ölçü vardır: dakika.

Bu ders günlerinde, sofadaki duvar saatiyle sokak kapısının tokmağı sözleşmiş gibiydi: Biri dışarıda kapıyı çalar-ken öbürü içerde sekizi çalışıyor.

Bu şaşmaz intizam karşısında, bir gün Fuat Efendi Taşkasab'ın annesi, dudaklarında hayran bir tebessümle:

— Oğlum, diyor, ben bundan sonra bizim saati İsmet Beyin kapıyı çalışı ile ayar edeceğim!

İntizam, İsmet Beyde mizac olmuştu.

İ M T İ H A N : Sınıfta sessizlik madde olmuş. Duvarda, sabah güneşinin çizdiği başlar sıra sıra... İsmet Efendi Aksaray: Alnında bir düşünce çizgisi, elinde bir kalem ve önünde uzun, beyaz bir kâğıt. Kâğıdın sağ köşesinde mektep mühürü. Mühürün altında şu satırlar :

Erkânıharbiye Namzedi

2 Sene

A k s a r a y l ı

İ S M E T

(1) General Ali Fuat Erden.

Muharebatı Meşhurei Osmaniye

Genç Mülâzimisânî önce suali yazıyor :

Vaziyeti Umumiye

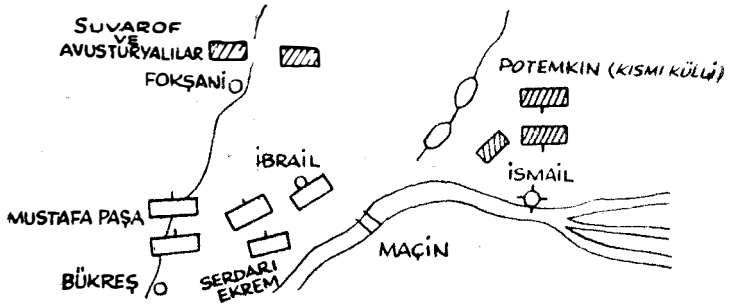
Devleti Aliyei Osmaniye ile Rusya ve Avusturya Devletleri arasında vukua gelmiş olan 1201 - 1206 seferi meşhuru esnasında serdarı Ekrem ve Sadrâzam Kethüdazade Hasan Paşa kumandasındaki Orduyu Hümayun Ruscuktan hareketle Silistre tarikiyle Maçine gelip Tunâyı geçerek İbrail sahrasında ordu kurmuştur. Rusya ve Avusturya müttefikin orduları Romanya kıtası dahilinde ve mevakii malûmede Orduyu Hümayunun hareketine muntazırdır. Serdarı Ekrem Ordusu Rusya ve Avusturya ordularını bozarak onları memleketeyn kıtasından tard ve ihraca emri katı almıştır.

V A Z İ F E : İbrail sahrasında bulunan Orduyu Hümayun Karargâhı umumisinin devri hazır askerliğine göre mütalâa ve kararı ve itâ olunacak ordu emri.

Kalpağının siyah çerçevesinden taşan büyük, beyaz alnı avucunda, gözlerinin pırl pırl dikkati önündeki suale sapsanmış, düşünüyor. Bu kısa bir düşüncedir. Cevaba nasıl başlayacağını kestiren kısa bir düşünce...

Sonra, bütün sınıf, satır satır çizgilerle buruşmuş tek bir aln halinde düşünmeğe devam ederken, o yazmağa başlıyor :

Vaziyeti umumiyei itâyı karara sühuletbahş olacak bir sıra ile hülâsa edelim:

Düşman ordusu gayrı müsavi iki grup halindedir. Kısmı külli ve Başkumandan İsmail kalesinde muhasara ile meşgul Rusya ve Avusturyalı'lardan mürekkep bir, ikinci derecede yani bir sağ cenah kolu da Fokşani ve civarında.

Osmanlı ordusu aslîsi bu iki grubun arasında olup her iki tarafa da yürüyecek bir vaziyettir. Bir Osmanlı sol cenah kolu da Bükreş taraflarındadır.

Hallolunacak mesele: Bu Osmanlı ordusunun düşmanın iki grupundan hangisi üzerine ilerlemesi lâzım geldiğidir.

Harita üzerinde İbrail - İsmail = 40 km. İbrail - Fokşani = 35 - 40 km.

Şu halde Osmanlı ordusu hududu dahile üzerinde bulunmakta olup düşman kollarını ayrı ayrı tepeliyecek vaziyettir.

Bir harbin neticeî katiyesi ordusu aslîler arasında hal ve fasl olunur. Yani her türlü harekâtı askeriyenin hedefi düşman ordusudur. Şu mülâhazaya göre Osmanlı ordusunun Fokşani üzerinden yürüyerek düşman sağ kolunu mağlûb eylemesi, havaya saldırılmış bir kılıç darbesi gibi boş bir şey demek olup bilâkis Potemkin ordusunun mağlûbiyeti katiye ve belki esarete giriftar edilmesi ise neticeî seferi tâyin edeceği anlaşılır.

Bundan maada eğer Osmanlı ordusu Fokşani üzerine yürüse bir şey kazanacağı da şüphelidir. Çünkü düşmanın en doğru hareketini farz ve kabul edersek o halde meydana çıkar ki :

Fokşani'deki müttelikıyn sağ cenah kolunun vazifesi Rus orduyu aslisinin sağ cenahını setir ve temin ve kendi üzerine mümkün olduğu kadar çok Osmanlı kuvveti celbetmek olup faik kuvvetler karşısında ise katı muharebeye girişmiyerek kendi kısmı küllisine doğru çekilmekten ibarettir.

Binaenaleyh eğer ordumuz Fokşani üzerine ilerlerse müttelikıyn muharebei katiyeyi kabul etmiyerek ricat edecekler, ordumuz onu muharebeye mecbur edinceye kadar takib etmeğe kalkışırsa üssülharekâtından pek ziyade ayrılacak, bu sırada Rus orduyu aslisi muvaffak olur olmaz hattı ricati tabiimizi tehdit edeceği ve sonra muzafferen kendi sağ cenahımıza yükleneceği gibi İsmail, Kili, Akkerman gibi seferin neticesi için pek mühim kaleleri de elde edecek, İstanbul yolunu açacaktır.

Bilâkis eğer biz Potemkin ordusunu mağlûb ettiğimiz esnada kendi sol cenah kolumuz da mağlûb olsa yine haizi ehemmiyet değildir. Zira Potemkini mağlûb eder etmez ordu sola teveccüh edince düşman zayıf kolunun yanına ve gerisine düşer ki o halde onun için:

Ya vaktiyle davranıp, mümkün olursa ric'at etmek, yahut pek namüsait şartlar altında aksi cephe ile ve iki düşman arasında muharebe vermektir ki her iki halde dahî bizim için faydalı ve neticelidir.

Demek oluyor ki :

Bize verilen emri katı ki Rus ve Avusturyalıların memleketeynden ihracını âmirdir, sol cenah kolumuz ister mağlûb olsun, ister galip gelsin, her iki halde de Potemkin orduyu aslisinin mağlûbiyet ve hezimetini ile hallolunacaktır.

O halde: Biz de meseleyi bu yolda halletmeğe, yâni orduyu aslimiz ile Potemkin üzerine yürümeğe karar verelim.

Esas vazife hakkında şöyle bir karar verdikten sonra hallolunacak bir iki teferruat daha kalıyor:

1 — Sol cenah kolumuzun kuvveti, vazifesi, sureti hareketini müş'ir emir.

2 — Orduyu aslinin takib edeceği istikamet.

Orduyu asli Maçine tekrar geçerek oradan mı İsmail'e gitsin yoksa İbrail - Kalas istikameti ile Prut nehrinden geçerek mi gitsin gibi ilk nazarda halli lâzım bir mesele görünür. Kalas üzerinden Prut nehrini geçerek gitmek Maçin'e geçmeğe şâyânı tercihtir. Çünkü bu halde:

1 — Potemkin ordusu ile kendi sağ cenah kolu arasına girilmiş ve onların birbirine yardımcı menedilmiş olur.

2 — Düşman hattı ihata ve muhasarası yandan ve hattâ arkasından vurularak İsmail'de bulunan muhafız ordusu ile kendi ordumuz arasında sıkıştırılmış olur ki bu halde vereceğimiz muharebe kati bir netice aldığı gibi mağlûbiyet sonunda düşman denize atılmış olur.

3 — Kendi sağ cenahımızla irtibatımız daha emindir.

Bizim bu faydalı hareketimize karşı düşman ne yapar?

Ya sağ cenah kolunu vaktiyle kendi üzerine celbeder, yahut esnayı muharebede onu orduyu aslimizin gerisine düşmeğe memur eder.

Biz bu harekete nasıl mâni olabiliriz?

Kendi sol cenahımızla mâni oluruz.

(Şâyânı dikkattir ki burada bizim Mustafa Paşa kumandasındaki sol cenahımız 1866 seferinde «İzer» Ordusunun vazifesine müşâbih bir vazifeye memur edilecektir.)

O halde Fokşani ordusu: Bizim hareketimizle beraber Fokşani'ye kadar ilerlemeli, düşmanla teması muhafaza etmeli, taarruz ile müdafaayı karışık surette icra edebilecek kâfi bir kuvvete, faal bir kumandana malik olmalı.

Bunun vazifesi: Düşman ordusunu karşısında tutmak. Yani düşman kolu kendi orduyu aslisi üzerine çekilmek isterse taarruzi davranarak onu mutlak yerinde vurup muharebe etmeğe, kendisiyle uğraşmağa mecbur etmelidir.

Eğer orduyu aslimize geriden tesir etmek isterse yine taarruzla buna mâni olmalı.

Eğer düşman kolu kendi üzerine ciddi, şiddetli kati bir surette ilerleyip biran evvel kendisiyle halli mesele ederek sonra orduyu asliler üzerine dönmek isterse o halde kati muharebe kabul etmemeli, düşmanı oyalamalı, icab ederse ricat ve sahte avdeti taarruziyelerle düşmanı arkasından ayırmalı.

Bu halde:

VERİLECEK EMİRLER

1 — Mustafa Paşa ordusuna :

(Vazife hakkında malûmat ya var, yahut şimdi veriliyor.)

Orduyu asliyi Osmanî İbrail - Kalas - Prut Nehri istikameti ile yürüyerek İsmail kalesini muhasaraya çalışan düşman orduyu aslisi üzerine ilerliyecektir. Harekete yarın başlanacaktır. Maiyetinize bir Kolordu ile bir Suvari fırkası gönderiyorum. Vazifeniz orduyu aslinin sol cenahını düşmanın sağ cenah koluna karşı temin etmektir. Bunun için Foksani'ye kadar mı yoksa daha şimale kadar mı ilerlemek lâzım geldiğini sizin takdirinize bırakıyorum. Herhalde gerek taarruzi, gerek tedafüi hareketle düşmanı karşınızda tutmağa ve düşmanla kati muharebeden mümkün olduğu mertebe içtinab etmeğe gayret ediniz. Ricat halinde Bükreş istikametinde çekiliniz.

2 — İsmail Kalesi Muhafızlığına :

Orduyu Osmanî İbrail - Kalas - Prut Nehri istikametinde olarak Potemkin ordusunun yanına doğru ilerliyerek yarın hareket edilecektir. Sebat ediniz. Üç gün sonra o havaliye muvasalat olunmak muhakkaktır. Suvarinizi muttasıl ileriye

atmağa, ordu ile irtibat temin etmeğe bakınız. Hücumu umumi günlerini size tebliğ ederim. (Muhafız ve seyyar orduların ittihadı harekâtı için evamiri lâzimeyi veririm.)

3 — Orduyu asliye :

(Vaziyet hakkında malûmattan sonra) Sol cenah kolumuz düşmanın sağ cenah kolunu iştirak ve ittihattan men'e, tevkife memurdur.

1 — Orduyu hümayun Kalas - Prut üzerinden Pötemkin ordusu üzerine ilerleyecektir.

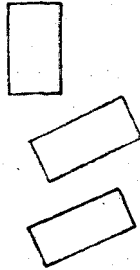
2 — Ordu üç kolla yürüyecektir :

Sağ cenah kolu : Süleyman Paşa Kumandasında 15.000 kişiden mürekkeb olarak (...) ve (...) istikameti ile,

Merkez kolu...

Sol cenah kolu

(Harita mufassal olmadığı gibi kuvvetlerde de cüz'ü tam teşkilâtı bulunmadığından umumi arz ediyorum. Her halde maksadım sol cenah kolunu daha kuvvetli yapmak ve sola, ileri taşkın bulundurmaktır.)

3 — Müstakil süvari Çerkez Selim Paşa kumandasındaki kıtaat yarın erkenden hareketle düşmanla temas peyda edinceye kadar ilerliyecek ve muhafız ordu ile temini irtibat eyliyecektir. Bir süvari fırkası Fokşani taraflarına gönderilecek ordunun sol cenahı tehdit edilecektir.

4 — Ağırliklar Prut Nehrine kadar ilerliyerek ve kitaplarını takib ederek orada bekleyecekler. (Bu satırlar silinmiştir).

5 — Ben merkez kolu ile beraberim.

**

Erkânıharbiye sınıfları Balestik ve Muharebatı Meşhurei Osmaniye muallimi Topçu Erkânıharbiye Feriki Muhtar Paşanın bütün ömrünce hâtıraları arasında sakladığı bu imtihan kâğıdı üstünde, merhumun babacan kaleminden çıkmış iki kelimelik bir takdir çılgığı var: Aferin evlâdım!

AYRILIŞ : Mühendishanei Berrii Hûmayunun kapısından birincilikle giren İsmet Efendi Aksaray, 26 Eylül 1906 da Erkânı Harbiye mektebi kapısından birincilikle çıkıyor.

Kur'ası İkinci Ordudur: Edirne'ye...

2 Ekim sabahı, ayrılık günü.

Göz yaşları dudaklarındaki sevinci ıslatan Cevriye Hanım oğlunu göğsünde sıkıyor.

Taşlığın donuk maviliği içinde, bu 22 yaşında Erkânı Harb Yüzbaşısı, omuzlarının sırma köprüleri, yakasının sırma işlemeleri, yepyeni kılıcı, altın düğmeleri ve ışık dolu gözleri ile pırlıl pırlıl...

Reşit bey, erkek başı biraz göğsüne düşük, yüzündeki sükûn ile göğsündeki fırtınanın tezadı içinde, boğazında düğümlenen nefesleri yutkunuyor...

Cevriye Hanımın dudaklarında, hıçkıran son tembihler:

— Sakın mektup yazmağı unutma oğlum... Gün aşırı beklerim.

İsmet Bey, annesinin kulağına ruhunun gizli kararını fısıldıyor :

— Yalnız mektup değil anne... Bir gün sonra sana, Rumeli dağlarından kurşunla delinmiş kalpağımı da göndereceğim!

Kapıda bekleyen arabanın tekerlekleri, eşiğe boşalan bir testi suyun üstünde dönüyor.

E DİRNEDE: Liva Kumandanı Şevket Paşanın tecrübeli asker gözleri, daha ilk karşılaşmada bir altın zekâ ile kamaşıyor.

İsmet Beyin İkinci Ordudaki nüfuzu, rütbesinin çok üstündedir. Uyandırdığı hürmet ve itimat havası içinde, yüzbaşılığı yok, kendisi var.

Çalışırken ve çalıştırırken, bütün çevresini bir bir tanıyan genç kurmay bir şey tanımıyor: Mesai saati. İş başında tatilsiz gün, kitap başında uykusuz gece geçirdiği çoktur.

Zorlukları yenmekten zevk alan karakteri, yalnız bir şeyden zevk almıyor: Gösterişten!

Masasının üstünde, en yeni askerlik eserlerinin yanında Emile Zola'nın «Rougon - Macquart» larını ancak odasına giren yakın dostları görüyorlardı.

Bir gün, Bulgar askeri talimatnamesini okuyup anlayacak kadar Bulgarcaya çalıştığını da arkadaşları hayretler içinde, tesadüfen öğrendiler.

K ONFERANSLAR: Selimiye'nin minarelerinde hazine bir ezan sesi, batının son kızılıtlarıyla söndü... Oda-sında toplanan genç zabıtlere :

— Osmanlı İmparatorluğunun temelleri çatırıyor! diye acı bir hitabe söyleyen Şevket Paşa, o akşam İsmet Beyi yanında alıyordu :

— Sizden bir ricam var...

Ayakta, baba oğul yakınlığı ile göz göze bakıyorlardı.

— Buyurunuz Paşam...

— Düşünüyorum: Sizden yalnız batarya başında istifade etmek liyakatinize karşı haksızlık olacak... Silâh arkadaşlarınıza mesleki konferanslar vermediği kabul eder misiniz?

İsmet Bey kısa bir muhakeme yaptı: Her gün, gâh güneş, gâh yağmur altında tatbikatla yorulmuş insanları kuru bir mevzuun etrafında toplayabilmek... Bu cidden başarılması zor bir işti...

Zoru yenmenin cazibesi ile :

— Peki Paşam, dedi, emredersiniz..

Ve konferanslara başladı: Dinleyicisi ertesi hafta bir misli artan konferanslara!

İ T T İ H A T V E T E R A K K İ : Yatsı namazından çıkan birkaç ihtiyar, aysız bir gecenin yollarında kayboldular. Son ayak seslerinin üstüne kapılar kapandı. Edirne uyuyor...

Yalnız şu ıssız sokakta, yamru yumru kaldırımlar üstünde sendeleyeyen iki gölge var: Biraz evvel Rumeli kıraathanesinden çıkan bu iki gölgeden birinin gözlerine, şimdi, içi pamuk tıkalı büyük gözlükler takılmıştır!

Gecenin esrarına bürünmüş böyle nereye gidiyorlar? İşte bir yokuş indiler, işte bir sokak saptılar ve işte bir evin önünde durdular...

Kapı, bir işaretle açıldı. Avlu, kapkaranlık, gözleri açık yolcu, arkadaşının elini tutmuş, temkinli adımlarla merdivenleri çıkıyor.

Sahanlığın karşısındaki odadan yere bir ışık çizgisi vurmuş... Giriyorlar... Perdeler sımsıkı kapalı... Yürek çarpıntılarını büyüten bir sessizlik içinde, rehber, arkadaşının gözlerini açıyor :

Ortada yeşil çuha örtülü bir masa. Masanın üstünde Kur'anı Kerim, tabanca... Ve masanın başında tepeden tırnağa siyah örtülere bürünmüş üç kişi...

Kalın ve ruha işleyen bir ses, önce bir nutuk irad ediyor:

— Vatandaş!... Otuz bir senedir mukaddes bünyeyi milleti hâin bir kurt gibi kemiren idarei haziranın alçak ve

alçak olduğu kadar da korkak olması lâzımgelen bir sürü taraftarları önünde millet âciz bir kadın gibi cebin ve mütereddit kaldı!..

Mutlakîyetin bütün kanlı ve karanlık seyyiatını anlatan bu nutuk bitince, bir el Kuranı Kerimin, bir el tabancanın üstünde, tahlif başlıyor:

— Esas maksadı meşrutîyetin ilânı ve kanunu esasının teyidi ehkâmından ibaret olan bu cemiyete girdiğim tarihten itibaren uhdeme tevdi ve tahmil olunacak bütün vezaifi hattâ hayatıma dahi mal olsa ifa edeceğime dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim. İdarei hazıranın pençe zulmüne düşerek etlerimi kemiklerden ayıracak işken celere dahi maruz kalsam esrarı cemiyetten bir şey fâş etmiyeceğimi taahhüd ederim ve taahhüdatı namuskâraneme rağmen bir sır verecek olursam şimdiden kanımı cemiyete helâl ederim!

Kargababa türbesindeki bu ev, İsmet Beyin evidir. Ve İttihadü Terakki cemiyeti, onun mümtaz şahsiyeti etrafında gizli bir teşekkül ile ilk çalışmalarına başlamıştır.

SELÂNİK'TE: İttihat ve Terakkinin Selânik'teki merkezi henüz on kişiden ibaret: Bursalı Tahir Bey, Fethi Bey, Mithat Şükrü Bey, Ömer Naci Bey, Cemal Bey, Topçu Yüzbaşı Hamdi Bey, Rasim Bey, Nafiz Bey...

Edirne'dekiler, bu kadar da yok. Fakat, yüreklerindeki vatan aşkının, hürriyet aşkının büyüklüğü, onlara azlıklarının za'fını düşündürmüyor bile... İsmet Beyin mânevi reisliği altında el ele vermiş dört beş arkadaş, inanmış insanların yenilmez azmiyle çalışıyorlar.

Bu gizli çalışmalar, büyük ruhların ilhama benzer o gizli sezişi ile Rumeli dağları ardında aynı ateşle yananlar arasında bir kaynaşma yapıyordu.

Nihayet bir gün, İsmet Bey, orduya yeni alınacak erlerin sevk işlerini düzenlemek vesilesiyle İzmir'e gtmek için yola

çıkıyor ve Selânik'e uğrayarak cemiyetin ileri gelenleri ile şahsan da tanışıyor.

Bu seyahat neticesinde, Osmanlı İmparatorluğunun iki vilâyeti, Edirne ile Selânik, hürriyet uğruna çalışmak için el ele veriyorlar.

K A R A R : Bir yolcu bir müjde getiriyor :
— Selânik'ten geliyorum. Yarın hürriyet ilân edilecek...
Verdiği tafsîlât bütün şüpheleri kaldıracak kadar katı...
Hemen, İsmet Beyin evinde üç dört arkadaş toplanıyorlar.
Artık beklenen büyük dakika gelmiştir.

Kısa bir konuşmadan sonra karar veriliyor: Edirne'de ertesi gün Meşrutiyet ilân edilecek!

Yalnız, ortada bir tehlike var: Hamidiye Livası...

Her neferinin üç kat elbisesi, üçer çift kundurası olan ve her ay maaşını dakika sekmeden alan Abdülhamid'in bu şahsi ordusu, Saraya karşı baş kaldıracak bir harekete silâhla karşı koyabilir.

Düşünce ile eğilmiş başlar arasından İsmet Beyin geniş aîni, yenilmez bir iradenin kılıçlarını çatmış kaşları ile kalıyor :

— Kolay!

H A M İ D İ Y E L İ V A S I : Gece yarısı. Yanıkkışladan çıkan bir tabur asker yıldız dolu bir Temmuz göğü altında, geri dönmemeğe karar vermiş adımlarıyla ilerliyor. Gecenin büyüttüğü ayak sesleri, Hamidiye Livasının uyuduğu kışlaya doğru yaklaşmaktadır. Sert bir kumanda ile ökçeler birbirine çarpıyor. Sonra, süngülerin karanlığı biçen ısıltıları, kurşun doldurulan tüfeklerin çelik çakırtıları...

Binbaşı Ali Beyin kumandasındaki askerler, bir anda kışlanın bütün kapılarını tutuyorlar.

Selâm duran nöbetçinin uykulu gözleri önünde birkaç zabıt, büyük kapıdan karanlığın meçhulüne giriyor...

Artık bütün koğuşlar uyanmıştır.

Hamidiye alayına, vaziyet, kısa, açık ve pazarlıksız cümlelerle anlatılıyor: En küçük hareket, kardeşi kardeşe kırdıracaktır.

Gözlerinden henüz uyku silinmiyen kışla, umulmadık bir ruh uyanıklığı ile bir ağızdan sadakat yemini ediyor!

O N B İ R T E M M U Z : O sabah Rumeli dağlarından doğan güneşle otuz üç yılın karanlığı dağılıyordu.

Dudaktan dudağa dolaşan fısıltılar, biraz sonra ses oldu, alkış oldu, bayrak oldu...

Ağızlarda, kitapların tanımadığı muamma kelimeler var: Hürriyet, Adalet, Musavat, Uhuvvet!

Ve milli sevincin tek sesi, davul zurna, şehrin sokaklarında dolaşıyor...

Ansızın bir genç kılıç vilâyet konağının merdivenlerinde şakırdarak, hızla yukarı çıktı.

Şimdi, resmi yüzü bir kalabalık içinde, beyaz bir sakal yemin ediyor:

— ... Dinim ve namusum üzerine yemin ederim!

İsmet Beyin önünde Meşrutiyete sadakat yemini eden bu ihtiyar, Edirne valisi idi.

T A K V İ M H A T A S I : Defne dalları ve bayraklarla donanmış tren, defne dalları ve bayraklarla donanmış istasyonda soluk soluğa durdu: Edirne, Serez'den gelen heyeti karşılıyor.

Askerî bandonun çaldığı Cezayir havası ile vagondan inen genç zabiti alkışlarla karşıyorlar. Şehir sevinç içinde, Karşılıklı nutuklar söyleniyor...

Ansızın alkışların çağlayanı ortasında şaha kalkan bir hamiyet, Abdülhamid'in allı yeşilli hürriyet bayraklarına karışmış resmini koparıp çizmelerinin altında çiğniyor...

Bir anda, Padişahı suçsuz bilen askerlerin yüzü değişmiştir. Bir anda, kalabalığın sesi değişmiştir. Bir anda her şey değişmiştir...

İsmet Beyin dargın sesi, genç misafiri hemen kendine getiriyor:

— Arkadaş! Hareketinizde takvim hatası var. Bunu bir hafta evvel yapsaydınız kahramanlık olurdu!

S İ Y A S E T : 7. İkcinciteşrin. 1908, İsmet Bey kolağalığa terfi ediyor. Şimdi, Edirne’de 2 nci Süvari Tümeninin Kurmaylığına memurdur.

Günün işlerinden kurtulup da gece odasında kendisi ile başbaşa kalınca, bir düşünce saatlerini dolduruyor: Memleketi istibdattan kurtaran orduyu siyasetten kurtarmak!

Henüz yirmi dört yaşındaki bu genç başta, fırka gayreti kılıçları sararsa asker gayretinin körleşeceği korkusu vardır.

Düşüncelerine bir tatbik imkânı ararken, Selânik’te toplanacak İttihat ve Terakki kongresine, Edirne adına onu murahhas seçiyorlar.

İsmet Bey, kongrede fikrini müdafaa etmek kararıyla yola çıkıyor.

Selânik’te, talihin kendisine hazırladığı bir tesadüf var: Mustafa Kemal!

Daha ilk konuşmada, beş yılın birbirinden ayırdığı bu mektep arkadaşı, aynı fikir üstünde her dakika beraber düşünenlerin yakınlığı ile anlaşıyorlar.

Kongrede, ordunun siyasete karışmaması tezini zeki bir mantık ve sıcak bir sesle yalnız ikisi müdafaa ediyor.

İsmet Bey, bu düşünce ile, İttihat ve Terakki cemiyetinden çekilen ilk asker olmuştur.

B İ R Y İ L D İ Z : Orduda doğan yeni hayat, orduya yeni hayat getirmiştir: Yer yer askerî gezintiler, büyük manevralar yapıyor.

1909 da, 2 nci ve 3 üncü ordular komutanları ile kurmay subaylarının Yanya ve Preveze civarında çıktıkları atlı erkânıharbiye seyahatinde İsmet Bey de var.

Bütün bu canlı hareketler içinde, o, memur zekâsı ile her gün biraz daha muhitinin seviyesini aşmaktadır. Uzun yıllar, Osmanlı ordusunda çalışan meşhur Alman Kumandanı Golç Paşa, bu diriliş havası içinde beliren genç kıymetleri incelerken, altın gözlükler arkasından bakan yumuk gözlerinin iki damla mavisini, İsmet Beyin pırıl pırıl hüviyeti ile kamaşıyor.

Edirne'de iki fırka arasında hazırlanan bir manevra ona bu kıymeti tanıtmıştır: Bu manevrada Şevket Turgut Paşanın kumandasındaki 3 üncü fırkanın Erkânıharb Reisliğini yapan İsmet Bey, ideal bir erkânıharb Reisine has meziyetleriyle kendisini göstermişti.

Golç Paşa, manevranın neticesi üstünde Erkânıharbiyei Umumiye Reis ile konuşurken, ihtiyar Genaralın Ahmet İzzet Paşaya ilk sözü bir müjde oluyor:

— Edirne'de bir yıldız doğuyor Mareşal!

B İ R G Ö R Ü N Ü Ş : Meşrutiyet, İmparatorluğun büyük bir dâvasını halle karar vermiştir: Yemen meselesini. İmam Yahya isyan etmiş ve San'ayı muhasara altına almıştı.

Bu kör düğümünü bir türlü çözemiyordular. O güne kadar çöllere yarım milyon Türk askeri gitmiş ve geri dönmemişti!

Anadolu, tek göğüs gibi, onun türküsü ile hıçkırıyordu.

**Giden gelmiyor
Aceb nedendir!**

Şimdi, Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşanın başkanlığında bir askeri heyet «Yemen Mürettep kuvvetleri» bu kanlı dâvayı bitirmeğe gidecektiler.

Ahmet İzzet Paşa, arkadaşlarını seçerken, Edirne manevralarında parlayan genç yıldıza bir mektup yazıyor:

(Benimle beraber gelmek ister misiniz?)

İsmet Beyin cevabı, meslek vekarının tam ifadesidir:

(Ben askerim, emrettiğiniz yere gitmek vazifemdir.

Yalnız, orduyu bırakıp da siz nereye gidiyorsunuz Paşam?... Yoksa bir Balkan harbini pek mi uzak görüyorsunuz?)

E MEN : 26 Şubat 1910.

Hamidiye Kruvazörü, Rauf Beyin idaresinde Sarayburnunu dönüyor. Kışın beyaz meçhulü içinde Marmaraya açılan gemi, garip Anadolunun bütün hasret ülkelerinde adı geçen diyarın yolundadır: Yemen yolunda...

Bu Yemen seferinin, İmparatorluğun kanını emen bütün seferlerden ayrı bir hedefi var: İmam'ı, Halife'ye itaate zorlamak gibi beyhude bir ceht değil, anlaşmamazlığı anlaşmaya vardırmaaktır.

Hakikat şu : Zeydi mezhebinde İmamülmüslimin birdir. O da, ancak Fatımiyülmezhep bir seyittir. Bu İmam, Halifeye tâbiyeti kabul ederse İmameti derhal sakit olur.

Bu anlayış ayrılığını, bütün Yemen dâvası boyunca Babâlinin aklı almamıştı. İşte, İzzet Paşanın başında bulunduğu Yemen mürettep kuvvetleri şimdi bu dâvayı halledecektir.

Heyet içinde, meseleyi bütün zıt ve girift cepheleriyle kavrayan bir kişi var: İsmet Bey.

D EĞİŞMEYEN SUAL : Kahire'de, Abidin Paşa kasrında iki gün süren misafirlik sona ermiş, tekrar yola çıkmışlardır.

Bir öğle üstü Hudeyde'ye varıldı. Karargâh, Ahmet Şurâi Paşanın evi. Arap üslûbunda büyük bir bina. Gök, kızgın toprağın üstünde sıcaktan terlemiş bir hamam kub-

besi. Yel pazelerden esen ılık havadan başka rüzgâr yok. Ve sıcaktan çatlayan dudakları ıslatacak yalnız bir su var: Tuzlu su!

Askerî hareket bu cehennem içinde başlıyor ve bir buçuk ay sonra San'a muhasaradan kurtuluyor.

İmam Yahya artık Amran şimaline, kendi hükümrân olduğu araziye çekilmiştir.

En nazik safhanın başlayacağı bugünlerde, İzzet Paşanın, her sabah gözünü açar açmaz, değişmez bir suali var:

— İsmet Bey uyandı mı?

M Ü Z A K E R E : İstanbul ile Hudeyde arasında, telgraf tellerinin gergin sinirleri haftalarca ürperdi durdu. Anlaşma için hazırlanan esasî Babîâliye bir türlü anlatamıyorlardı. Heyeti Vükelâyı ya, İmam Yahyayı ikna etmek kadar güçtü.

Nihayet bir akşam, Mahmut Şevket Paşanın yerine Sadaret makamına oturan Küçük Sait Paşadan bir müjde aldılar: Dosyayı tetkik eden Sadrâzam, Başkumandanlık fikrinin «fikri senaveri» ye mutabık olduğunu bildiriyordu.

İmam Yahya ile ilk müzakereye, Karargâhtan Kahireli Aziz Beyi memur ettiler. Aralarındaki dil birliğinin anlaşmayı kolaylaştıracağı umuluyordu.

Kale'de başlayan konuşma, uzun ve çetin oldu. Aziz Bey, İmamın karşılık tekliflerinden hiçbirini yumuşatamamıştı.

Bu sefer İzzet Paşa, sağlam mantığına ve inandırıcı zekâsına güvenerek müzakereye İsmet Beyi memur etti.

İsmet Beyle İmam Yahya akşama kadar konuştular.

Bir çöl batısı içinde ayrılan yüzler gülüyordu.

B A L K A N H A R B İ : Kolağası İsmet Bey 26 Nisan 1912 de, üstün hizmetlerinin üstün karşılığını görüyor: Binbaşılık. Yeni vazifesi, Yemen'deki umum kuvvetlerin Kurmay Başkanlığıdır.

Bu cehennem toprağı üstünde, yüzünden eksik olmayan çalışma zevki ile geceyi gündüze katarken üç yıl evvel İzzet Paşaya haber verdiği tehlike Rumeli dağlarından Payitaht üstüne yürümeğe başlamıştı.

Hemen İstanbul'a çağrılan Ahmet İzzet Paşa, karaya ayak basar basmaz İsmet Beyi istedi.

Türk süngülerinin Edirne'yi kurtarmasıyle neticelenen Balkan harbinin ikinci safhası sonunda, İsmet Bey Bulgarlarla İstanbul'da başlayan sulh müzakeresinde askeri müşavirdi. Zekâ ve irade ile yuğurulmuş bilgisi, vatan topraklarının kurtarılmasında yeni zaferlerle çarpışıyor.

DÜNYA HARBI: 11. ikinciteşrin. 1914, Osmanlı İmparatorluğu, kaderini Almanya'nın kaderine bağladı. Bu korkunç maceranın büyük hazırlığı içinde, İsmet Bey üç senelik hazeri kıdem zammı alarak Kaymakamlığa terfi ediyor. Yeni vazifesi: Başkumandanlık karargâhı umumisi Birinci Şube Müdürlüğüdür. Daima yüksek dereceli bir çalışma ateşi içinde, zaman ve mekân mefhumundan uzak, her işe müsavi ehemmiyetle bakan bir vazife aşkı ile geceyi gündüze katıyor.

Alman kumanda heyeti arasındaki geçimsizliklerde bile, iki zıt kutup onun yardımı ile birbirine yaklaşabilmektedir.

Golç Paşa ile bir türlü anlaşamıyan Liman Paşa, bütün şikâyetlerini İsmet Beyin hakemliğine döktükten sonra:

— Allaha şükür, içimizde lâf anlayan bir adam var, diyor.

16 Ağustos 1915. Bu çalışmaların mükâfatlandığı gündür: Genç Erkânıharb Yarbayının göğsünde bir madalya parlıyor: Muharebe gümüş imtiyaz madalyası.

CEPHEDE: Osmanlı İmparatorluğunun kaderi artık cephelerde konuşuluyordu: Her kapısını bir başka düşman omuzlayan cephelerde... İsmet Bey, silâh başını masa başına değişen bir yaratılıştır. O, sınır boyunu isterken; İkin-

ci Ordu Kumandanı İzzet Paşa da, o karlı dağlarda kendisine tek bir teselli, bir tek ümit istiyordu: İsmet Beyi...

Erkânıharb Kaymakamı İsmet Beyin İkinci Ordu Kurmay Başkanlığına tâynini bu karşılıklı arzusun sonucudur.

Ahmet İzzet Paşa, bilgisi, zekâsı, çalışkanlığı yalnız faziletin emrinde işleyen böyle bir silâh arkadaşına kavuşmakla bahtiyardı.

14 Birincikânun 1915 de İsmet Bey Albay oluyor.

B İ R K U R Ş U N : Dağlar, dağlar, dağlar: Kışın kefenine bürünmüş büyük mezar yığınları... Şehitleri, toprağı değil, kara gömüyorlar!

İsmet Bey, bu beyaz cehennem içinde Dördüncü Kolordu Kumandanı Faik Paşanın cephesini geziyor.

Faik Paşa, yanında Erkânıharb Reisi Kaymakam Alaettin bey, tarassut mevkiindedir.

Silâhlar, cisimleşen soğuğu delen kurşunlarla sert ve sinirli konuşuyorlar.

Ansızın, Faik Paşa, karların bembeyaz sükûnu içinde yığılıveriyor: Kör bir kurşunla kalbinden vurulmuştur.

Hemen kumanda mevkiine geçen İsmet Bey, gittikçe kıızısan harbi idareye başlıyor.

H A Ş M E T L Ū T E S A D Ū F : İzzet Paşa hastalanmıştı. Büyük Frederik'in «Haşmetli Tesadüf Hazretleri» dediği o meçhul kudret artık Türk milletinin iki Büyük Şefini birleştirmeye karar vermiştir: İkinci Ordu Kumandanlığına vekâleten, Mustafa Kemal tâyin ediliyor.

Birbirine saygı ve güveni, biri Erkânıharbiye mektebinin ilk, öbürü son sınıfında iken başlayan bu iki arkadaş, Palu civarında Sekerat köyündeki Kumandanlık Karargâhında buluşuyorlar. Korkunç kış içinde acılar ve sıkıntılar günü gelmiştir. Tehlike ve ıstırapın büyük imtihanı, şimdi onları, asıl yüzleriyle birbirine daha yakından tanıtıyor.

Bir akşam üstü, İsmet Bey, İkinci Ordu Kumandanının

odasından çıkarken içeriye giren biri var; İbrahim Tali Bey.. Odanın buzlu karanlığı içinde bir altın külçesi gibi ısıldayan Mustafa Kemal, büyük bir heyecanla yerinden fırlayarak, İsmet Beyin uzaklaşan hayalini gösteriyor:

— İşte Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi olacak büyük bir asker!

F İ L İ S T İ N D E : Başkumandan vekili Enver Paşa, İkinci Gazze muharebesinde düşmanı ezen Filistin Ordusunun, sol kanadı ile hasmına yüklenerek denize doğru sıkıştırmayaşına çok üzülmüyordu. O, bu kaçırılmış zaferi tekrar yakalamak için bir çare bulmuştu: Çölden, İngilizlerin sağ yanına vurmak!

Miralay İsmet Bey bunun için Kafkas cephesinden Filistin cephesine, 20 nci Kolordu Kumandanlığına getirilmiştir.

Akşama doğru, genç kumandan, kolordusunun —Romanyadaki Alman karargâhından yeni gelen— Erkânıharb Reisi Hüseyin Hüsnü beyle otomobile biniyor. Gümüş yapraklı zeytin ağaçları arasından, Kudüs - Halilürrahman yolu, Birüssebi'den sonra başlayan sapsarı toprak çöle doğru uzanmaktadır.

Soförün, söylenenleri anlamaması için Almanca konuşuyorlar. Bütün yol boyunca, Kumandan sual, Erkânı Harbiye Reisi cevaptır!

Kızıl bir çöl batısı içinde koşan otomobil karargâh çadırları önünde duruyor. İniyorlar.

Ayrılırken, Miralay İsmet Bey, bu 1917 akşamında 1918 i haber veriyor:

— Almanya harbi kaybetmiştir!

M Ü T H İ Ş R A P O R : Başkumandanlık vekâleti, Bağdad'ı kurtarmağa karar vermişti. Hazırlanacak 7. nci Ordunun başına Mustafa Kemal Paşayı getirdiler. 20 nci Kolordu Kumandanı İsmet bey de, 3 üncü kolordu kumandanlığı ile 19 Haziran 1917 de bu yeni ordunun çevresine girdi.

Asker zekâları sivil kıymetlerle beslenmiş bu iki ayrı kumandan, Halep'te baş başa verdiler: Osmanlı İmparatorluğu yalnız sınırlarda değil, içerden de çöküyordu.

1 — «Hükûmeti Mülkiyenin aczi tamı, anarşiye sürüklenen umumi hayatı idareye mâni oluyor ve hukuku ahali namına ve mutasavver ise, kâffesi hakka ve adalete mugayir ve binaenaleyh ahalinin nefretini çoğaltacak şekilde hallediliyordu.»

2 — «Hükûmeti Mülkiyenin aczi tamı, zabıta kuvvetinin azlığından ve ihtiyaç derdile artan irtikâp, ihtikâr ve suiistimallerle memurların keyiflerine düşkün bir hale gelmesinden ve Adliyenin sureti mutlakada işlememesinden ileri geliyordu.»

3 — «Bir para meselesi hasıl olmuştu ki, bu dert, ne ahalide, ne de memurlarda, âtiye emniyet bırakmamakta ve namus erbabını mukaddes alâkalardan uzaklaşmağa zorlamakta idi.

Binaenaleyh, harb devam ettiği halde, karşısında bulunduğumuz en büyük tehlike, her tarafı çürüten muazzam saltanat binasının, bir gün ansızın içinden ve hep birden çökmesi ihtimali idi.»

4 — «Vaziyeti askeriye, harbin yakında biteceğini göstermiyordu. Müttefiklerimizin, düşmanlarımızı askeri darbelerle sulha mecbur edecekleri bahis mevzuu olamazdı. Harbin sonunu getirecek anahtarlar artık bizim partinin elinde değildi.»

5 — «Türkiyenin askeri vaziyeti şu idi: Ordu, harbin başlangıcına nispetle çok zayıftı. Memleketin insan kaynakları, orduların eksikliğini tamamlamağa yeter değildi.»

6 — «Vaziyet bu halde iken, son kuvvetlerle Bağdad'ın kurtarılmasını düşünmeğe imkân yoktu. En kuvvetli düşman, Sina'da hazır duruyordu.»

7 — «Fakat, herşey bitmiştir ve çare kalmamıştır! Demek de doğru değildir. Böyle bedbin bir düşünce düşmanların en tehlikelisi idi. İmkânı halâs ve hayat mevcut idi. Ancak tedabiri saibeyi bulmak lâzımdı.»

Bunun için süratle şu kararlar alınmalı idi:

A/İçerden hükûmeti ve hayatı sağlamak: Jandarmayı kuvvetlendirmek, adliyeyi, iâşeyi tanzim etmek, suiistimalleri önlemek, bu suretle memleketi sağlam bir üssülhareke halinde tutmak ve harbin uzaması yeni kayıplara ve felâketlere sebep olsa bile, elde ve geride kalacak yerleri ve insanları, dayanılmaz, çürük bir halde bulmamak.

B/Askerî siyasetimizi, bir müdafaa siyaseti olarak plânlamak ve elimizde bulunan kuvvetleri, bir tek neferine kadar son dakika için saklamak.

C/Memleket sınırları dışında bir tek Osmanlı neferi bırakmamak.

D/Bütün Suriye ve Hicaz'ı, şimdiye kadar olduğu gibi bir Müslüman Osmanlı idaresinde bulundurmak, Sina cephesinin harekâtını müstakillen diğer bir Müslüman Osmanlı'nın kumandasına vermek ve memleketin hiç bir köşesini herhangi bir ecebinin nüfus ve idaresine bırakmamak...

9 Eylül 1917 de, 7 nci Ordu Kumandanı Mustafa Kemal Paşanın başkumandanlık vekâletine verdiği bu müthiş raporun esasını, bu orduya bağlı 3 üncü Kolordu Kumandanı Miralay İsmet bey hazırlamıştı.

Ç A N T A : Elsânî sırtlarında, keşif kollarımızın kovaladığı bir düşman otomobilinden yere bir evrak çantası düştü.

Bu çanta mühimdir: Sinâ cephesi İngiliz irtibat zabiti Weinertshagen'in evrak çantası!

8 inci Ordu Kumandanı Fon Kres Paşa, talih kuşunu kanadlarından yakalamış bir avcı sevincile gülüyordu artık. Evrakı, birer birer ve inceden inceye gözden geçirdi:

1 — Düşman taarruzu yağmurların en şiddetli zamanında, yılbaşında başlayacaktı.

2 — Birüssebi - Tellüşşeria hattında suvari kuvvetleriyle bir gösteriş taarruzu yapılacak ve ana kuvvetlerimiz oraya çekildikten sonra, Gazze cephesinin garp sahiline yüklenilecekti.

3 — Gazze cephesindeki taarruzla beraber Vâdii Hes, Mecdel ve Beni-yunûs'e de birer İiva ihrac edilecek, bu harekete Fransız kuvvetleri de katılacaktı.

Çanta, bir harb hilesi olamazdı. Plânlar arasında çıkan, İngiliz zabıtine Mısır'daki hemşiresinden gönderilmiş hususî mektuplar bunun doğruluğunu gösteriyordu.

Telsizlerin her tarafa: «Bir çanta kaybolduğu, bulanların derhal karargâha teslim etmesi» için yaptıkları yayınlar bunun doğruluğunu gösteriyordu.

Ve İngiliz keşif kollarının, çantanın düştüğü yerlerde günlerce yaptıkları araştırmalar bunun doğruluğunu gösteriyordu.

Fon Kres Paşa, artık İngiliz askerî plânını avucunda tutmakla bahtiyardı.

7 ve 8 inci orduların bütün kumandanları, yalnız bu çantayı konuşuyordular.

Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı Müşir Fon Falhein Paşa, kendisi tek fikir belirtmeden herkesin kanaatini yokluyordu. Ve 3 üncü Kolordu Kumandanı İsmet Bey, 8 inci Ordu Kumandanı V. Kres Paşanın istimzacına tek kelime ile cevap veriyordu:

— İnanmam!

Bu üç hecenin mânası şu idi:

1 — Taarruz, Birüssebi - Tellüşşeria cephesinden yapılacaktır.

2 — Taarruz, yılbaşında değil, hemen bugünlerde başlayacaktır.

Fakat, 8 inci Ordu Kumandanı Fon Kres Paşayı bir ke-re girdiği İngiliz çantasından çıkarmaya imkân yoktu!

İ K İ D Ü Ş M A N : 19 İlkteşrin 1917... Birüssebi'ye, cennuptan ve doğudan düşman taarruzu başlamıştır: Hava üstünlüğü onların kanadlarında. Kılıç üstünlüğü onların ordularında. Top üstünlüğü onların bataryalarında...

Ağırlığı her dakika artan kuvvetlerle cepheye çullanıyor-

lar. İleri mevzilerde gırtlak gırtlığa bir boğuşma başlamıştır.

Öğleye doğru uçan tayyarelerden biri, gökten şu raporu indiriyor:

«Şarkta 2-3 suvari, cenupta 1-1,5 suvari fırkası ve piyade kuvvetleri...»

Bir başka uçağın getirdiği haber de aynı.

Suvari fırkası Kumandan Miralay Esat Beyin verdiği malûmat da bu yolda...

Kolordu, vaziyeti 8 inci Orduya bildiriyor. Cevap katidir: «Hayır... onlar iki suvari livasından ibarettir.»

Fon Kres Paşa, bu cevabı verirken, İsmet Beyin telâşına gölüyordu. Çünkü emindi: Bu bir gösteriş taarruzudur, biraz sonra duracak ve asıl harb, büyük kuvvetlerle, çantanın işaret ettiği yerde, Gazze cephesinde başlayacaktır:

Öğle üzeri, durumu Fon Kres'e mufassal bir raporla bildiren İsmet Bey, Ordu Kumandanlığının kararını bir daha sordu. Aldığı cevap yine açık ve kesindi: «Birüssebi tutulacak, muharebe edilecektir.»

Saat 3 de, Tellüssebi'deki bölük, son neferine kadar bir destan kahramanlığı ile döğüşükten sonra, düşman tepeyi ele geçirdi.

İkinci piyade alayı taburlarının tutunduğu siperler de tek tük düşmeğe başlamıştılar.

Her cephede sayı üstünlüğü onlarda idi. Doğuda: 1100 tüfekle 8000 tüfeğe, 24 makineli tüfekle 96 makineli tüfeğe ve 8 otomatik tüfekle 6 bataryaya karşı döğüşüyorduk.

Türk ordusu iki düşmana mağlûb oluyordu: Alman inadı ile İngiliz rakamlarına!

RİCAT: İkindiye doğru, bir Alman tayyaresi düşman üzerinden haberler getirdi:

«Şarktan ve cenubu şarkî'den üç suvari fırkası, garptan ve cenuptan 1-1,5 piyade fırkası taarruz halindedir.

Bu haber, Fon Kres Paşayı tekzib eden son haberdir.

Kolordu kumandanı, Vâdiisseb'in şimal kenarı tutulmak üzere umumi ricat emri verdi.

Yeni mevzileri, İsmet Bey bizzat tesbit etmişti.

Karargâhı Haşimülmutayyare'ye kuracaklardı.

Son dakikalar gelmişti... Kolordu kumandanı, ateşte dövülmüş bir cesaretin zırhları içinde hâlâ emirler veriyordu...

Ansızın, Şarkta açılan bir çatlaktan sızmış düşman suvarileri karargâh önünde beliriverdiler...

İsmet Bey, hiç bir tehlike karşısında sarsılmayan o müthiş iradesile karargâh binasından yürüyerek çıktı. Yanında iki zabıt vardı. Sebi kasabası içinde ancak yirmi kişilik bir piyade kıtası kalmıştı. Onları bir anda avucuna aldı ve düşman suvarileriyle doğuşe doğuşe çekildi.

8 inci Ordu Kumandanı Fon Kres Paşa, 3 üncü Kolorunun bütün mütalâalarına karşı, zekâ ve muhakemesini El-sani sırtlarında bulduğu İngiliz çantasına kilitlemişti. Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı Müşir Falkenhein Paşa, Fon Kres'in iştirak etmediği fikirlerine karşı susmuştu ve 24 üncü fırka kumandanı Kaymakam Tiller, Birüssebi'nin garp cephesi karşısında mevzie girdiklerini geriden gördüğü düşman topçusuna bir mermi olsun atmamıştı!

Biz, İngiliz ordusundan evvel, Alman kumandasına mağlûb olmuştuk ve bu mağlûbiyet, İsmet Beyin hazırladığı Mustafa Kemal Paşanın imzaladığı 8 Eylûl 1917 tarihli meşhur raporun Türk kanile tasdikli nüshası idi!

K İ R A P O R : Birüssebi düşmüştü. Mesuliyetin enkazı altından Fon Kres Paşa bir çığlık kopardı:

— Bütün kabahat 3 üncü kolordu kumandanındadır.

Yıldırım Orduları Grubu Kumandanı Müşir Fon Falkenhein'e verdiği raporda, 8 inci Ordu Kumandanı kendisini şöyle müdafaa ediyordu:

«Birüssebi'nin gayet kuvvetli olan mevazii, düşmanın bir piyade ve iki suvari fırkası tarafından yapılan bir açık sahra

taarruzuna karşı mukavemete kâfi gelebilmesi icab ediyordu.

Buna rağmen Birüssebi düştü ise, bu 3 üncü kolordu kumandanının, bir tabur kalıncaya kadar bütün ihtiyatlarını, hakiki taarruz başlamadan evvel sarf ve istimâl etmiş olması, 67 nci piyade alayının gayet kuvvetli olan iki mevzii cidi bir muharebe vuku bulmaksızın kaybetmesi ve suvari fırkası müteharrik bir ihtiyat olarak kullanılacağı yerde, muharebe başlamadan evvel Tellüssebi civarında bir mevzide tesbit edilmiş olmasından ileri gelmiştir. Suvari fırkasının biraz daha âkılâne istihdamı halinde Birüssebi'in kurtulmuş olacağını kabul edebilirim.

Kendim mevzilerimin genişliği ve mesafenin uzaklığı yüzünden muharebenin birinci günü Birüssebi'e takviye kıtaati göndermek iktidarında değildim.

Birüssebi'in bu kadar çabuk düşeceğini kabul edemiyeceğimden böyle bir takviyeye de kendimi mecbur görmemişim.

Bahusus, bu sırada, düşmanın asıl taarruzunu Gazzeye çevireceği ve Birüssebi'de ancak bir gösteriş yapacağı hakkında da mevsuk malûmat ve mülâhazat vardı.

Bundan başka bir ihraç ihtimali de hesaba katılmak icab ediyordu.

Ve nihayet, Yıldırım Ordular Grubu ihtiyatının Birüssebi yakınında bulundurulmasını, bu mevkiin şimâl civarındaki susuzluk menetmişti.»

Bu raporu, baştan başa yalanlayan büyük bir şahit vardı: Hakikat!

Bu şahit o kadar kuvvetli idi ki, Fon Kres bile onun tesirinden kurtulamıyor ve İngiliz çantasına yerleştirdiği mahut mazereti, bir müdafaa olarak kullanıyordu: «Bahusus bu sırada düşmanın asıl taarruzunu Gazze'ye çevireceği ve Birüssebi'de ancak bir gösteriş yapacağı hakkında da mevsuk malûmat ve mülâhazat vardı!»

8 inci Ordu Kumandanının kendi kendisini mahkûm eden raporuna rağmen, Başkumandanlık, 3 üncü Kolordu Kumandanından da bir rapor istemişti.

İsmet Beyin cevabında, fikirler, kelime değil, rakamdır. O kadar katı:

«1 — Üçüncü Kolordu Kumandanı kıtaatını doğru kullandı: Cenuptaki Cebeli Ebuşaber mevaziine asıl taarruz başlamazdan evvel, düşman kumandanının en az iki suvari fırkası ile Birüssebi şarkındaki ovaya yayılarak bu mevkiî tamamen ihata eylemekte olduğunu gördü. Bu, katı bir taarruzdu. Onun için bir tabura kadar bütün ihtiyatlarını yani makineli tüfeksiz 450 kişiden ibaret iki taburu ve 600 kılıklı, suvari fırkasını, ordu emrinde bildiren keşif kollarına karşı değil, 8000 düşman atlısına karşı tahsis eyledi.

2 — Altı saat muharebeden sonra, düşman şark cephesini yardı ve Birüssebi'yi düşürdü.

3 — Binaenaleyh, ihtiyatların zamanında ve yerinde sarfedilmiş olduğunu, nazariyat değil vukuat ispat etti.

4 — Düşmanın bir piyade fırkası ile hücum ettiği 67 inci alay ise zayıf olan her iki mevzii, bire kadar can vererek en ciddi muharebe ile zayı eyledi.

5 — Sekizinci Ordu Kumandanı, suvari fırkasının müteharrik olarak istihdamını ve düşman suvarisi harekâtının ne dereceye kadar genişleyeceğini asla düşünmemiş olduğu halde, 3 üncü kolordu kumandanı suvari fırkasını 31 Teşrinievvel vaziyetine göre en doğru ve Birüssebi'in ihatasına ve şimalden kat'ına mâni olmak vazifesile ve Tellüssebi civarında bir mevzide tesbit etmeden, müteharrik bir surette kullandı. Ancak bu sayededir ki, suvari fırkamıza karşı 15 misli fazla olan düşman suvarisi Birüssebi'in muvasalatını kesmedi.

Hakikat ve tecrübe gibi kuvvetli sebeplere nazaran, suvari fırkasının, 3 üncü kolordu kumandanının kullandığından başka herhangi bir tarzda istihdamı yalnız Birüssebi'in çabuk düşmesini kolaylaştırır ve muhafaza kuvvetlerinin tamamen mahvını intaç ederdi.

6 — Sekizinci Ordu, imtidatlı olan mevaziinde, ihtiyatlarına, inkişaf eden harb vaziyetine göre dislokasyon vermemiş olduğu için, birinci muharebe günü Birüssebi'e külliyet-

li takviye kıtaatı gönderemeyecek vaziyette bulundu. Bununla beraber, ufak mikyasta takviye kıtaları göndermeğe Tel-lüssebi ve Eburakik mesafelerinin miktarı müsaitti.

Fakat, 8 inci Ordunun saplandığı esas fikir başka olduğu için, buna mütemayıl değildi.

Ancak, kabul edebilirdi ve kabul etmeliydi ki, düşmanın üç günden beri açıp tevcih ettiği kuvvetlerinin miktarına nazaran, Birüssebi, 16 saatlik çetin bir muharebeden sonra nihayet sükût edebilirdi.

Düşmanın asıl taarruzu Gaze'ye olacağına ve Birüssebi'e karşı yalnız nümayiş yapacağına dair olan malûl düşünceye artık yer kalmamıştı. Çünkü düşman bir haftadan beri müstahkem ordugâhından büyük kuvvetlerle çıkarak bize müvazi bir cephe almış ve Birüssebi'e karşı mühim kuvvetler ve şimendifer inşaatile büyük otomobil tarhları gibi hareket harbi niyetini andıran kuvvetli emareler göstermiştir.

7 — Ordular grubu ihtiyatının. Birüssebi yakınında yerleştirilmesine, gerek Birüssebi'de bulunan suların çokluğu gerek Huveyfile, Ebu havf, Eburakik ve Modeie kuyularının kifayeti dolayısıyla, susuzluk gibi bir mâni de yoktu.

8 — Sekizinci Ordu Kumandanı düşmanı bir piyade ve bir suvari fırkasından ibaret saydığı için emrinde, 3 üncü kolordu kumandanına artık hiç bir yardım beklememesini söylemişti. 3 üncü kolordu kumandanı ise, vaziyet ve hakikat neden ibaretse, onu muntazaman âmirine bildirmek ve muharebesine devam etmekle iktifa etti.

9 — Sekizinci ordu kumandanı, muharebenin aldığı hakiki cereyana ve düşmanın Birüssebi'e karşı bir buçuk piyade ve ikiden fazla suvari fırkası sürmesine rağmen, bir piyade ve bir suvari fırkasından ibaret bir düşman için iki gün evvel aldığı tedbirlerde musir ve sabit kaldı.

10 — Üçüncü kolordu kumandanının, vak'alar karşısında doğruluğu beliren tedbirlerindeki isabete ve kıtaların vazifelerini tamamen ifa etmiş olmasına rağmen, tereddütsüz müspet ve muhakkaktır ki Birüssebi münhasıran 8 inci Ordu Kumandanı tarafından, operativ müşahadat ve mukarre-

ratının ve doğrudan doğruya Birüssebi'ye ait tedbirlerinin tamamen isabetsizliği yüzünden kaybedilmiştir.»

Bu iki rapor karşısında, Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı Müşir Fon Falkenheim'in verdiği netice şudur:

«8 inci ordu kumandanı, Birüssebi grubu kumandanına, vaziyetin orada artık durmayı imkânsız kılışına göre ne sarıh bir malûmat vermiştir ve ne de ahval nezaket kesbettiği zaman Tellüşşeria civarında kâfi ihtiyat toplayıp tutmağa çalışmıştır. Bilâkis, 8 inci ordu kumandanı, ordular grubunun işbu son husus hakkında verdiği talimatı su müşkilâtı düşüncesile icraya koymamıştır.

Benim kanaatime göre, 8 inci Ordu Kumandanının, Birüssebi'e karşı İngilizlerin harekâtını son dakikaya kadar yanlış takdir etmesi ve bunu hassatan bir nümayiş olarak telâkki eylemiş olması, hakikati en basit surette tavzih eder.»

Alman paşası Fon Kres aleyhinde üstün salâhiyetin verdiği bu hüküm, yine bir Alman paşasının, Fon Felkenheim'in kaleminden çıkmıştır.

Bu netice karşısında, kısa bir zaman içinde, Fon Kres mevkiini bir Türk kumandanına bırakıp memleketine dönmüştü.

L İ M A N P A Ş A : Artık, Filistinle Suriye'nin kaderi belli olmuştu. Her gün bir vatan parçası bıraka bıraka çekiliyorduk.

Bağdad'ı kurtarmayan Fon Falkenheim Kudüs'ü de kaybetmişti.

Şimdi Yıldırım Ordular Grubunun başına Liman Von Sanders Paşayı getirmiştiler.

O, daha çıkmadan emirler varıyordu: Bütün kuvvetlerle birinci hat tutulacak!

Adı Çanakkale destanına karışan bu kumandan, sanıyordu ki, uçsuz bucaksız çöl cephesini, Payıtaht kapısını tıkarcasına Türk göğüsleriyle tutmak mümkündür.

Liman Paşa, Falkenheim'in verdiklerini, hayalindeki plân-

larla geri alırken, hakikat, düşman adımlarla Nablıs caddesi boyunca yürüyordu...

Bu yürüyüşü, kan sızan göğsü ile 3 üncü Kolordu önledi ve Miralay İsmet Bey, İngilizleri büyük kayıplara uğratarak en parlak muharebelerinden birini verdi.

M A Z B A T A : Bütün gün, Şeria vâdisinden top sesleri gelmişti. Artık doğuşa doğuşa ve tükene tükene çekilmekten bitkindiler. Batıya doğru, bir düşman kolu cepheye çarpmış, duraklamıştı. Bir Suvari kuvveti, boşluklardan sızmış fakat çetin bir piyade muharebesile geriye atılmıştı. Bir başka düşman kolu ise, ateş mesafesi dışından, kolorduyu çevirmeğe çalışıyordu.

Açtılar, susuzdular. Ekmek yoktu ve sıcak tuzlu su membalarından başka su kalmamıştı.

Ne yapacaktılar?

Bu ümitsizlik içinde iradesi sarsılmayan tek adam vardı: Kolordu Kumandanı İsmet Bey.

O, bulundukları yeri adım adım dolaşarak siperler kazdırıyor, yarınki doğuşa hazırlanıyordu.

Gecenin büyüttüğü ayak sesleriyle, fırka ve alay kumandanları, kolordu kumandanına yaklaştılar:

— Kimse de dayanacak kuvvet kalmadı, diyorlardı. Ne yiyecek var, ne cephe... Her şey bitti... Bundan sonra...

İsmet Bey, kolordunun teklifini ordu kuvvetinde bir sesle reddetti:

— Teslim teklifi asker namusuna yakışmaz.

Biraz sonra, büyük küçük bazı kumandanlar bir mazbata yapmağa kalkışmışlardı. Bunu haber alan İsmet Bey, tek hecesi titremeyen kelimelerle kati kararını, bildirdi:

— Bana böyle bir mazbata getireni kendi tabancamla öldürürüm!

Bir kişinin iradesi, bütün kolorduyu, bir hayat mucizesiyle yeniden diriltmişti. Yorgun kollar, taze bir şevk ile tekrar kazmalara, küreklere sarıldılar.

Ş E R İ A : 19 Eylül 1918 de başlayan katı savaşın örnek kahramanı İsmet Beydir. İngilizlerin  st n kuvvetile Arapların isyanı karşısında, 7 nci ve 4 üncü ordular, onun kolordusunun ateş perdesi arkasında  ekiliyordular. İsmet Bey, bu kanlı ricatte, harb ve mücadele sahnesinin daima mihrak noktasında görülüyordu. Demir sertliğindeki itidal ve sükûnu ile kıtalarını Bisan cenubundaki Elşak tepelerinde toplarken, her tarafı düşman çevirdiğini haber aldılar. Ancak, şeria nehri üzerinde cebri geçitle kurtulabilmek için zayıf bir imkân kalmıştı. O, bu tek imkânı kullanmağa karar verdi. 25 Eylülde, coşkun ve sürükleyici nehir üzerinden muvaffakiyetle geçtiler.

İlk durak yeri Ferhan köyünde, maiyetindeki Alman binbaşısı Guhr, göğüs cebinden, nehri geçerken ıslanmış bir fotoğraf çıkardı.

— Karımla kızım kumandanım. Bakınız ne hale gelmişler.

K ğ t iyice yumuşamıştı. İsmet Bey, dudaklarında zarıf bir gülümseyişle:

— Aileniz bahtiyardır binbaşı, dedi, şeria nehrinin sularile vaftiz edilmiş oldular.

B İ R A D A M , B İ R O R D U : Havran ovasında bir köy kulübesi, Mustafa Kemal Paşa başı iki yumruğu arasında sıkışık, saatlerdir düşünüyor.

Karşısında, Nablıs mutasarrıfı Faik Bey (1), bu dilsiz facianın tek seyircisidir.

Zaman zaman göz göze geliyorlar.

— Paşam, hiç mi  mit yok?

Birinci Ordu Kumandanı, kupkuru bir sesle cevap veriyor :

— Bütün şartlar  yle...

(1) Milletvekilllerinden Faik  ztrak.

Sonra, biri öbüründen ateşlenen sigarası iki dudak çizgisi arasına kısılmış, gözleri pencerede, sinirli adımlarla odada dolaşıyor:

— Yalnız kendisi kurtulsun, yeter.. tek başına orduya bedeldir!

Mustafa Kemal Paşanın bu kadar üzüntü ile yolunu gözlediği mucize-adam, Elşak tepelerindeki düşman çemberinden sıyrılarak Şeria nehrini geçen Miralay İsmet Beydi!

BİR HAYAL: Kırk elli adım ötede, bir toprak yığını havaya fışkırıyor. Dağ yamacındaki çardağın üzerinden ıslık kavisler çizerek geçen mermiler, artık civara düşmeğe başlamıştır.

İsmet Bey ayağa kalkıyor:

— Geliniz, tepeden bakalım... Manzara çok güzeldir!

Yolda, esmer yüzünde çocuk sevinçli olan bir asker, henüz soğumamış bir şarapnel parçasını bir avucundan öbür avucuna aktararak koşuyordu.

Üçüncü kolordu kumandanı, Nablus mutasarrıfı ile yan yana, düşman topçusunun ateş çemberi altından, bir müddet uçan gülleleri seyrediyorlar.

Dönüşte, çardağa girerken, hemen yakınlarına bir mermin düşüyor. Karargâh kulübesinin önündeki nöbetçi vurulmuştur. İsmet Bey koşuyor, askeri, kollarının arasında içeri alıyor ve yarasını kendi ellerile sarıyor.

Sonra, çardak altında hazırlanan sofraya, Faik Beyle karşılıklı oturuyorlar.

Nablus mutasarrıfı yemek arasında soruyor:

— Demek, harbin son günleri geldiğine kanisiniz Bey efendi?

— Evet, harbin ve Osmanlı İmparatorluğunun!

— Sonra?

— Sonra... Anadolu içlerine çekilmek, yeni bir harbe başlamak!

Faik Bey, bu müthiş tasavvur karşısında, nefesi tutulmuş, hayretle İsmet Beyin yüzüne bakıyordu:

- Anadolu içlerinde yeniden bir harbe başlamak mı?
- Evet... Bir millet harbine!
- Bu büyük hareket için hatırıınıza gelen?
- İsmet Bey, tereddütsüz cevap veriyor:
- Mustafa Kemal!

Üç gün evvel İsmet Bey hakkındaki düşüncesini Mustafa Kemal'in ağzından duyan Faik Bey, içinden kendi kendine mırıldanıyor:

— Bu birbirine inanmış iki insan, mutlaka bir şeyler yapacaklar!

M Ü S T E Ş A R : Sınırlar boyunca yiğit kanını akıtan Osmanlı ordusu, müttefikleriyle beraber yenilmişti.

Bu mağlûbiyet, dört yıl, dünya orduları, dünya silâhları ve dünya hazinelerile boğuşmanın mağlûbiyetidir.

İlk günden beri, bu ateşe girmemizi istemiyen Müşir Ahmet İzzet Paşayı, şimdi bu ateşten çıkabilmemiz için, yeni Hükûmetin başına getirmiştiler.

İzzet Paşa, Sadaret sandalyesine otururken, tek güveni vardı: İsmet Bey.

İlk imzayı, onu davet eden telgrafın altına atan yeni Sadrazâm, şimdi dört gözle üçüncü kolordu kumandanının yolunu bekliyordu.

Telgraf, İsmet Beyi Halep'te buldu.

Karargâhını Baron otelinde kuran Mustafa Kemal Paşa ile o gün sabahdan akşama kadar —bütün ihtimallerile istikbali— baş başa konuştular. İkisi de, bu daveti kabul etmenin hayırlı olacağına karar vermişti.

Hemen yola çıkan İsmet Bey, 24 Ekim 1918 de Harbiye Nezareti Müsteşarlık makamına oturdu.

İ Ş G A L A L T I N D A : Düşman donanması boğazı geçmiş, İstanbul önüne gelmişti.

Bu günü görmemek için Çanakkaleye bir nesil gömmüş-tük.

Dritnotların direkleri, gizli ürpertilerle felâketimizin müjdesini dünyaya yaydılar.

Ertesi sabah, gemilerden karaya asker çıkarıldı.

Napolyonun: «İmparatorluk değerinde bir anahtar» dediği İstanbul artık düşman elinde idi.

Artık, galip medeniyet, on parmağı on damla kan, demir çivili kunduraları ile tahta evlerimizi titreterek sokaklarımızda dolaşıyordu.

Artık, divanîharbler hortlamış kinlerle derisini yüzecek hamiyet arıyordu.

Artık, ihanetin bayram günü gelmişti.

Artık, vatanımızda vatansızdık!

Kurtuluşu teslim olmakta arayan aciz; kurtuluşu öç almakta arayan muhalefet; kurtuluşu kölelikte arayan sömürgeci ruh; her biri ayrı bir isim ve ayrı bir çatı altında kendi tayfasını topluyordu.

Yalnız Mustafa Kemal Paşa le İsmet Bey, bu görüşü bir, sezişi bir, duyusu bir iki insan, büsbütün ayrı, büsbütün başka bir karar içinde idiler. Ve biri Şişlideki, öbürü Süleymaniye'deki evinde, gözleri aynı düşünce ile uykusuz, sabahlıyorlardı.

ŞİŞLİDEKİ EV: Yarını hazırlıyordular. Mustafa Kemal Paşa, milli kıyâmı hayalinde oldururken; İsmet Bey —resmî salâhiyetinin bütün imkânları ile— Mondros mütarekesinin bütün imkânsızlıklarını yenerek terhis edilen ordunun silâhlarını yurt içinde depo ettiriyordu.

İki baş bir düşünce, iki kalb bir duygu olmuştu.

Sık sık birleşiyorlardı.

İşte, bu çisentili güz akşamında, Mustafa Kemal, onu yine evine davet etmişti. Odadan içeri giren İsmet Beyin ilk sözü bir sualdi :

— Yine ne var?

Karşısındakine bütün kalbini açmak arzusunu veren gözleri, sıcak bir zekâ şetaretile pırıl pırıldı.

— Ya sende?

— Bildiğin gibi!

Masasının üstünde bir Türkiye haritası vardı.

Mustafa Kemal, sağ elini Anadolunun üstüne basıp sor-
du :

— Meselâ hiç bir sıfat ve salâhiyet sahibi olmaksızın Anadoluya geçmek ve orada kurtuluş çarelerini aramak için en müsait mıntaka ve beni o mıntakaya götürecek en kolay yol neresi olabilir?

İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşanın yüzüne baktı. Neşe ve ümid içinde gülüyordu:

— Karar verdin mi?

— Şimdilik bundan bahsetme. Bana, memleketi, halkı ve Orduyu anlamış, vaziyeti yakından görmüş, tehlikenin büyüklüğünden şüphesi kalmamış bir arkadaş gibi cevap ver!

İsmet Bey, masa kenarındaki sandalyeye ilişti. Alnı, bütün dikkati ile haritaya eğilmiş, düşünmeye başladı.

Mustafa Kemal, ağzında, iki dudağın kilitlediği bir sigara, durmadan dolaşıyordu.

Nihayet İsmet Bey ayağa kalktı ve gülerek:

— Mıntakalar çok, yollar çok! dedi.

VEDA : Yarı bulutlu bir mayıs akşamı. Veznecilerden Bozdoğan kemerine bir otomobil saptı. İçinde, yüzü kırık çizgilerle sertleşmiş biri var. Yeni ünvanı ile Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa.

Otomobil, sessiz bir işaretle yolun kenarında durdu. Burası Ayşekadın Hamamı sokağıdır. Karşıda, kemerin taş kavsi içinden Süleymaniye Camisinin avlu duvarı görünüyor.

Mustafa Kemal Paşa, köşede, 24 numaralı tahini evin kapısını, dört ayak merdiveni iki adımda çıkararak çaldı.

Küçük taşlıkta İsmet Beyle konuşmadan kucaklaştılar. Sonra, elleri birbirine geçen on parmakla kilitli, kapısının renkli camları bahçeye bakan sofadan merdiveni çıktılar. İsmet Bey soldaki tokmağı bükte. Burası kendi odası idi. Sokağa açılan iki pencere ile bahçe üstündeki **yan pencerelerin** perdelerini sımsıkı kapatmışlar.

Ertesi gün, 15 Mayıs 1919 sabahı, küçük ve eski bir vapurla, Mustafa Kemal yola çıkıyordu. O akşam, Sinanın minarelerinden yatsıyı dinledikleri bu odada büyük vatan davasını bir daha baş başa konuştular.

MA N Z A R A : İsmet Bey, alını iki avucunu doldurmuş, düşünüyordu:

İstanbul, karadan, denizden kuşatılmış... Adanaya düşman orduları yerleşmiş.. Urfada, Maraşta, Ayıntapta düşman orduları silâh çatmış.. Antalyada ve Konyada düşman orduları çadır kurmuş.. Ve bu sabah, köhne bir gemi içinde, Mustafa Kemal İstanbuldan çıkarken, İzmir'e Yunan orduları çıkmış!

Yurdu çevre saran içli dışlı tehlikeler karşısında, ayrı isimler ve ayrı maksatlarla yer yer kurulmuş cemiyetler vardı: Edirne'de «Trakya - Paşaeli Cemiyeti» Şarkta, merkezi İstanbul'da bulunan «Vilâyatı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti», Trabzon'da «Muhafazai Hukuk Cemiyeti...»

İç yüzlerini levha yapıp kapılarına asmış fesad ocakları vardı: Hürriyet ve İtilâflar, Sulhu Selâmetler, İngiliz Muhipleri...

Amerikan himayesini hayalin yetiştirebileceği tek saadet sanan büyük bir aydınlar kalabalığı vardı: Mandacılar!

İşte 15 Mayıs 1919'un manzarası...

Mustafa Kemal, Anadolu'yu bir ihtilâl bayrağı altında toplamağa giderken, İsmet bey, gönülleri bu bayrak altında birleştirmek için İstanbul'da kalıyordu: İşgal İstanbulunda, ihanet İstanbulunda, ıstırap İstanbulunda!

Lİ S T E : 19 mayısta Samsun'a ayak basan ihtilâl, 23 temmuzda Erzurum, 4 eylülde Sivas kongrelerini topluyor. Attığı her adımın yankısını İstanbul'da ilk duyan İsmet Beydir: Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa ile Harbiye Nezareti arasındaki hususi şifre bunun için tertib edilmiştir!

Artık Babıâli, her gün artan bir telâş içindedir. Sarayın beyaz merdivenlerini çıkan İngiliz siyasi müşaviri, baş tercüman Rayan, münakaşa kabul etmez bir sesle konuşuyordu:

— Anadolu'daki kalkınma derhal bastırılmazsa işgal genişletilecek ve Babıâlinin idaresile padişahın hükümlerine haklarına nihayet verilecektir!

Ertesi gün Saraydaki büyük toplantıda yirmi ağızdan çıkan tek ses var; ihanetin dış gıcırıltıları!

Süleyman Şefik Paşa, Hadi Paşanın yalnız kalan itirazı arasında, ortaya iki teklif atıyor:

Önce, Mustafa Kemal'in İstanbul'daki arkadaşlarını yalamak. Sonra, işgal kuvvetlerinin yardımı ile Anadoluyu ezmek...

Bu maksatla hazırlanan listenin başında ilk isim: «Miralay İsmet Bey» di!

İSTİKLÂL SAVAŞINA DOĞRU: Babıâli, İsmet Bey'e yalnız şüphenin ve korkunun gözleriyle bakıyor. Harbiye Nezareti Müsteşarlığından Sulh Hazırlıkları Komisyonuna askerî müşavirlikle nakli bunun içindir. Askerî Şûra âzâlığı ile Muamelâtı Umumiye Müdürlüğüne nakli bunun içindir. Ve 8 gün sonra Jandarma - Polis işlerini düzenlemek maksadile kurulan komisyona nakli de yine bunun içindir.

İsmet Bey'e, vazife kapılarını birer birer kapıyan ihanetin elleri, yavaş yavaş Bekirağa bölüğünün kapısını açmağa hazırlanıyordu:

İsmet Bey, işgal İstanbulunda nefes alamazdı artık.

27 aralık 1919 da, Mustafa Kemal, heyeti temsiliye ile Ankaraya gelirken, o da, resmi vazifesinden izin alarak Ankaraya gidiyordu.

Karlı bir step havası içinde baş başa veren iki arkadaş, daha ilk konuşmada tek fikir üstünde birleştiler: Millî mücadeleye, bir istiklâl savaşı olacaktır.

Bu kararı, maceradan muvaffakiyete çevirmek için iki şey lâzımdı:

- 1 — Savaşın gerektirdiği para ve malzemeyi bulmak.
- 2 — Ordu teşkilâtına ve askeri harekâta el koyarak mümkün olduğu kadar Anadolu'ya çok zabıt çekmek...
- Bunu kim yapacaktı?
- 3 Şubat 1920 de, Ankaradan, İstanbulda tâlihın tebessümünü gördüler: Fevzi Paşa Harbiye Nazırı olmuştı!

D Ö N Ü Ş : Ankara, İstanbuldan silâh istiyordu: Kapılarında düşman süngülerinin nöbet beklediği ambarlardan silâh...

Ankara, İstanbuldan cephane istiyordu: Etrafında düşman çizmelerinin devriye gezdiği depolardan cephane...

Ankara, İstanbuldan zabıt istiyordu: Etrafını düşman süvarilerinin kestiği İstanbuldan zabıt...

İstanbul ise, bütün bunları verebilmek için Ankaradan bir şey istiyordu: İsmet Beyi!

İki merkezi birbirine bağlayan telgraf tellerinin sinirleri, gece yarısına kadar bu gizli konuşma ile ürperdi durdu.

Nihayet, iki arkadaş bir daha fedakârlığa razı oldular.

İsmet Bey Haydarpasaya geldiği vakit, bembeyaz bir Şubat üstüne simsiyah bir gece çökmüştü. Ne vapur vardı, ne otel.

Ankara yolcusu, yorgun, uykusuz, gittikçe bastıran tipi içinde karlı yollar aştı ve Kadıköyünde bir dost kapısı çaldı. İşgal İstanbulunda, gece çalınan kapı tehlikelidir.

İçeride fısıltılar oldu, ayak sesleri dolaştı. Sonra, bir gaz lâmbasının kırmızı ışığında, Saffet Bey (1) Miralay İsmet Beyin yüzünü görünce, hayret ve sevinçten eşikte sallandı.

İ K i K E L i M E : 16 Mart sabahı, Muzika karakolunda süngülenenlerin kanı İstanbulun yüreğine akmıştı.

18 Mart perşembe günü, Matbuat Cemiyetinde bir toplantı hazırladılar.

(1) Saffet Arıkan.

Babîâlî yokuşunda aşı boyalı eski Akşam binasının üst katında, istikbal konuşulacaktı.

Nezaretlerden de birer mümessil istediler.

Öğle üzeri salon tıklım tıklım doldu ve saat 2 de konuşmağa başladılar. Herkes söylüyordu. 32 dişini 32 bıçak gibi bileyen meşhur muhalifler; cinayetin adını medeniyet koyan meşhur Babîâlî diplomatları; yarım saatlik sözleri yarım sahifelik baş makaleleri gibi bir şey söylemeyen meşhur muharrirler...

Susan bir kişi vardı: Salonun en kuytu köşesinde, iki siyah ışık damlası gözleri başka bir dünyaya bakan, zarif yapılı bir erkânıharb miralayı...

Belâgat hızını alıp durulunca, salonun gözleri Harbiye Nezaretinin bu genç mümessiline çevrildi:

— Ya siz ne fikirdesiniz beyefendi?

O, bütün bu gürültülerden uzak, iki telâşsız kelime ile cevap verdi:

— Anadoluya sormalı!

Matbuat Cemiyetinde saatlerce yarısan nutukların hiç birisine benzemeyen bu iki kelimeyi, o gün Miralay İsmet Bey söylemişti.

C U M A G Ü N Ü : 19 Mart 1920. Süleymaniye'nin karlı damlara bakan minarelerinde Selâ veriliyor. Dışarıda ayak sesleri var: Alınları beş vakit secdeden ağarmış, beyaz sakallı Müslümanlar Cuma Namazına gidiyorlar.

Köşe başındaki tahini boyalı evin cadde üstü odasında bir misafir oturuyor: Saffet Bey, yüreğinde, üç gün evvel süngülenenlerin yarası, İsmet Beyi ziyarete gelmiş. Uzun bakışlar, kısa cümlelerle konuşuyorlar. Ansızın kapı çalınıyor. Öyle bir gün ki, her kapı çalınışı, bu ev için bir silâh sesi kadar tehlikelidir.

Yüzüne, bilmediği korkuların solgunluğu sinmiş bir hizmetçi kız, kupkuru dudaklarında kupkuru bir sesle fısıldıyor :

— Reşat Bey isminde biri... (1) sizi görmek istiyor!

— Buyursun.

Bir dakika sonra, merdiveni çıkan hızlı adımlar odadan içeri giriyor. Bu yüzde konuşan hiçbir şey yoktu: Ne çizgi, ne bakış, ne ses... Belli ki, bir şey söyleyecek.

İsmet Bey :

— Çekinmeyiniz, diyor, bu benim arkadaşımdır.

O zaman, Reşat Beyin dudaklarında iki kelime çözülüyor :

— Telgraf geldi...

— Çağırıyor mu?

— Evet efendim.

— Hangi vasıta ile aldınız?

Bu sualde İsmet Beyin şahsiyeti vardır: O, hiç bir mevzuda şüphe payı bırakmak istemez.

Reşat Beyin izahatı açık ve inandırıcı idi:

Telgrafı, işgal kuvvetlerinin bilmediği bir hattan almıştı. Bu hat, Çanakkale harbi esnasında, Sultan Reşad'ı Anadolu'ya geçirmek için düzeltilmiş bir yol kenarında idi ve haritalara geçmemişti. Muharebelerin bir kısmı. Kocaelinde Kurtçalı köyüne kadar gelen bu hatla oluyor, oradan hususî posta çıkarılıyordu.

İsmet Bey, kesin bir bakışla ayağa kalktı:

— Ne vasıta ile gideceğiz?

— Her şey hazırdır efendim.

Odadan çıkan İsmet Bey, beş dakika sonra, paltosu sırtında, tekrar odaya girdi :

— Ben de hazırım!

MALTEPEDE : Fatma Aliye hanımın köşküne, yüzü paltosunun kalkık yakası içinde kaybolmuş biri giriyor: İsmet Bey.

Çalınmadan açılan kapının önünde, büyük misafiri, is-

(1) Emekli Kaymakam Reşat Bey.

mail Hakkı Bey (1) sevinçle karşıladı.

Biraz sonra Saffet Bey de orada.

Pancurları inik bir odada hareket plânı kararlaşıyor : Yarım saat sonra bir tren var. İki yolcu, yabancı adamlarla ayrı ayrı kompartımanlara girecekler. Biletler evvelden alınmış.

Maltepeye kadar, yüzleri ellerindeki gazetenin arkasında gizli, satırların siyah muammasını çözemedi gidiyorlar: Maltepe istasyonunda onları birisi karşılayacak: Şükrü Bey. Tren durunca, üç adam yapısında bir adamın beklediğini görüyorlar.

Otuz adım ileride giden Şükrü Bey, etrafı tahta parmaklık çevrili, bahçe ortasında dört beş odalık ahşap bir evden içeri giriyor. Sonra İsmet Bey, biraz daha sonra Saffet Bey de aralık kapıdan bu eve giriyorlar. Toprak avluğa Yübzaşı Demir Hulûsi ve Binbaşı Trabzonlu Şevki Beyler büyük yolcuyu karşılıyorlar.

Yıldızsız, ıslak bir mart gecesi kırlara çökmüştü. Kafesleri, perdeleri inik odayı tepemeleme dolu saç mangal bir ateş kızılığı ile masallaştırmış.

İsmet Bey, oturmadan soruyor :

— Ne vasıta ile yola devam edeceğiz?

Şükrü Bey kısaca cevap veriyor:

— Ne menzil var Beyefendi, ne vasıta...

Dört kişi, odanın boşluğu içinde, konuşmadan oturuyorlar.

İsmet Bey tekrar soruyor :

— İki nefer elbisesi bulabilir misiniz?

— Emredersiniz...

Uykusuz bir gecenin ağırlığını perde aralığından seyrediyorlar...

İ K İ N E F E R : Künyeler doldurulmuştu, vesikaların altını Maltepe Endaht mektebi Müdürü Binbaşı Şevki Bey mühürledi :

(1) Sivas Milletvekili merhum İsmail Hakkı Başak.

(Balâda künyeleri yazılı iki nefer, Üç Ağaç ormanlarından odun kesmeğe memur olup...)

Donuk bir sabah mavisi içindl yolculuk başlıyor: Bir çuvala tıklımış sivil elbiseleri taşıyan mekkâre önde, neferler: İsmet Bey, Saffet Bey ve Yüzbaşı İhsan Bey arkada, Yakacığa doğru, tarlalar içine dalyorlar...

Uzakta ayazma, parça parça sisler arasından asırlık çinarları ile görünüyor.

Endaht Mektebi ile Maltepe arasında İngiliz süvarileri devriye kolları gezmektedir. Kafile, görünmemek için yol üstüne çıkmıyor.

Bütün bir kışı emmiş kır toprağında yürümeği kolay sanmayınız: Adımlar, her yere basışta biraz daha ağırlaşıyor. Yakacıkta duramıyorlar. Akşam, gittikçe koyulaşarak cöküyor. Biraz sonra, sinsi bir yağmur karanlıkla beraber yağmağa başlamıştır!

Peşlerini bırakmayan biri var: Her adımda yakalanmak tehlikesi!

Yürüyorlar...

KURNA KÖYÜNDE: Geceyarısı, Kafile Kurna Köyünde. Yolculuğun ilk durak yeri bir köy kahvesidir. Ocakta kuru dallar çtırdayarak yanyor. Yağmuru emen şayak elbiseler içinde, nefercikler iliklerine kadar ıslanmış.

Alçak kahve iskemlelerini ateşin karşısına çekiyorlar. Sıcakı gören ıslak elbiseler tütmeğe başlıyor. Ocak dolusu kor yığını önünde, dumanlara bürünmüş üç yolcu, gittikçe bastıran uykusu ile yumuşamaktadır.

Ansızın açılan kapıdan biri giriyor: Yavuz Fehmi.

Bir göz işareti ile misafirleri dışarı çağırıyor.

Mart gecesinin ıslak karanlığı ile yüzlerdeki uyku tekrar silinivermiştir.

Üç yolcu, bütün tehlikelere karşı tetikte, birkaç adım yürüyorlar.

Birden selâm vaziyetine geçen Yavuz Fehmi :

— Yataklarınız hazır efendim! diyor.

Yüzbaşı İhsan Beyin dayısı emekli Binbaşı Nail Bey Kurna Köyündedir. Doğru onun evine gidiyorlar...

BİR KAFİLE: Ocak harıl harıl yanıyordu. Ortaya sofraya kurulmuş: Esmer köy ekmeği, yağlı tavuklar ve dumanı odanın kızıl aydınlığı ile pembeleşmiş bir çanak süt..

Üç yolcu, ceketlerini sırtlara takıp ateşin karşısına, kurutmaya gittiler.

Gökte, yer yer yırtılan karanlıklar arasından sabah görünüyordu. Uzakta horoz sesleri...

Sofranın etrafında bağdaş kuran üç yolcunun daha ilk lokma ağızlarında kaldı: Dışarda telâşlı ayak sesleri var.

Eli tabancasında odadan fırlayan Yavuz Fehmi, bir dakika sonra rahat bir yüzle döndü: Üç kişilik bir kafilе daha gelmişti: Süreyya Bey (1), Şeyh Atâ (2), Nevres (3)...

Ne olur ne olmaz, birdenbire tanınmamak lâzım. Hemen kabalaklarını başlarına geçirdiler.

Yeni girenlerin konuşmasından şu anlaşılıyordu: Anadoluya geçenlerin konak yeri olan Özbekler dergâhının basılcığını duyunca, bunlar, Kısıklı yolu ile kaçıp Kurna Köyüne gelmişler.

Şeyh Atâ, ortadaki sofrayı görünce hemen kollarını sıvayıp süt çanağına sarıldı...

Süreyya Bey sinirli: Ne yemek istiyordu, ne içmek, ne dinlenmek...

Nevres, sesi bile üşümüş, yalvarıyordu :

— Biraz ısınalım...

Bu aralık kapı aralığından bıçak gibi parlayan iki göz, Yavuz Fehminin gözleri, Saffet beyi dışarı çağırdı:

— Tanıdınız mı?

(1) Kocaeli Milletvekili Süreyya Yiğit.

(2) Özbekler dergâhı Şeyhi Atâ Efendi.

(3) Hüviyeti karışık, eski bir erkânıharb zabiti.

— Evet Nevres...

— İsmet Beye sorunuz: Eğer müsaade ederlerse, onu buradan gönderivereyim..

— Nereye?

— Öbür dünyaya!

Bu sefer, kapı aralığında Saffet beyin gözleri İsmet beyi davet etti:

— Hayrola?

— Yavuz Fehminin bir tasavvuru var...

— Nedir?

— İzin verirseniz Nevresi öbür dünyaya yolcu edecek!

İsmet beyin alnı, iki satır düşünce ile karıştı:

— Hayır... Bu adam şimdi bizimle beraber. Eğer ileride bir fenalığa kalkarsa cezasını veririz. Fakat bugün onu öldürmek hem cinayet olur, hem de yarın bu menzilden bize koşacakların gelmesine engel...

Anadolu hareketine «Nizam fikri» o gün, İsmet beyin bu düşüncesile giriyordu.

Tekrar odaya döndüler. Ocağın kızıl kavsı içinde, İsmet bey, Nevres'in önünde durdu:

— Beni tanımadın galiba...

Nevres, soluk yüzü bir anda büsbütün sararmış, sesi tutuk, yerinden fırladı.

— Aman... İsmet beyefendi!

Artık Süreyya beyle Şeyh Atâ, bu uğurlu tesadüfün sevinci ile bahtiyardılar.

Bulutları toprağa sürünen yağışlı bir sabah içinde yolculuk başladı.

TESADÜF: Kurtçalı Köyünde bir kafil ile daha karşılaştılar: Celâlettin Arif bey, İsmail Fazıl Paşa, Keskinli Rıza, Nuri, Çerkez Reşit. İki kolun birleşmesi ile büyüyen yeni kafieye artık bir kumandan seçmek ve onun emrinde yürümek lâzımdı.

Oy birliği ile İsmet beyi başa geçirdiler.

İsmet beyin, bütün ihtimalleri göz önünde tutan büyük

temkini ile, ârızasız ilerleyen yolculara, dördüncü gün «Küçük Arslan Çetesi» kabile muhafızı oldu. Bunu Dayı Mesut tertib etmişti.

Yalnız, biraz sonra fena bir haber aldılar: İngilizler kabilenin peşinde imiş!

Artık, akşam karanlığında girdikleri köylerden sabah karanlığında çıkıyorlardı.

Mart ayının puslu havası içinde, yapışkan dağ topraklarını günde 18 saat adımlayan kabile, nihayet, İzmit - Kandıra yoluna geldi. Bu yol, İzmitteki İngiliz kıtalarının kontrolü altında idi. İsmet bey, yolun, birer ikişer kişilik kademelemlerle aşılmasını emretti. Tehlikesizce geçtiler...

Ansızın kabile kumandanının parmağı ufka uzandı :

— Görüyor musunuz?

Göğün akçıl perdesi önünde, birkaç süvarinin siyah gölgesi belirivermişti. Geliyorlardı.

İsmet beyin bütün dikkati iki göz bebeği olmuştu. Biraz sonra gülümsüyerek dürbününü indirdi:

— Bunlar yabancıya benzemiyor...

Evet, yabancı değildiler: İsmet beyi Yemenden tanıyan İzmit Fırka Kumandanı Rüştü bey (1) kabilenin yaklaştığını duymuş ve Mülâzım Kemal efendi kumandasında birkaç siâhla birkaç binek atı ve ester göndermişti.

Artık, süvari olarak yola devam edecektiler...

SAKARYA : Sakaryanın en coşkun zamanı. Nehir, eriyen kar suları ile kabarmış. Karşıya nasıl geçilecek? İzmit vasıtasile bir yoklama yaptılar : Adapazarı civarındaki Sakarya köprüsünden geçmek mümkün mü?

Adapazarı Kaymakamı Tahir bey katı cevap verdi : İmkânsız!

Bütün geçitler, işgal kuvvetlerinin kontrolü altında idi. Gece, küçük Fındıklı köyünde konakladılar.

(1) General Rüştü.

İsmet beyin misafir olduğu ev sahibi Çanakkalede bir torununu kaybetmişti. Bu yürek acısı, onu, kafiledaki iki as-kere, İsmet beyle Saffet beye daha çok yakınlaştırmıştı.

Ancak ihtiyarın halinde, gözlerindeki baba sevgisine uy-mayan, yabancı bir ürkeklik vardı. Meğer o sırada, köyde «Bolşevikler çıkmış!» diye biz söz dolaşıyormuş.

Ev sahibi, nihayet dayanamayıp sordu :

— Bunlar necidir oğul?

İsmet bey cevap verdi :

— Kadastro heyeti baba, harita alıyorlar. Biz de muha-fızlarıyız...

İhtiyarın buruşuk yüzü bir anda sevinçle aydınlanıverdi:

— Hay Allah razı olsun oğul, yüreğimi ferahlattın!

KAYIK: İsmet bey haritayı yaymış, çetin bir cebir dâ-vasının meçhullerini çözmeğe çalışan gözlerle düşünüyor-du; Sakaryayı nasıl geçecekler?... Buna, hemen karar vermek lâzımdı. Çubuğunu tüttürerek tekrar odaya giren ev sahibi-ne sordu :

— Biz yarın Soğuksuya (1) gideceğiz baba... Sakaryayı nereden geçebiliriz?

İhtiyar, sigara dumanlarına karışmış kelimelerle cevap verdi :

— Salmanlıda pot (2) vardır oğul..

İsmet beyin önündeki harita 200,000 mikyaslı Erkânıhar-biye haritası idi. Bu haritada pot yerinin gösterilmesi lâzım-dır. Halbuki, nehrin bir kilometre kadar batısında bir Faik köyü vardı.

— Peki, başka nereden geçilir?

— Onun yukarısında da pot var...

İsmet bey tekrar haritaya baktı ve ihtiyarın dediği yer-de de bir Faik köyü daha buldu...

— Teşekkür ederim baba...

(1) Soğuksu Sakarya kıyısının doğusundadır.

(2) Pot: Kayık.

Artık düşünce ile çatılmış yüzü gülüyordu: Bu «Faik» ler «kayık» (1) olacaktı. Haritayı yazan hattat ancak o kadar sıkıştırabilmişti!

Rahat bir uykudan sonra, ertesi sabah erkenden yola çıkan kabile, Sakaryayı bu kayıkla geçtiler.

Artık yolun en tehlikeli kısmı aşılmıştı...

Kİ ÇUVAL: Soğuksuya ayak basan yolcuların dilleri çözölmüştü: Celâlettin Ârif bey, dağlara taşlara karşı heyecanlı hitabelerle yarınki tasavvurlarının idmanını yapıyordu. Çerkez Reşit, bu küçük Çerkez köyünü dolaşmağa çıkmıştı. Şeyh Atâ, canı sıkıldıkça heybeden bir şeyler alıp atıştırıyordu. İsmet bey, bütün dikkati tetikte, etrafı seyrediyordu.

Ansızın Çerkez Reşidin geldiğini gördü. Soluk soluğa idi.

— Aman beyefendi, dedi, kabileyi hemen hareket ettiriniz.

— Ne var?

— Köylülerin niyetleri bozuk: Sivil elbiseler tıklı çuvalarda para var sanıyorlar.. Ne yapacakları belli olmaz. Belki soyarlar, belki de öldürürler bizi..

İsmet bey kabileyi topladı, hemen yola çıktılar.

Bütün gün, sık bir yürüyüşten sonra, akşama doğru Hendek'e yaklaşırlarken uzaktan bir atlı kalabalığı göründü: Binbaşı Ramiz ve Rauf beyler silâhlı arkadaşlarıyla karşıcılı geliyordular.

Tehlike bitmemişti henüz: Karanlık çökmeden Hendek'e varmak doğru değildi!

Yatsıya kadar kırlarda oyalandılar ve gece bastıktan sonra köye girdiler.

Misafirlere, Ali beyin evi hazırlanmıştı.

(1) Arap harfleriyle.

G ENÇ MÜLÂZİM : Hendekten, sabahın alaca karanlığında çıktılar. Gecedan iki araba peylenmişti. Birine İsmet beyle Saffet bey bindiler, ötekine kafileden bir kağıt yolcu...

Evler, ahırlar, kümesler uykuda idi henüz...

Tekerlekler Boluya doğru gıcırdamağa başlamıştı.

Birden iki jandarma, iki neferin bindiği arabayı durdurdular. Atlar kışnedi. Araba durduğu yerde iki yana salındı. Vesika soruyorlardı. Gök yavaş yavaş yırtılmağa, ıslak yüzü esmer bir sabah bulut çatlaklıkları arasından görünmeğe başlamıştı.

Bu tehlikeden nasıl kurtulacaktılar?

Ansızın, yolun ucundan ok gibi bir genç fırladı: Bir jandarma mülâzimi...

Atları geminden tutan jandarmalar selâm durdular. Genç mülâzım, iki neferin gözlerine, o gözlerdeki kardeş duygusu ile baktı: Anlaşmıştılar...

Kırbaç şakladı, atlar kışnedi, tekerlekler döndü.

Güneş doğuyordu artık!

B OLUDA : Dağlar, göller, ormanlar... Yemyeşil bir tabiat saltanatı içinden geçen yolcular Bolu'ya vardılar. Kurtçalı köyünden başlayarak her gün şifrelerle İsmet Beyin izini arayan Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan verilmiş bir emirle Şükrü Beyin (1) evini hazırlatmıştı.

Şükrü Bey, aldığı telgrafın mesut telâşi ile misafirlerini karşıladı. Celâlettin Arif, İbrahim Süreyya ve Şeyh Atâ ile konuşarak üst kata çıkıyorlardı. İsmet beyle Saffet bey, yıpranmış nefer elbiseleri içinde, çuvalların indirilmesine, atların bağlanmasına bakıyorlardı.

Şükrü Bey, yüzünde nazik bir ev sahibi tebessümü ile merdiven başında onlara dönerek, sahanlıktaki kahve ocağını gösterdi :

(1) Sabık Milletvekili.

— Siz de şöyle buyurunuz oğlum...

Fakat iki nefer ev sahibne rağmen merdivenleri çıkıp odaya girdiği zaman bütün kabile hürmetle ayağa kalkınca, Şükrü Bey, ağzı gözlerinden çok açılmış, tuhaf bir telâşla iki büklüm İsmet Beyin ellerine sarıldı:

— Aman beyefendiciğim, affedersiniz.. Affedersiniz.. Affedersiniz!

A N K A R A ' D A : Bolu'dan atlara bindiler. Dağ yolundan ve Beypazarı üzerinden gidiyorlardı. Varacakları günü değil, varacakları dakikayı sayan Mustafa Kemal, arkasında büyük bir kalabalıklıkla yola çıktı. Kabileyi Akköprüde karşılayacaklardı.

Sabahtı, 9 Nisan 1920, cuma sabahı... Masmavi bir bahar gününde, Bozkır rüzgârı beyaz bulutları sürüklüyordu.

Mustafa Kemal, otomobilinden inerken onlar da atlarından indiler.

Bütün eller, ihtilâl kahramanının elini sıkmaya koşuyordu.

Mustafa Kemal, yüzünde gelenlere karşı resmî bir nezaket tebessümü, gözleri telâşla etrafı araştırarak acele acele sordu :

— İsmet Bey nerede?... İsmet Bey nerede?

İsmet Bey, arkasında nefer elbisesi, kalabalığın arasından koptu ve eşit bir heyecanla birbirlerinin kolları arasına atıldılar.

Artık ikisi de aradığını bulmuştu.

Biri Ankara'dan, biri İstanbul'dan gelmiş, fesli, kalpaklı, sarıklı iki hürmet safı karşısında otomobile yanyana bindiler. Şoför, gaza bastı: doğru Ziraat mektebindeki karargâha...

E DİRNE MEBUSU : İki baş, düşünce ile günlerce çalıştı: Yeni Türk Devleti kurulacak, yeni ordu kurulacak.

İsmet Bey, 3 Mayıs, 1920 de seçilecek ilk İcra Vekilleri

Heyetinde alacağı büyük vazifeye, Erkânıharbiyei Umumiye Vekâletine, daha şimdiden başlamıştı.

Mustafa Kemal, umum vilâyetlerle elvıyei müstakilleye, kolordulara yıldırım telgrafla gönderdiği 22 nisan 1920 tarihli kısa tebliğde:

(Mimennihilkerim nisanın 23 üncü cuma günü Büyük Millet Meclisi küşad edilerek ifayı vazifeye mübaşeret eyliyeceğinden yevmi mezkûrdan itibaren bilûmum makamatı mülkiye ve askeriye ve umum milletın mercii meclisi olacağı tamimen arz olunur.)

Diyordu.

O gün, cuma namazından sonra, Meclis binası önünde toplanan kalabalık, bir çehreler ve kıyafetler mahşeri idi: Çatık kaş, palabıyık, çember sakal ve cübbe, gocuk, ceket... Göğüs dolusu âminler göğe yükseliyor, tekbirlerin uğultusu içinde kurbanlar kesiliyordu.

Birinci Büyük Millet Meclisi kapısından giren İsmet Bey, Edirne mebusu idi.

E R K Â N I H A R B İ Y E İ U M U M İ Y E V E K İ L İ :
25 nisan, 1920, Pazar. Büyük Millet Meclisi muvakkat İcra Encümenini ayıracak: İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşanın teklifi ile Erkânı Harbiye reisliğine alkışlarla getiriliyor.

Bir hafta sonraki İcra Vekilleri Heyeti seçiminde de İsmet Bey yine aynı vazifenin başındadır. Sağdan soldan, dış gıcırtısına benzer bir iki ses, Mustafa Kemal'i sorguya çekiyor:

— Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği nasıl bir makamdır Paşam?

— En büyük askeri makam...

— Yani, ondan büyük...

Mustafa Kemal, sualleri yarıda kesiyor:

— Ondan büyük yalnız Millet Meclisi vardır!

Hasedin çatılan kâşları karşısında, Mustafa Kemal'in de kâşları çatılıyor:

— İsmet Bey, bu mühim ve nazik vazifeye en lâayık ola-

nımızdır. Benim bütün arkadaşlar hakkındaki vukufuma ve bitarafliğime emniyet etmeniz muvafık olur. Erkânı Harbiye-i Umumiye vazifesinin İsmet Bey'e tevcihinde eğer bir isabetsizlik olsaydı, bu hususta Fevzi Paşa Hazretlerinin de beni ikaz etmeleri vatani bir vazife hükmünde idi. Halbuki Müşarünileyh, bilâkis bu tarzı tavzif pek münasip bulmuş ve kendileri de teklif olunan Müdafaa-i Milliye Vekâletini çok samimi bir hisle derhal kabul buyurmuşlardır. (1)

Mustafa Kemal, odasında, kıskançlıkları susturmağa çalışırken, Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekili İsmet Bey, geceyi gündüze katarak yarınki Türk ordusunu kurmağa çalışıyordu.

İSYANLAR : İsmet Beyin daha dün geçtiği yollarda, düşman parası ile Halife fetvasının ayaklandığı isyanlar başlamıştı: Düzce'de, Hendek'te, Bolu'da, Beypazarı'nda...

Geyve'de bulunan 24 üncü Fırka Kumandanı Mahmut Bey, 25 Nisanda pusuya düşürülmüş ve ilk ateşte, Erkânı-harb Sami Bey, yaveri ve daha birçok zabitlerimiz şehid olmuşlardı. İzmit mutasarrıfı Çerkez İbrahim, Adapazarı'nda ahaliye Vahdettin'in «Selâmı şahane» sini dağıtıyor ve 150 şer lira maaşla gönüllü topluyordu.

Ötede, Aznavur çetesi, top ve mitralyözlerle silâhlendirilmiş dört bes yüz kişilik bir kuvvetle Geyve boğazını tutmağa çalışıyordu. Düzce'de Abaza ve Çerkezlerden birkaç bin kişilik bir kalabalık hapishaneleri boşaltmış, kapılarını, içeri doldurdukları hükûmet memurları ile zabitlerimizin üstüne vurmuşlardı.

«Hilâfet ordusu» adını taşıyan bir hainler ve serseriler sürüsü, Süleyman Vefik Paşa kumandasında, İzmit'te toplanıyordu.

Vatan toprağını kol kol saran bir yangın ortasındaydılar. Âsilerin eli karargâhla şehir arasındaki telgraf ve telefon tellerini koparacak kadar Ankara'ya sokulmuştu.

(1) Nutuk: Mustafa Kemal, Sahife: 278 - 279.

İşte, istiklâl harbinin yarınki ordusunu zabitinden neferine, topundan tüfeğine, kurşunundan süngüsüne kadar bu ateş çemberi içinde hazırlayacaklardır.

Yeni Türk Devletinin ilk Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili İsmet Bey bir yandan kadro halindeki kıtaların mevcutlarını tamamlayarak, bir yandan milli müfrezeleri askeri kıtalara çevirerek bu orduyu kurmağa çalışırken bir yandan da derleyip toplayabildiği kuvvetleri âsilerin üstüne yürütüyordu.

Vatanı, yalnız Sevr'n değil, Dolmabahçenin de elinden kurtaracaklardır.

İ D A M K A R A R I : Osmanlı Devletinin resmi gazetesi «Takvimi Vakayi» in 3883 ve 3950 numaralı nüshalarında, Kürd Mustafa Divanı Harbinin iki kararı çıktı.

Padişah Vahdettin'in 15 Haziran, 1920 de tasdik ettiği bu karar şudur :

MAHKÛMİYET

«Kuvvayı Milliye namı altında çıkarılan fitne ve fesadın mürettip ve müşevviklerinden oldukları iddiasıyla maznunaaleyhim olan...» «Harbiye Nezareti müsteşarı esbakı olup istihzaratı Sulhiye Komisyonuna memur bulunan Miralay İzmirli İsmet...» «tafsilâtı 18 Ramazan, 1338 (6 Haziran, 1336) ve 24 numaralı mazbatai hükmiyede muharrer olduğu üzere isyanı vakiin mürettip ve müşevviklerinden oldukları mertebeli sübuta vâsil olduğundan...» «Ceza kanunnamesinin 45 inci maddesinin 1 inci ve 55 inci maddesinin 4 üncü fıkraları ile 56 ncı maddesine tevfiikan...» «Silki askeriden tard, haiz oldukları nişan ve madalyaların istirdadiyle beraber...» «idamlarına ve hali firarda bulunmalarına mebni ol baptaki ahkâmı kanuniyeye tatbikan cümlesinin mallarının haczile usulü dairesinde idare ettirilmesine dair 1 inci İdarei Örfiye Divanı Harbinden giyaben verilen hüküm ve karar ele geç-

tiklerinde tekrar muhakeme edilmek üzere tasdik olunmuştur.

İşbu iradei Seniyenin icrasına Harbiye Nazırı memurdur.

21 Ramazan, 1338 - 15 Haziran, 1338
Sadrazam ve Harbiye Nazırı
Vekili
Damat Ferit

Kürt Mustafa divanı harbinin bu kararını, Sarayın eli, İsmet Bey'in boynuna geçirmeğe çalışırken, İsmet Bey Ankara'da, vatanın boynuna geçirilen Sevr ilmiğini kesecek kılıcı hazırlıyordu.

M E C L İ S T E: Saray, bir elinde para, bir elinde fetva. Anadolu'nun her köşesinde, halkı milli harekâta karşı ayaklandıracak birkaç cahil, birkaç softa, birkaç münafık bulmuştu: Düzce, Nuhveren, Bozkır, Konya, Malatya, Yozgat, Zile, Yenihan isyanları; Demirci Mehmet Efe, Şeyh Eşref, Ali Batı vakaları, daha harcı kurumamış yeni temelin geçirdiği ilk sarsıntılardır.

Yunan ordusu, bu iç depremden faydalanmakta gecikmedi: 22 Haziran, 1920 de Milen hattından umumî taarruza geçtiler. Kuvvetleri 6 fırka idi. Üç fırka ile Akhisar-Soma yönünden; iki fırka ile Salihli üzerinden; bir fırka ile Aydın cephesinden saldırıyorlardı.

Zayıftık. Düşmanın sayısız güllerine karşı sayılı kurşunlarımız vardı.

Taarruzun şimal kolu, 30 Haziran, 1920 de Balıkesir'e girdi ve suvarileri 2 Temmuzda Kırmaştı ve Karacabey'i aldılar.

56 ncı ve 67 nci fırkalarımız, üstün kuvvetler önünde gerilerken Uluâbâd köprüsünü uçurmuştu. Bursa'ya doğru çekiliyordular. Peşlerini bırakmayan düşman, nihayet o yeşil toprağa da girdi ve ileri kollarını Dimbos-Aksu hattına kadar sürdü. Bu ağır baskı altında, kuvvetlerimiz Eskişehir'e kadar çekildiler.

Salihli istikametinden doğuya ilerliyen iki Yunan fırkası da 24 Haziranda Alaşehir'e girmişti. Bu düşman karşısında da 23 üncü fırka ve Milli kuvvetlerimiz çok sarsılmışlardı.

Dilden dile ve kulaktan kulağa geçtikçe uğultusu büyüyen acı haberler, nihayet Millet Meclisini de sinirli bir hava ile doldurmuştu.

Bursa Kumandanı Bekir Sami Bey'in, Bursa valisi Hâcım Muhiddin Bey'in, Alaşehir Kumandanı Âşir Bey'in niçin divanı harbe verilmediklerini soruyordular.

Sinop mebusu Hakkı Hami Bey'in «Hemen ceza» isteyen sesi bravolarla karşılanmıştı.

Takrirlerle, nutuklarla, memleket müdafaasını, Millet Meclisi kürsüsünden sokak dedikodularına karıştırıyorlardı.

Dış cepheden iç cepheye sıçrayan bu tehlikeye göz yumulamazdı. O gün, 12 Temmuz, 1920 de Erkânı Harbiyei Umumiye Vekilini aralarında gördüler.

Reisin sağ eli kürsüyü gösterdi :

— İsmet Bey buyurunuz...

Şimdi bütün gözler onun dudaklarına idi. Sesinde, heyecanın tek ürpertisi; yüzünde telâşın tek çizgisi yoktu :

— Devam etmekte olan müzakere bir takrirle başlamıştır. Bunu müdafaayı milliye teşkilâtının eksiklerini tamamlamak için zabitan alayları, bölükleri ve saire teşkil edilsin; mebuslar gönüllü teşkilâtı yapsın; Meclis umuru taliye ile uğraşmasın ve zabitanın nezdinde hizmetçi bulunmasın tarzında hülâsa edebileceğim... Bunlara Reis Paşa Hazretleri tafsilâtlı cevap verdiler. Bundan başka takrir sahipleri şifahen meseleyi daha vasi zeminlere de naklettiler. Erkânı harbiyei umumiye taallûk eden esaslı bir nokta, muhterem arkadaşımız tarafından erkânı harbiyei umumiyenin vazifesini ifa etmediği tarzında gösterilen bir zemindir. Buna cevap vermek ve Erkânı harbiyei umumiyenin vazifesini lâıy-kiyle tavzih etmek istiyorum :

Erkânı harbiyei umumiye mevcut kuvvetlerin hüsnü is-

timalinden mesuldür. Mevcut kuvvetleri, hale, vakte göre en muvafık surette istimal etmeğe mecburdur. Binaenaleyh «Erkânı harbiyei umumiye vazifesini yapmamıştır veya yapmamıştır.» demek için daha vazih misaller gösterilmelidir.

Meselâ: «Düşmanın taarruzi noktasına bütün kuvvetlerimizi toplayıp müdafaa tertibatı almadık» buyurdular. Düşmanın taarruzi noktasına sevk etmek için daha nerelerde kuvvet vardı? Oraya sevk olunmamış kuvvet nerede idi? Ve yahut tali bir noktaya, yanlış bir noktaya sevk olunmuşlar da düşmanın taarruzi maksadına, lâzım olan yere sevk olunmamışlarsa bunu söylemek lâzımdır. Bu söylenirse o zaman Erkânı Harbiyei Umumiyenin vazifesini ifa edip etmediği takdir olunabilir. Yoksa elde mevcut kuvvet düşmana karşı en iyi surette kullanıldıktan sonra dahi ricat vâki olur ve düşman istilâ edebilir. Bir fırkasında arkadaşımız buyurmuşlardır ki: «Eğer müdafaai milliye, Erkânı Harbiyei Umumiye vazifesini ifa etse idi ricat olmazdı ve düşman istilâ edemezdi...» Vazife ifa etmek büsbütün başka bir şeydir. Bilirsiniz ki elli kişi bir tepenin üzerinde elli bin kişi tarafından muhasara olunursa muhakkak mahvolur. Biz ona emir veririz: «Müdafaa edeceksin ve mahvolacaksın!» Eğer onlar müdafaa ederken yine tepe düşman eline geçerse, biz «Vazife ifa olunmamıştır. Çünkü tepe düşman eline geçmiştir.» diyemeyiz. Vazife ifa olunur; fennin icabatı yapılır; bununla beraber gayri kabili içtinap bir takım felâketler de vukua gelebilir! Siz bana: «Erkânı Harbiyei Umumiye vazifesini ifa etmemiştir, edeydi memleket istilâ olunmazdı» diyebilirsiniz, amma ne vakit? Hali sulhte bulunursunuz her türlü vesaitiniz ne ise meydanda olur. Size falan veya filân devlet harb ilân etmeğe kalkar. Çağırırsınız beni: «Efendi! filân devlet bize ilânı harb ediyor. Bunu kabul etmek veya reddetmek elimizdedir. Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi bize söylesin: vesait vesairemiz nasıldır? Bu muharebenin safahatı nasıl olacaktır?» dersiniz. O zaman, yanlış bir taahhüt yapar ve istilâlara sebep olursam beni sorguya çekersiniz!

Efendiler! müşkülâtın ve mahrumiyetten bahsedilmek için altında bulunduğumuz binayı derhatır etmelisiniz!

Ankara'dasınız! Ne için Ankara'dasınız?.. Çünkü sizin ve bizim istiklâliyetimizi temin etmek için! İstiklâlimizi temsil eden mebuslarımız, İstanbul'dan, payitahtımızdan çizme ile kovulmuşlardır. Biz buraya eğlenmek için, keyfetmek için gelmedik! Biz buraya müşkülâta, mezahime katlanmamak için de gelmedik! Bizi çıkarmışlardır! Payitahtımızı işgal etmişlerdi! Siz bu felâketten haberdar değil misiniz?. Ondan sonra Efendiler, siz pekâlâ blirsiniz ki biz iki sene evvel mütareke imzalamışızdır. Silâhlarımızı bırakmışızdır. Muahede yapmışızdır. Düşmanlarımızın bize vadettikleri, dünyaya vadettikleri adalet düsturlarına, velhasıl neler söylemişlerse hepsine inanmışızdır.

İsmet Bey, gövdesi iki yumruğuna abanmış, kürsünün üstünden kırpışmayan gözlerle Meclisin yüzüne bakıyordu.

— Şimdilik elimizde kalan son vasıta ile kendi hayat ve namusumuzu muhafaza etmekten başka çare olmadığını kabul etmişiz, buraya gelmişiz ve bu heyeti kurmuşuzdur. Sizin ve bizim millete karşı olan vazifemiz kendisini hayattan, istiklâlden, her türlü mukadderattan mahrum eden, kendisine idam hükmü vermiş ve onu masasının üzerine koymuş bir heyeti zalimeye karşı, cebindeki çakısı, elindeki taşı ve parmaklarındaki tırnağı ile boğaz boğaza, ölünceye kadar müdafaa etmek vazifesidir!... (Sürekli alkışlar) Binaenaleyh bizi mahvetmek için düşmanların elinden her kurtardığımız taş bir muzafferiyettir. Ve bu vazife ifa olunmaktadır. Böyle kabule mecburuz... Eğer üç aydanberi bütün dünyaya karşı, milletimizin hakkı hayatını ispat etmekte gösterdiği mucizeleri ve dahili harici bütün müşkülâta ve bütün felâketlere karşı, heyeti muhteremenizin bu milleti temsil etmekte olduğunu düşünürseniz geçen bu kadar felâketlerden sonra muvaffakiyetli bir vaziyette olduğumuzu kabule mecbur bulunursunuz. Mantıkan ve fennen âciz ve idaresine gayri malik bir millet bu üç ay içinde yok olmak lâzımdı. Dahilden ve hariçten bize bütün vesaitle hücum edilmiştir.

Buna rağmen dahilde ve hariçte bir milleti müstakilleyi temsil ediyoruz ve şayanı hürmet, kendileriyle temas edilebilir bir heyet halindeyiz. Bütün bunlar, milletimizin selâmeti namına, elimizde bulunan kuvvetlerin alâkahılar tarafından hüsnü istimal olunduğuna kâfi delillerdir. Binaenaleyh esas noktaya avdet edersem, Erkânı Harbiyei Umumiye'nin vazifesini ifa etmediğini bilmek ve iddia edebilmek için: «Filân muharebe cephesine filân kuvvetin sevk olunması lâzım gelirdi, sevk etmediler ve tehlikeyi görmediler. Onun için bu felâket oldu!» demelisiniz. Kezalik: «Yunan taarruzu muhakkak iken düşmanın taarruz edeceği yerler belli iken, Erkânı Harbiyei umumiye elinde bulunan kuvvetleri filân yere sevketti ve filân yeri muattal bıraktı» demelisiniz.

Bunu da demiyorsunuz!

Bu denilmedikçe, Erkânı Harbiyei Umumiye Riyaseti eline tevdi olunan kuvvetleri hüsnü istimâl etmiştir; fenne, ilme muvafık bir surette sevk ve idare etmiştir demeğe mecburuz.

Vazife ile alâkadar olmamış gibi, müsaadenizle söyleyeceğim: Heyeti celileniz huzurunda sümmettedarik sözler mevzuu bahsolmasın! Biz işlerle alâkadar olmuş ve takib etmişizdir. Asârı meydandadır. Elyevm mevcudiyetimize ait ne varsa elimizdeki kuvvetlerin hüsnü istimalindendir!

Refik Bey (Konya) — Yaşasın millet!

— Denilebilir ki, harici düşman karşısında niçin dahili düşmanlara kuvvet sevk edildi?... Mevcudiyetimize en kısa yoldan tehlikeli bir surette kasdetmiş olan münafıklara karşı sevk ettiğimiz kuvvetleri hatalı addedecek bir zihniyet bizim içimizde bulunsun, bunu tahmin etmiyorum! İhtiyaçtan fazla kuvvet sevk edilmiş diye dahi iddia edemeyiz! Cephe-lerden alıyoruz, sevk ediyoruz. Henüz isyan ateşi yeni söndürölmeğe başlanmıştır.

Bir istikamete, yanlış bir hedefe ihtiyaçtan fazla bir kuvvet sevk edilmemiştir. Emin olabilirsiniz! Diğer muhterem arkadaşımız hitaba başlarken mesuliyet esasında tahsisen ısrar etmek istediler... Evet efendiler, biz de mesuliyet

esasında muhterem arkadaşlarımızın tahmin ettiklerinden daha ziyade müteyakkızız. En büyükten en küçüğüne kadar muharebe meydanlarına sevkettiğimiz kumandanlardan ve zabitlerden ve efrattan gayet kıskanç bir surette vazifelerinin ifasını talep ediyoruz ve etmek hakkımızdır. Bunun için daima heyeti muhteremeye hesap veririz. Bunu tahkik etmeniz için elinizde pek çok vesait vardır. Mücrimlerin tecziyesi tabiidir. Yalnız böyle aleni bir celsede mevzuu bahsedilmesi caiz olmayacak derecede bir takım zevatı muhtereme hakkında söz söylemişlerdir. Rüfekayı muhteremenin müsaadeleriyle arzedeceğim: Müdafaa-i vatan ve Müdafaa-i Milliye teşkilâtını ikmal etmek için yürekleri çırpınırken, Müdafaa-i Milliyeyi bilmiyerek ve istemiyerek ızrar etmişlerdir. Evet, cephede düşman karşısında uğraşan zevat için söz söylerken çok ihtiyatlı olmak lâzımdır. Eğer sokakta lâalet-tayin işittiğimiz bir sözü tahassüsâtı milliye olarak kabul edersek, filân ve filân kumandan ve zabıt böyle yapmıştır diyerek dedikodu yolunu tutarsak bu tehlikeli ve çöktürücü bir yol olur!

İsmet Bet misaller getirdi: Adı dedikodulara karıştırılmış bir kumandan hakkında, kendisinin yerinde yaptığı incelemelerin neticesini anlattı. O kumandanın vazifesini kendisinden istenilenden on misli fazlasıyla başardığını, bir kahraman olduğunu söyledi ve devam etti:

— Arkadaşlar, cephede ifayı vazife eden adamlar için söz söyleneceği zaman çok düşünmek lâzımdır. Buyuruluyor ki: filân ve filân adam!... çok haklı olabilirler. Kendi aleyhinde böyle bir cereyan hâsıl olmuştur. Onun için feda edilmek lâzımdır...

Bu, her idare memuru için olabilir. Yalnız, bilhassa bu şerait altında cephede muharebe eden adamlar için bu olamaz! Cephede büyük müşkülât altında muharebe eden adamlar için bir tek miyâr vardır: kemali şiddet ve adalet ile iyice tahkik edip cidden mesul ise hemen tecziye, bilâ ınsaf tecziye etmektir. Fakat kendimizi dedikodulara kap-tırıp da herkesten itab ile bahsetmeğe başlarsak felâketin

en büyüğünün mukadder olduğunu maatteessüf heyeti âliyenize söylemeğe mecburum.

Düşününüz efendiler! Bin türlü müşkülât içinde ateş karşısında ifayı vazife etmekte olan bir adam diyecek ki : «Aman» sokakta geçen her hangi bir adam söz söylese ve bu da tahasüsatı milliyedir diye Mecliste yer bulursa, ben nasıl ifayı vazife edebilirim?»

Efendiler, biliyorsunuz ki, düşman tebliği resmlerinde «Milliyetperverlere karşı muharebe ediyoruz diyorlar, Milletle alâkamız yoktur!»

Biz cephelerde muharebe eden zevat ile, cephelerden gelenlerle yakından temas ediyoruz. Onlar diyorlar ki: «Düşmanın hasım olarak gösterdiği kumanda heyeti, zabitan heyetidir. Bunların mevkillerini küçültmek için çalışıyorlar.» Eğer biz de düşüncesiz olursak, mukavemetin ve müdafaa-i memleketin esas ruhu olan kumanda ve zabitan heyetlerini tutacak kuvvet az kalır. Bu hususta müsaade ediniz daha fazla şeyler söylemiyeyim! Bilerek ve bilmiyerek, memleket dahiline esası hariçten gelen propagandaya mukavemet etmeliyiz. Hepiniz rasladığınız yerde kumanda heyeti hakkında söylenen sözleri derakap reddediniz! Söyletmeyiniz! Yanlıştır deyiniz! Elinizde her türlü vesait vardır. Her türlü vesaite müracaata ve her şeye muktedirsiniz. O farikle her müşkülü halledebilirsiniz...

Velhasıl, bu izahattan sonra da mevzuubahs olması hatıra gelecek eşhas ve zevat hakkında mesuliyet esasını kıskanç bir surette takib ederek icabını yapmakta olduğumuza emin olabilirsiniz. Hem yapmaktayız ve hem de icab eden şeyler yapılmıştır!

İsmet Bey kürsüden inerken rahattı: Ordu disiplinini dedikodulara feda ettirmeyeceğini anlatmıştı.

İsmet Bey kürsüden inerken, Meclis de rahattı: Ordunun nasıl bir elde olduğunu anlamıştı!

İYİ GÜNLERE DOĞRU : Büyük Millet Meclisi kapısından, kalpaklar, sarıklar, avcı ceketleri, hızlı adımlarla giriyor. 20 Eylül, 1920... ikindi üstü...

Mebuslar, o gün Erkânı Harbiyei Umumiye Vekilini dinleyecekler.

Eski saat 5,45 de, Mustafa Kema! Paşa, Reislik yerinden konuşuyor:

— Celseyi açıyorum. İsmet Bey...

Meclisin gözleri kürsüdedir. Ordunun bu 36 yaşındaki en büyük salâhiyetinden, şimdi, Türk Milletinin kaderini dinleyeceklerdir.

— Arkadaşlar!..

İsmet Bey, askerlik durumunu kesin cümlelerle çiziyordu:

— Bir müddetten beri garp cephesinde mühim harekâtı harbiye vukubulmamıştır.

Bütün savaş bölgelerini, hakikatın ışığında bir bir inceleyen Erkânı Harbiyei Umumiye Vekili, Meclisin tek göğüs-ten kopan «inşallah» sedaları arasında şu müjdeyi verdi:

— Harekâtı askeriye'nin âtisine biz emniyet ve itimatla bakıyoruz. Hattâ diyebilirim ki, harekâtın en buhranlı zamanları geçmiştir.

Düşmanların, Yunan ordusuna kolay bir istilâ zemini hazırlamak için içeriden nifak çıkarmağa büyük ehemmiyet verdiklerini anlatan İsmet Bey sözlerine devam etti:

— Karşımızdaki münafıklar sürüsüyle Yunan ordusundan kendi kuvvetlerimizle muvazene noktai nazarından söylüyorum, bugün, bize Düzce'de, Yozgat'ta, Akhisar'da, Soma'da hücum ettiklerinden daha kuvvetliyiz. Daha kuvvetli olduğumuzdan vaziyete daha hâkim, istiklâl kararımıza ve istiklâl harekâtımıza da daha sahibiz. Bizim gördüğümüze göre, bugün garp cephesinde, aleyhimize hareket yapabilmek için tekrar kuvvet ve münafık kuvvet ihzarına çalışmaktadırlar. Yalnız milletteki intibah sayesinde, nifak netayicinin acı bir surette her tarafta tezahür etmesi buna imkân vermemiştir... İstanbul'da, kuvvet toplamağa çalışıyorlar, olmuyor... Bunu, milletimizin intibahı noktai naza-

rından mühim bir muvaffakiyet, mühim bir fali hayır adetmeliyiz.

Hakikatı bilmeniz için söylüyorum ki, son zamanlarda sukûtu ahlâka âit acı ve elemli misaller maalesef olmuştur: Bursa'da kisvei ulemaya bürünmüş bir takım bedbahtlar Yunan vürudunun halâs ve necat getirdiğini söylemişlerdir. (Lânet olsun sesleri).

— Edirne'de, Sultanselim Camiinde birçok adamlar Yunan muvaffakiyatı için dua etmişlerdir. (Kahrolsun sadaları)

— Arkadaşlar!... Bu elemli misaller ne kadar acı olursa olsun, bizim için medarı kuvvettir; çünkü bütün millet içinde, bilirsiniz ki, bunlar zilletle yaşamak istiyen beş on adamdan ibarettir.

(Sefil adamlar sesleri).

— Bütün millet, yekpare olarak bunları tel'in etmektedir... Hülâsa, Yunan ordusunun muvaffakiyatını teshil etmek için nifak teşebbüsâtı maskeli şeklini kaybetmiştir. Elemle arzettiğim misaller gibi cinayetler, alenî cinayetler, müstekreh cinayetler manzarasına inhisar etmiştir.

Garp cephesinde düşmanlarımız nifak ile ve sayı üstünlüğü ile bizi behemehal yere sereceklerini tahmin ediyorlardı. Altı aylık harekât bu tahminin yanlış olduğunu ispat etmiştir. İttihaz ettiğimiz tedabir hakkında elbet ben-den tafsilât beklemezsiniz. Yalnız Garp cephesinde memleket müdafaası için en münasip tedbirleri aldığımızı söyleyebilirim. Aldığımız tedbirler yalnız hale en muvafık olan değildir. En müessir olanıdır. Yunan taarruzu başladığı zaman nispet kabul etmiyen intizam ve teşkilâtımızın semeratı fiiliyesini göreceğinize ve göstereceğinize itimat ediyorum!

(İnşallah sadaları).

*
**

O akşam, Büyük Millet Meclisi kapısından çıkan göğüsler 23 Nisandan beri beş ay boyunca uzayan bir «âh» ile dolu değildi. Konuşuyordular, hattâ gülüşüyordular.

N İ Z A M : Anzavuru tepeledikten ve Düzce isyanını bastırdıktan sonra Yozgat üzerinden Ankaraya gelen Çerkez Ethem, artık kendi boyunu, kendi enini, kendi hacmını aşmış bir Çerkez Ethem'di. Etrafını saran hayranlıklarla onu her gün biraz daha büyütüyordular.

Avunma ihtiyaçları ile gizli hesapların bu ölçsüz muhabbeti, üç kardeşi, Ethem'i, Reşit'i, Tevfik'i alabildiğine şımartmıştı: Türk ordusunda bir tek değerli kumandan bulunmadığını iddia ediyor, kendilerini herkesten üstün görüyordular.

Büyük Millet Meclisinde, çoğunluğun eli onların adını alkışlıyordu. Kuvvetli idiler. Kimseden pervaları yoktu. Maiyetlerinde, kendi adamlarından seyyar bir divanı harb kurmuşlardı. Serez Çingenelerinden bir de cellâtları vardı. Bütün Müdafaai Hukuk teşkilâtını emirlerinde çalıştırıyorlar, istedikleri köye istedikleri kadar vergi kesiyorlar, istedikleri köyden istedikleri kadar asker topluyordular.

Hükümet, onların şahsı; kanun, onların sözü idi. İstediklerini istedikleri anda ve istedikleri yerde asıveriyordular!

Bir gün Ankara Valisi Yahya Galip Bey'i darağacına çağırın bu adamlar, ertesi gün Büyük Millet Meclisi Reisini de —hem de Meclis önünde— ipe çekeceklerini söylemeğe başlamıştılar.

Üç kardeşler, Anadolu'nun ortasında çatılmış bir sehpa olmuştu!

Erkânı Harbiye-i Umumiye'nin «muntazam ordu» fikrine karşı, ellerindeki «Kuvayı Seyyare» ye dayanarak propagandalarını yapıyorlardı:

— Ordudan fayda yoktur, dağılsın! Hepimiz Kuvayı Milliye olalım!

Bu tehlikeyi önleyecek çare tekti: Ordunun başına geçmek...

Türk Devletinin iki büyük başı, durumu bir daha incelendikten sonra, her zaman olduğu gibi yine aynı karar üs-

tünde birleştiler: İsmet Bey, Garp cephesi şimal kısmı kuvvetlerinin kumandanlığını da ele alacaktı.

8 Kasım 1920, bu kararın verildiği tarihi. O gün, Mustafa Kemal'in kelimeleri ile «gayrı muntazam teşkilât fikrini ve siyasetini yıkmak düşüncesi fiil ve tatbık sahasına vazedilmişti.»

İ K İ D  ř M A N : 1 Kasım da cepheye varan İsmet Bey derhal anladı: Çerkes Ethem kuvvetleri, karşısında ikinci düşmandır.

Daha ilk günden, nizam fikriyle nizamsızlık duygusu mücadeleye başlamıştı: Karaca şehirde gizlice hazırladıkları «Karakeçili» müfrezesini cephe kumandanının teftişine vermiyordular. Garp cephesi kumandanlığının, Ethem Bey kumandasındaki kuvvei seyyarenin diğer kuvvei seyyarelerden ayrılması için «birinci kuvvei seyyare» adıyla anılması teklifini reddediyorlar ve kendi kendilerine büyük salâhiyetler ifade eden bir nvan alıyordular: Umum Kuvayı Seyyare ve Kütahya havalisi kumandanlığı!

Cephede kuvvet ve kumanda birliğini, cephe gerisinde mal ve can emniyetini sağlayan her hareket  kardeşlerin tek ağızdan çıkan itirazları ile karşılanıyordu. Devletleşmek, ordulaşmak için atılan her adım karşısında cehaletin kasatı inadiyle direniyordular.

Cephe kumandanı, günlük bir emrinde:

«Hiç bir köy katiyen yıkılmayacak, ahaliden hiç bir kimse, hiç bir müfreze tarafından, hiç bir crmle idam olunmayacaktır. Casuslukları vesair ihanetleri tbeyyn etmiş adamların, tahtelkız istiklâl mahakimine izamları icabeder» diyordu.

 kardeşler bundan da memnun olmuyordular.

Günün birinde, düşman kuvvetlerini toplu bulundurmak için Kuvvei seyyare karşısındaki bazı yerleri boşaltıyordu.

İsmet bey, hemen jandarma hizmetinde bulnmış erlerden, 150 kişilik seçkin bir sahra bölüğü hazırlatıyor ve

kaymakam İbrahim beyin idaresine veriyor. Bu kuvvetler «Simav ve havalisi kumandanlığı» adı altında asayiş ve inzi-bat işlerine bakacaktır.

Cephe kumandanı, yazdığı bir beyannamede, kurtarılan topraklardaki ahaliye: «Sizin her türlü dertlerinizi dinlemek için, âdilâne bir idare tesisi yazifesiyle Simav'da bir havali kumandanlığı teşkil ediyorum» diyordu.

Kuvayı seyyareyi yalnız askeri hizmetler için düşmanla karşı karşıya bırakan bu beyannameyi de üç kardeşler aynı dik başlılıkla karşılıyordular.

Nihayet, talim ve terbiyesinden bütçesine kadar her şeyi muntazam bir ordu kurmağa karar veren Garp cephesi kumandanı 23 Kasım 1920 de tekml cephe kıtaatından muntazam bir kuvvei umumiye istemişti. Bu isteğe bütün kumandanlar cevap verdiler. Kuvayı seyyare kumandanından başka!

Çerkez Tevfik yine diretiyordu:

«Kuvayı seyyare» ne bir fırka, ne bir kuvayı muntazama haline ifrağ edilemez. Bu serserilerin başına ne bir zabıt, ne de hesap memuru koymak mümkün olmamakla beraber kabul ettirilmesi imkânı da yoktur. Çünkü zabıt gördüler mi ezrail görmüşçesine isyan ediyorlar.

Kuvayı seyyarenin şimdiye kadar olduğu gibi geliş-i güzel idaresi zaruridir.»

Tam o günlerde Bursa cephesi ilerisinde, İznik civarında düşman kımıldamağa başlamıştı. İsmet Bey vaziyeti yakından görmek için gidecekti. Etem'in kardeşine cevap verirken, bir kere daha uysal olmağa çalışarak sordu:

«Bugün Bileciğe hareket ediyorum. Dönüşte zatıâliileri neredede görüşmek kabil olur?»

Çerkez Tevfik, yalnız bu telgrafa cevap vermemekle kalmamıştı. Cephe kumandanına muharebe raporlarını da göndermemeğe başladılar!

«Bundan başka, kuvvei seyyare kumandanlığı, Garp cephesi muhaberatina sansür de koymuştu. Telgraf ve telefon hatlarının ise, kuvvei seyyare kumandanlığının muhaberati

ile meşgul olduğundan bahsedilerek cephe ile konuşması sureti aleniye ve resmiyede menedilmişti (1)»

Artık, üç kardeşler isyana hazırlanıyordular!

ÇERKEZ ETEM: Mustafa Kemal Paşa harekete geçilmeden önce, onları itaate getirmek için bir son deneme yapmak istedi: Ankarada bulunan Çerkez Etem'le kardeşi Reşid'i alıp Eskişehir'e gidecek, İsmet Beyle konuşacaklardır.

Çerkez Etem, bu davetten ürkmüştü. Yatağa girdi, yorgana büründü ve haber yolladı: Hastayım, gidemem.

Fakat Mustafa Kemal dayattı: Gelmezse zorla götürcektiler. 3 Aralık 1920 akşamı hususi bir tren yola çıktı.

Ertesi gün, bulutlu bir gök için için ağarırken Eskişehir'e vardılar. Yolda, daha evvel, İsmet Beyin Bilecik'te olduğunu öğrenmişlerdi. Durmadan oraya gidecektiler.

Mustafa Kemal, gözlerini açtığı zaman, vagon penceresinin kapalı perdesi arasından esmer bir sabah çizgisi gördü.

— Neredeyiz?

— Eskişehirde Paşam.

— Niçin duruyoruz?

— Arkadaşlar istasyon gazinosunda kahvaltı yapmağa indiler Paşam...

Mustafa Kemal, acı bir sesle yaverlerine emretti:

— Çabuk gelsinler.

Yıldırım hızile giden yaver, yıldırım hızile geldi:

— Hazırız Paşam!

— Herkes tamam mı?

Kısa bir yoklamadan sonra anlaşıldı: Çerkez Etemden başka herkes tamamdı!

Trenden inen Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Bey telgraf başında konuştular: Eskişehirde buluşacaklardı.

(1) Nutuk: Mustafa Kemal. Sahife: 323.

ESKİŞEHİRDE: Tren Eskişehirde kadı. Mustafa Kemal Paşa iki istasyon öteye gitti: İsmet Beyle baş başa konuşmak için...

Akşam üstü, geç vakit beraber döndüler. Pencereleri altın gözlerle bir gece mavisine bakan lokantada sofraya kurulmuştu.

Mustafa Kemal, sofrada Çerkez Reşit'e sordu:

— Kardeşiniz nerede Reşit Bey?

— Rahatsız Paşam.. yatıyor!

Yemek, bu mevzu üstünde durulmadan yendi.

O gece, İsmet Beyin karargâhında toplanacaklardı. Reşit, kardeşinin toplantıya geleceğini söyledi.

İki saat sonra, karargâhta birleştiler. Etem yine yoktu. Mustafa Kemal tekrar sordu:

— Nerede Etem Bey?

Çerkez Reşit, sesi küstahlaşmış cevap verdi:

— Etem Bey bu dakikada kuvvetlerinin başındadır!

Hiç kimsenin yüzü değişmedi. Konuşmağa başladılar.

«İsmet bey, vaziyeti, cereyan eden muhaberele, kuvayı seyyarenin kumandan vekili sıfatile Tevfik Beyin aldığı serkeş tavırları» birer birer anlatıyordu. «Reşit Bey, kardeşleri ve kendi namına cevap veriyordu.» Dili ve yüzü değişmişti. «Gayet dürüst ve mütecaviz» bir sesle söylenmeğe başlamıştı. «Kardeşlerinin birer kahraman olduklarını, hiç kimsenin emri altına giremeyeceklerini ve bunu böylece kabul etmeğe herkesin mecbur olduğunu pervasız haykırıyor, ordu, disiplin, kumanda, hükûmet mefhumlarına ve bunların icaplarına dair ileri sürülen mütalâalara kulak bile vermiyordu. (1)»

Yeni Türk Devletinin iki büyük başı, Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Bey, iki kaya parçası sertliği ile susuyordular.

Çerkez Reşit, küstahlığını bu dereceye getirince, birden Mustafa Kemal'in yumruğu masaya indi:

(1) Nutuk : Mustafa Kemal. Sahife: 325.

«— Bu dakikaya kadar sizinle eski bir arkadaşınız sıfatı ve sizin lehinizde bir neticeye varmak duygusu ile görüşüyordum. Bu dakikadan itibaren arkadaşlık ve hususiyete ait vaziyetim nihayet bulmuştur. Şimdi karşınızda Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve Hükümetinin Reisi vardır. Devlet Reisi sıfatı ile Garp cephesi kumandanına halin icabını tatbikte salâhiyetini kullanmasını emrediyorum!»

İsmet bey, aynı şiddete gürleyen bir sesle cevap verdi:

«— Maiyetimde bulunan kumandanlardan herhangi biri bana itaatsizlik etmiş olabilir. Ben, onu terbiye ve tedibe mukteditim. Bu hususta henüz kimseye karşı aczimi itiraf etmiş ve hiç kimsenin bana ait olan bu vazifenin teshili ifasına delâletini rica etmiş değilim. Ben vaziyetin icabını yaparım! (1)»

Çerkez Reşit'in sesi bir anda kısılıvermişti.

D Ö R T M A D D E : İsmet bey, 9 Aralık 1920 de, Kütahya'da kardeşlerinin yanına giden Reşit'ten bir telgraf aldı. Bu telgrafa göre Etem ve Tevfik beylerle görüşülmüş, mesele halledilmiştir.

İsmet Bey biliyordu: Bu gidip gelmeler, bu sertleşip yumuşamalar, hep oyundu; zaman ve bu zaman içinde kuvvet kazanmak için oyun!

İsmet bey biliyordu: Bir yandan, Düzce'deki Sarı Efe kuvvetlerini, bir yandan Lefke'deki Gökbayrak taburunu, bir yandan Eskişehir'deki 14 üncü alaydan yeni teşekkül eden suvari Birinci Tugayını, kendilerine katmağa, bir yandan da Demirci Mehmet Efeyi beraber isyana kaldırmağa uğraşıyorlardı.

İsmet Bey biliyordu: Çerkez Ethemin, silâh, hayvan, gönüllü toplamak için, Konyaya; Ankaraya, Haymanaya hususî şifrelerle gönderdiği memurlar gece gündüz çalışıyorlardı.

(1) Nutuk : Mustafa Kemal, Sahife: 325.

İsmet Bey biliyordu: Valilere, Kaymakamlara durmadan emirler gönderiyorlar, telgraflar çekiyorlar, tezkereler yazıyorlardı.

İsmet Bey biliyordu: Bu emirleri, bu telgrafları, bu tezkereleri imzalayan Ethem, hâlâ «Umum Kuvayı Seyyare ve Kütahya Havalisi Kumandanı» idi.

Ve bu emirlerden, bu telgraflardan, bu tezkerelerden anlaşılan bir şey vardı: Orduya karşı çeteyi kuvvetlendirmek.

«Kuvayı Seyyare müfreze kumandanlarından olup zirde künyesi muharrer...

Ağa, kazayı vâlâları dahilinde kuvayı seyyareye mensub olup mezun ve gayri mezun mücahidin ile yeniden silâh ve hayvan tedariki ile, iltihak edecek vatanperverleri alıp getirmek vazifesi ile memuren izam kılınmıştır. Kendisine her türlü teshilât ve muavenatı lâzimeyi vataniyenin ifasını rica eylerim, efendim.

Umum Kuvayı Seyyare

ve

Kütahya Havalisi Kumandanı

Ethem

Değişen bir şey yoktu. Dillerden başka... Çerkez Reşit, kardeşleri adına aradaki anlaşmazlığın halledildiğini bildirdiği halde hiç bir şey halledilmemişti. Hükûmetçe, miftahı olmayan şifrelerle hususi şifrelerin kullanılmasını yasaklamıştı. Ethem, bu yasağa aldırıyor, kendi şahsî adamları ve Ankaradaki mebus arkadaşları ile şifre ile konuşmağa devam etmek istiyordu. İsmet bey bu telgrafları tutunca, sızlanıyorlardı.

Hazırlıkları şikâyetler, şikâyetleri cinayetler kovalıyordu. Kütahyada mutasarrıf vekili Kadı Ahmet Asım Efendiyi, Ethem tarafından mevki kumandanı salâhiyetile tâyin edilmiş Abdullah Bey namında bir zorbanın emri ile gece yarısı harem kapısını kırıp evinden alıyorlar, Kütahyadan atıyorlardı.

Cephe kumandanlığı, suçlunun hemen divanı harbe sevkini ve tahkikat yapılarak neticesinin bildirilmesini isteyince, Çerkez Tefik yine baş kaldırıyordu:

«Abdullah bey her ne yapmışsa tarafımdan verilen emri katî üzerine yapmıştır. Bu meselenin esbabı mucibesi icab eden Vekâletlere arz edildi. Mumâileyhin avdetine emri katî verildiği tarafı âlinizden bildiriliyor. Avdet ettiği halde behemehal idam edeceğim.»

13 Aralık, 1920 de Mustafa Kemal Paşa ile konuşan Çerkez Reşit ise cephe kumandanlığına kendisinin tâynini stiyor ve:

«Ben bu işi daha iyi yaparım!» diyordu.

Sabrediyordular... Bir gün, beş gün, on gün daha geçti, 22 Aralık 1920 sabahı, yine toplandılar. Reşit pervasızdı:

— Düşmana karşı tek kuvvet, kardeşimin elindeki kuvvettir, diyordu. Sizin teşkil ettiğiniz fırkalar, daha ilk çarpışmada çil yavrusu gibi dağılır. Onun için Ethem beyin ordusunu mümkün olduğu kadar kuvvetlendirmeliyiz!

Mustafa Kemal, yine kanundan, Devletten, Büyük Millet Meclisinden bahsetti. Yine muntazam ordu fikrini müdafaa etti. Yine kuvayı seyyareden, küçük bir kadro içinde verilen emirlere itaat şartile istifade olunabileceğini söyledi. Ve Çerkez Reşit, yine vakit kazanmak için inanmış göründü.

Ertesi sabah, dört kişilik bir heyetle hemen cepheye, kardeşlerinin yanına gidecekler, konuşacaklar, nasihat edecektiler.

Bu dört kişi, Mustafa Kemal Paşa ile Garp Cephesi Kumandanı İsmet Beyin, gece yarısı makine başında kararlaştırdıkları dört maddeyi götürüyordu:

1 — Kuvveyi Seyyare, diğer kıtaat misillû, emir ve kumandaya tamamen tebaiyet ve kanun haricinde her türlü taşkınlıklardan tevakkî edecektir.

2 — Kuvveyi Seyyare, tezyidi kuvvet için kendiliğinden hiç bir yerde, hiç bir suretle adam toplamayacak ve bu maksatla gönderdiği adamların faaliyetine derhal hitam verecektir. Efrat ihtiyacı, kıtaatı saire misillû, vaki olacak müracaat üzerine cephe kumandanlığınca temin edilecektir.

3 — Kuvveyi Seyyare firarilerini yakalatmak için doğrudan doğruya adamlar tâyin edip izam etmeyecek, firarile-

ri, diğer kıtaatın olduğu gibi, cephe kumandanlığınca takip ve derdest ettirilecektir.

4 — Kuvveyi Seyyare mensubinin âilelerine bakmak üzere bazı yerlerde bulundurduğu irtibat zabitlerinin şahısları hükümetçe malûm olacak ve bu irtibat zabitleri yedinde bulunacak şifrenin bir sureti de bize tevdi edilecektir.

Kuvveyi Seyyare, ancak bu şartlar içinde, mevcut kadrosu ile faaliyetine devam edebilecekti.

23 Aralık 1920 de Ankaradan hareket ettiler. 24 Aralık 1920 de dört madde Kütahyaya vardı.

K A R A R : Giden heyet, Çerkez Ethem'in cevabını bildirdi.
1 — Kendilerine karşı tahşid edilen kuvvetler ve «Nevicat karakollar» geri çekilecek.

2 — Kuvayı Seyyare adına cihada iştirak için toplanan gönüllülerin iltihakına müsaade olunacak.

3 — Kuvayı Seyyareye para vermesi için Kütahya muhasarına emredilecek.

4 — Emniyet ve itimadın fiilen tesis ve idamesi için bazı kumandanlar cepheden uzaklaştırılacak.

27 Aralık gecesi, telgrafı alır almaz, Çerkez Ethem'in şartlarını İsmet Bey'e bildiren Mustafa Kemal Paşa, makine başında Garp cephesi kumandanı ile yarım saat konuştular. Ertesi sabah erkenden Vekiller Heyeti toplantıya çağırıldı. Kısa bir müzakereden sonra, karar üç maddede toplanmıştı:

1 — Birinci Kuvayı Seyyare, diğer bütün kıtaatı askeriye gibi bılâ kaydû şart Büyük Millet Meclisinin kavaninine ve nizamât ve evamiri hükûmete tebaiyet ve itaatle mükellef ve zaptı raptı askeriye ile mukayyettir.

2 — Birinci Kuvayı Seyyare kumandanlığının, vezaif ve hususâtı askeriyeden dolayı bilcümle teklifat ve mütalâatı, ancak tahtı emrinde bulunduğu kumandanlığa ve mezkûr kumandanlık vasıtasile icabeden makamata iblâğ olunur.

3 — Hususâtı mezkûre ile işğal Erkânı Harbiyei Umu-miye Riyasetine aittir.

Bu üç madde, önce Garp Cephesi Kumandanı İsmet Be-ye, sonra Birinci Kuvayı Seyyare Kumandanı Çerkez Ethem'e bildirildi.

Artık silâhlar konuşacaktı.

T E K D Ü Ş M A N : Kar lâpa lâpa yağıyordu. Yenişehir - İnegöl hattı gerisinde, 24 üncü tümeni Yunan ileri hareketine karşı bırakan Garp Cephesi Kumandanı 11 inci ve 61 inci tümenlerle birinci suvari tugayını Çerkez Ethem'in üstüne yürütüyordu.

Ethem'in maksadı da bu idi zaten: Milli kuvvetleri İnönünden kendi üstüne çekerek Yunanlılara karşı cephemizi zayıflatmak...

İsmet Paşa, sırtındaki boz renk, uzun asker kaputu; başındaki geniş astragan kalpak, tipiden bembeyaz; birinci süvari tugayının önünde ağır ağır emir veriyordu.

— Silâhla karşıarlarsa silâh.. eğer hiçbir harekette bulunmazlarsa siz de ateş etmeden yürüyeceksiniz!

29 Aralıkta Kütahyayı aldılar. Batıdan ve cenuptan ilerleyen kuvvetlerimiz de üç gün içinde Kütahyanın 30 - 40 kilometre ilerisinde Gedos istikametinde cephe tutmuşlardı.

Çeteler ilk hareket karşısında yıldırdılar. Çerkez Ethem soluk soluğa çekiliyordu. Atlarını, silâhlarını bırakıyorlardı. Dağılmış kuvvetler hatlarımıza sığınıyorlardı.

5 Ocak 1921 de kıtalarımız Gedos'a girdiler. Çerkez Ethem ve arkadaşları, artık lâıyk oldukları yerde idiler: düşman safında!.

Büyük Türk kumandanının emrine girmek istemeyen bu sergerde şimdi Yunan erkânı harbiyesinin emrinde idi!

Artık içimizdeki, aramızdaki, yanımızdaki düşmandan kurtulmuştuk. Artık düşman birdi ve karşımızdaydı!

İ N Ö N Ü : Milli kuvvetlerin birbirini kırdığını gören Yunan Başkumandanlığı, bu iç çözüntüden faydalanmakta gecikmedi: Ethem'in düşman safına geçişinin ertesi günü, 6

Ocak 1921 de, bütün cephe üzerinde her noktadan taarruza başladılar.

Taarruz, İsmet Bey için bir baskın olmamıştı. O, bu hareketi bekliyordu ve beklediği içindir ki, 11 inci tümeni bir kademe geride tutuyordu. 61 inci ve 8 inci tümenler Gediz'de bulunurken 11 inci tümen henüz Efendi köprüsünden Garba geçmemişti.

Bir köy odasında, kumandanlar, İsmet Beyden hareketin ana çizgilerini dinlediler:

61 inci tümen Çerkez Ethem'in karşısında kalacak, onları Gedizden öteye sürmeyecekti.

İki koldan yürüyüşe geçen Yunanlıları İnönüde karşılayacaklardı.

Ayrırlarken, Garp cephesi kumandanının yüzü, dâvasına inanmış insanların halis iyimserliği ile gülüyordu.

İnönü mevzii, İnönü istasyonunun biraz yukarısında idi: sırtını arkasındaki dağın dik ve yalçın duvarına dayamıştı. Atış meydanı genişti. Düşmanı gözetlemeğe ve yanlardan vurmağa uygun, müdafaaya elverişli bir harb meydanı idi.

Burada ilk defa iki ordu karşılaşacaktı. Burada, düşmana karşı askerlik anlamında ilk muharebeyi verecektik. Ve burada, Türk milletinin kaderi belli olacaktı.

Zayıftık. Kuvvetimiz üçe karşı birdi: 20.000 tüfeğe karşı 6.000 tüfek, 150 makineli tüfeğe karşı 50 makineli tüfek, 100 topa karşı 28 top.

Sabah karanlığı, hafif bir sis perdesi arkasında hücumla geçen Yunanlılar, sol kanadımızdaki birkaç tepeyi baskınla ele geçirdiler. Bu muharebe olurken Çerkez Ethem'i tehlikesiz hale koymadan ayrılmak istemiyen İsmet Bey henüz yolda idi.

Biraz sonra karşı hücumla geçen kuvvetlerimiz düşmanı geri atamadılar.

İstasyon saati 8 i vururken Garp Cephesi Kumandanı arkasında tipiden ağarmış uzun bir asker kaputu, hızla içeri girdi. Makine başında, Ankarada haber bekleyen Mustafa Kemal ile konuştular. Sonra vaziyeti gözden geçirdi, emirler verdi, cepheyi bölgelere ayırdı.

İsmet Bey, her dakikası hareket dolu, dikkati her noktaya aynı alâka ile sokulmuş, harbin o anı içinde yaşıyor ve o anın istediği kararı veriyordu.

6 Ocakta başlayan savaş, ilk günü ileri karakol muharebesi halinde idi. Ertesi gün, iki koldan saldıran düşmanı incirli mevziindeki kuvvetlerimiz geri attılar. Nazif paşadaki alayımız, sayı üstünlüğünün ağır baskısı altında Pazarcık'a çekildi.

8 Ocakta, Yunanlılar Bilecik'i aldılar. Cenuptan ilerliyen bir düşman kolu, öğle üzeri Pazarcık sırtlarındaki kuvvetlerimize çarptı. Burada da geri çekildik.

9 Ocakta, bir gün evvel Ankaradan İnönüye yetişen 4 üncü tümen merkeze, 24 üncü tümen sağ kanada, 11 inci tümen sol kanada yerleştirildi. Cepheyi üç tümenle tutuyorduk.

O akşam, İnönü kesimine varan düşmanla sol kanadda çarpışma başlamış, gece çökünceye kadar ateş sürmüştü.

10 Ocak, harbin en çetin günü idi. Sabah karanlığı cephe boyunca hücumla geçen düşman iki yanımızdan bütün ağırlığı ile bastırıyordu. Bir aralık, açılan boşluklara bir düşman alayı sızdı. Karargâhın bulunduğu İnönü istasyonunun şimaline kadar sokuldular.

İsmet Bey, elde tuttuğu bir piyade taburu ile bir süvari bölüğünü bu alaya doğru sürdü. Tehlike ile göğüs göğüse gelen karargâhı İnönü köyüne çektiler.

Sol kanaddaki kitalarımız düşmanı sert bir müdafaa ile sarsmıştı. Fakat merkezden ilerleyen kuvvetler, 24 üncü tümeni tehlikeye sokar gibi oldular. Bir aralık bu tümenden haber alınmaz oldu.

İsmet Bey, toprağı değil, harbi kaybetmiyecekti. Onun için, bilginin, tecrübenin, korkusuz kararını verdi: Cephe İnönü istasyonunun gerisine alınacaktı.

Saat bir buçukta verilen bu kararı, önce sağ kanada bildirdiler. Saat üçte çekiliş başladı.

Boşalttığımız hattı tutmağa gelen düşman kuvvetleri çok kırılmışlardı. Buna karşı biz yetişen taze kuvvetlerle,

Beşkardeş dağı, Zemzemiye, Oklubal boyunca daha sert bir müdafaa cephesi kuruyorduk.

Ertesi sabah, dağ başları ağarırken, yeni mevziinde yeni hücumları bekleyen süngülerimiz, düşmanın geri çekildiğini hayretle gördüler.

Üç misli tüfek, üç misli mitralyöz, üç misli top, Türk askerlerinin gücü ve Türk kumandanının harb meydanlarında bilenmiş zekâsı, ateşlerde döğülmüş iradesi ve eşsiz iktidar ve icra kuvveti karşısında, ancak beş gün dayanabilmişti.

Harb talihi, bu kadar ufak bir sahada, bu kadar az kuvvetle, bir milletin kaderinde bu kadar kesin sonuç verecek bir meydan muharebesi tanımaz.

Kurtuluş savaşının ilk zaferi İnönü, askerlik edebiyatında bir «sehl-i mümteni» dir.

HA S T A A D A M : İnönü kahramanı, muzaffer kılıcını kınına koyarken, Büyük Millet Meclisi, alkışlarla, ona mirilivalık rütbesini veriyordu.

İsmet Bey, artık İsmet Paşa idi.

İsmet Paşa, İnönünde yalnız düşman hücumlarını kırmamıştı. Anadolu'nun bu ilk zaferi, içeride ve dışarıda bütün kötü niyetlerin gurur ile kalkık burnunu da kırmıştır.

İç cephede, çete ordu olmuş, askerlik talimleri başlamıştı. Kaçak, yok denecek kadar azalmış; zafere inan çoğalmıştı.

Dış cephede, Yunan ordusu ilk yenilişin sarsıntısı içindeydi. Avrupada, dâvamızın sesi yer yer yankılar uyandırıyor. Sevr muahedesinde bazı değişikliklerin mümkün olabileceğini fısıldayanlar bile vardı.

21 Şubat 1921 de Londrada toplanacak konferansa, İtalya Hariciye Nazırı Kont Sforça vasıtasile, İnönü zaferinin parıltısı altında beliren yüzümüz çağırıldı.

İsmet Paşa, İnönünde bir zafer kahramanı değil, bir mucize kahramanıdır: Sevr'in teneşirine yatırılan hasta adam, İnönünde dirildi!

KAHRAMAN : 1 Mart 1921 Salı.

Büyük Millet Meclisinin öğleden sonraki toplantısında bir fısıltı dolaştı:

— İsmet Paşa gelmiş!

Sevinç dolu gözler, kendini kalabalığın arasında kaybetmek isteyen kahramanı arıyordu.

Görenler, birbirlerine gösteriyordular.

Salon, büyük günlerin havasile dolmuştu. Zaferler bir çatı altında oturuyordular.

Reis Mustafa Kemal Paşa, toplantıyı açar açmaz söz alan Hakkâri mebusu Mazhar Müfit Bey, yerinden kopup kürsüye fırladı.

Mazhar Müfit Bey — (Hakkâri) Bizi yıkılmış, ezilmiş bilmiş Avrupanın bu zehabı batılını İnönünde Cenabı Hakkın avnû inayetile fiilin tekzip eden ve kahhar kılıçlarla mevcudiyetimizi gösteren muhterem ordumuzun muhterem kumandanı İsmet Paşa bugün aramızda bulunuyor...

(Birdenbire coşkun alkışlar, Mazhar Müfit Beyi dakikalarca susturdu.)

Mazhar Müfit Bey — İnönü kahramanlarının bu kahraman kumandanına şu kürsüden bir defa samirni olan teşekküratımızı takdime bendenizi tevkil buyurmanızı istirham ederim.

(Salon, göğüs dolusu seslerle uğuldadı: «Hay hay..»)

Reis — Müsaade buyrun... efendim, Mazhar Müfit Beyefendiyi Garp ordusu kumandanı İsmet Paşa Hazretlerine Meclis tarafından beyanı teşekküre memur buyurur musunuz?

(Tekrar aynı uğultu Meclis'in göğsünü doldurdu: «Hay hay... Maaliftihar»)

Mazhar Müfit Bey, Meclisin bütün sevgi ve saygısı kirpiklerinde iki damla yaş olmuş, sesi ürpertilerle dolu, İnönü kahramanına hitab etti:

— İsmet Paşa Hazretleri!... Meclis, Zatıâlilerine pek samimi ve hâr teşekküratını takdim eder. Bu hususta bendenizi tevkil buyurduğunuzdan dolayı da kendimi bahtiyar ad-

dederim (alkışlar). Saniyen arkadaşlar bu yeni senenin birinci içtimasında bütün ordularımızın muvaffakiyatını Cenabı Haktan tazarru ve niyaz ettiğimiz maasselâm divanı Riya-setten ordu kumandanlarına tebliğini teklif ediyorum. (Hay hay sadaları..)

Mazhar Müfit Bey kürsüden inerken İsmet Paşa yerinden kalktı. Bir alkış çağlayanı içinde kürsüye doğru yürüdü. Bütün meclis bir kalb olmuş, onun sevgisile çarpıyor, bir çift göz olmuş onu seyrediyor, bir çift kulak olmuş onu dinliyor ve çift kol olmuş, onu hayalinin göğsüne bastırıyordu.

— Arkadaşlar!..

İsmet Paşa, bir müddet alkışların kesilmesini bekleyerek kürsüde sustu.

— Arkadaşlar!.. İki üç ay aranızdan ayrıldıktan sonra size cephelerden daha müsait haberler ve daha hayırlı müjdelere geliyorum. (Teşekkür ederiz sedaları).. Bize suhî şartlarını kabul ettirmek için zulüm dünyasının elinde en kuvvetli vasıta olan Yunan ordusu (Kahrolsun sesleri) bugün sükûneti kalble söyleyebiliriz ki Anadoluyu istilâ etmek ve bize muahedeyi cebren tatbik ettirmek vazifesini ifa edemeyecek bir vaziyete girmiştir (alkışlar). Bu vaziyet Yunan ordusunun büsbütün zayıflamış ve kuvvetten düşmüş olmasından değildir. Belki daha ziyade hazırlanmaktadır ve pek büyük bir kazancı elinden kaçırmamak için, son kuvvetlerini sarfetmeğe, son kuvvetlerini toplamağa başlamıştır. Telâşlı bir vaziyettedir. Ve bu vaziyet ise bire kadar tenezzül etmiş olan ordumuzun bugün dağlar gibi dünyaya heybet salan bir haşmetle cepheye dayanmasındandır (alkışlar). Bundan bir sene evvel, mütareke veya müsalâha müzakeresine başlandığı zaman dünyanın insafına, dünyanın merhametine istinad eden, merhamet uman bir vaziyetten başka bir şey yoktu. Bugün murahhaslarımız Londra'da, ordularımız cephelerde olduğu halde müzakereye girmişlerdir. Cephelerimiz vardır, ordularımız vardır, müdafaa ediyoruz ve edeceğiz Bir nefere kadar tenezzül etmiş olan bu kuvvei müsellâhayı dahilde ve hariçte ehemmiyet verilecek bir haşmet ve intizam ile

Büyük Millet Meclisi yapmıştır. Büyük Millet Meclisinin orduları dahilde ve hariçte herkese hürmet telkin edecek bir azamettedir. Ordulara ait olan bu maruzatı kemali ehemmiyetle söylerken, ordumuzu teşkil eden efrat ve zabitanın bütün dünya milletlerine, bütün dünya tarihlerine heybet salan celâdet ve besaleti ziyadesile haiz olduklarını size temin ederim (alkışlar, var olsunlar sadaları). Emir dinlerler, düşmana karşı gider dururlar. Her manevrayı yaparlar. Ve emir aldıkları zaman düşman siperlerine girmek için, düşmana hücum etmek için hiçbir şeyden sakınmazlar. Omuzlarında bulunan yüklerin ağırlıklarını tamamen anlamışlardır. Henüz ifa olunacak çok vazifelerimiz vardır. İnşallah ordularımız milletimize ve tarihine karşı hiçbir milletin ordusuna karşı kıyas kabul etmiyen ağır vazifelerini yüz akile yapacaklardır. (İnşallah sesleri). Ve hepimiz göz nuru dökerek, varımızı yoğumuzu sarfederek yetiştirmek istediğimiz ordumuzun semeratını, hizmetini maaziyadetin iktitaf edeceğiz.

İsmet Paşa, inşallah sesleri ve coşkun alkışlar arasında kürsüden inerken, Meclisin gözleri önu minnetle kucaklamış, beraber yürüyordu .

LLOYD GEORGE : Londra Konferansı 2 Şubat 1921 Pazartesi günü, Sen Ceymis sarayında, Lloyd George'un reisliğinde toplandı. Fransa adına Briad gelmişti. İtalyayı kont Sforça temsil ediyordu. Askerlik müşavirleri cihan harbinin kahramanları idi: İtilâf ordularının meşhur başkumandanı Mareşal Foch ve bir kolunu Çanakkalede bırakan General Gouraud... Yunan dâvasını, Başvekil Kalokerapulos anlatacaktı. Yanında, küçük Asya ordusu Erkânharbiye Reisi Sarıyanis vardı.

Konferans açılınca, Yunan baş murahhası askeri vaziyeti kelime ile değil, rakamlarla izah etti:

— Silâhsız, cephanesiz, talimsiz, derme çatma Türk çeteleri karşısında tam techizatlı 120.000 Yunan süngüsü parlıyor. Bu yüz yirmi bin süngü, Şark meselesini üç ayda kökünden budamağa yeter!

Yunan baş murahhası, bu sözlerle yalnız Lloyd George'u memnun etmişti. Mareral Foch, başında büyük ve tecrübeli kumandanlar bulunan Türk ordusunu yenmeği, yüz yirmi bin değil, ancak bir milyon süngüye dayanarak düşünmek mümkün olabileceğini söyledi. Omuzundan caketinin boş kolu sallanan General Gouraud ise acı bir sesle büsbütün sert konuştu :

— Fransız askeri gibi bir asker, yalnız bir Türk şehrini, Ayıntap'ı zaptedebilmek için dokuz ay boğuşmuştur. Unutmamalı ki, Ayıntap ne bir müstahkem şehirdi, ne de muntazam bir ordu tarafından müdafaa ediliyordu. Onun için, Yunanlı meslektaşlarımların hesaplarında çok yanlışlıklarını görüyorum!

Konuşmaların kendi plânına aykırı bir çığır girdiğini gören Lloyd George, münakaşayı kesti:

— Fakat şunu da unutmamalı ki, hâdiseler Yunan Erkânı harbiyesinin hesaplarını daima doğru çıkarmıştır!

Artık Konferansın amacı belli olmuştu: Bir yandan toplanılır, tartışılır, dünya basınına bildirilir yayılırken, bir yandan da gizli konuşmalar devam ediyordu. Konferans kararının 25 günlük müddetini bile beklemek istemeyen Lloyd George, Yunan murahhaslarına:

— Bu yirmi beş günlük mühlet, yirmi beş günlük mütareke değildir. Harekette serbestsiniz, demişti.

İngiliz Başvekilinin yanından çıkan Yunan Başvekilinin kuşağında, Lloyd George'un sesi hâlâ çınliyordu:

— Size vadediyorum: Elimden gelen yardımı yapacağım!

Bu gizli va'din sarhoşluğu içinde, Atina'ya ve İzmirdeki ordu başkumandanlığına telgraflar çekildi:

(Burada, bugünkü vaziyet, Afyon - Kütahya - Eskişehir hattının işyaline ait harekâta derhal başlanılmasını mecbu-

ri kılmaktadır. Buradaki murahhaslar, bu işin kolaylıkla başarılabacağı kanaatinde idirler. Bu taarruzun icrasile milli menfaatlere büyük hizmet edilmiş olacaktır. Bunun için hemen üç sınıf askerî silâh altına almanız, zamanında cepheye yetiştirmeniz icab ediyor. Harekâta başlamak, herhangi bir sebepten mümkün değilse bize bildiriniz. Şunu da gizli olarak ihtar ederiz ki, bu harekâtın derhal başlaması, en salâhiyetli makamlarca dâvamız lehine bir delil olarak gösterilecektir.

Harbiye Nazırı
Gunaris

Başvekil
Kalokeropulos

Bu telgrafa, Yunan Başkumandanı General Papulas kalemîni kılıç gibi çekerek cevap verdi:

(Taarruza geçmek üzere hemen Bursa'ya hareket ediyorum.)

Bu sefer İnönüsünde, yalnız Türk ordusile Yunan ordusu değil, İsmet Paşa ile Lloyd George karşılaşacaktılar!

Y İ R M İ Ü Ç M A R T : Londra konferansının tekliflerini getiren Türk heyeti daha yolda iken Yunanlılar bütün cephe boyunca taarruza geçtiler.

Yine sayı üstünlüğü onlardaydı: yine 41150 süngüye karşı 30108 süngü ile dayanacaktık. Yine 750 ağır makineli tüfeğe karşı 235 ağır makineli tüfekle çarpışacaktık. Yine 3134 hafif makineli tüfeğe karşı 55 hafif makineli tüfekle döğüşecektik. Yine 220 topa karşı 102 topla ateş açacaktık... Ve yine atış gücü bakımından bu bir misli fazla kuvveti tepeliyecektik!

Yunan ordusu iki grupta toplanmıştı: Bursa grubu, Uşak grubu.

Bursa grubu, Keşişdağı - Aksu - İznik gölü hattı ve gerisinde idiler.

Uşak grubu, Uşak doğusundaki mevzilerle Uşak çevresindeydi.

Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, zayıf piyade kuvvetlerine dayanan suvarilerle, Yenişehir - İnegöl üzerinde düşmanı karşıladı. Ana kuvvetlerini, İnönü müdafaasını çizen Savcibey - Metristepe - Çiftlik - Akpınar - Kavalca - Kandilli mevzii gerisine yığmıştı. Karargâhı Eskişehirdeydi.

Kurtuluş savaşının dönüm noktasındaydık. İsmet Paşa, İnönünde, ikiye karşı birle, Türk milletin kaderini konuşacaktı.

Mustafa Kemal Ankaradan, Lloyd George Londradan, soluk soluğa, gözlerini ona dikmiştiler.

METRİSTEPEDEN: 1 Nisan 1921. İsmet Paşa telgraf başında, yedi uykusuz gecenin beklediği müjdeyi Ankaraya veriyor:

Metristepeden

1-4-337

Saat 6,30 sonra da Metristepeden gördüğüm vaziyet: Gündüzbey şimalinde, sabahtanberi sebat eden ve dümdar olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzile gayri muntazam çekiliyor. Yakından takib ediliyor. Hamidiye istikametinde temas ve faaliyet yok. Bozüyük yanıyor. Düşman, binlerce maktullerle doldurduğu muharebe meydanını silâhlarımıza terk ediyor.

Garp Cephesi Kumandanı
İsmet

Bir hafta ileri geri yaylanan cephemiz önünde, düşman kaçıyordu. İkinci zaferi kazanmıştık. Bahardı. Rüzgârları bile yeşil esen bahar... Dağlar gülüyordu, ağaçlar gülüyordu, kuşlar gülüyordu ve telgraf başında bir birini uzaktan kucaklayan iki kahraman gülüyordu. Bu iki tebessümde bir milletin payı vardı.

Telgraf telleri manevradan gelen tarihin hükmünü, bu

sevinç havası içinde, Ankara'nın bahtiyar sesile Metristepeye duyurdu:

Ankara

1/4/337

İnönü Muharebe Meydanında Metristepede
Garp Cephesi Kumandanı ve Erkânı
Harbiye Umumiye Reisi
İsmet Paşaya

Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü meydan muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhde etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklâl ve hayatı, dâhiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silâh arkadaşlarınızın kalb ve hamiyetine büyük emniyetle istinad ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz. İstilâ altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün müntehalarına kadar zaferinizi tesid ediyor. Düşmanın hırsı, istilâsı, azim ve himmetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu.

Namımızı, tarihin kitabei mefahirine kaydeden ve bütün milleti hakkınızda ebedi minnet ve şükrana sevk eden büyük gazâ ve zaferinizi tebrik ederken, üstünde durduğunuz tepenin size binlerce düşman ölüleriyle dolu bir meydanı şeref seyrettirdiği kadar milletimiz ve kendimiz için şaşıaai itilâ ile dolu bir ufku istikbale de nâzır ve hâkim olduğunu söylemek isterim.

Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

S A K A R Y A : İki ayrı kumanda altında döğüşen Batı cephesi, İsmet Paşanın muzaffer kılıcı emrinde birleşmişti. Aradan uzun günler geçti, uzun ve kanlı günler... İnönü - Kütahya - Afyon ana çizgisinden başlayan muharebe,

Sakarya meydan savaşıle sona ermişti. Garp Cephesi Kumandanı, demirci dükkânında döğülmüş süngüsünden çıplak omuzlarda taşınmış mermilere kadar, baştan başa kendi eseri olan ordusunu hiç bir ucundan düşmana kaptırmamış, 22 gün 23 gece, her ağaç gövdesini bir siper, her kaya parçasını bir kale sertliğile tutmuş ve kesin harbi istediği yerde verdikten sonra, gözlerinde üçüncü zaferinin mesut ısıltılarile telgrafını yazmağa başlamıştı:

Erkânı Harbiyei Umumiye Riyasetine

13/Eylûl/1337

23 Ağustostan beri devam eden Sakarya meydan muharebesi Türkiye Büyük Millet Meclisi ordusunun muzafferiye-ti katiyesile neticelenmiştir. Dört günden beri devam eden umumi mukabil taarruzlarımız tesirile düşman ordusu mağlûben ve münhezimen ve kâmilen nehir garbına atılmış bulunuyor. Düşmanı bilâ fâsıla takib ediyoruz.

Garp Cephesi Kumandanı
İsmet

İnönü kahramanı, bu sefer bir misli süngüye, üç misli topa karşı döğüşmüştü. Çizmelerinin altına serilen kırk bin düşman leşinin son nefesi, yanan köylerimizin suçsuz cehennemine karışarak alevler ve dumanlar içinde tütüyordu.

Sakarya, Anadolu'nun göğsünde, günlerce, büyük bir damar gibi kanadı.

H A Z İ R O L : Ankara'da fısıltılar homurtu olmağa başlamıştı :

— Ordu taarruz edecek halde değildir!

Mustafa Kemal Paşa, bu kötümser havanın düşmana kadar sızması için susuyordu. Çünkü İsmet Paşa düşmanı denize dökecek orduyu kurmuştu ve iki büyük asker, baş başa son taarruzun bütün plânlarını çizmiştiler.

28 Temmuz günü, Akşehir'de bir futbol maçı hazırlandı. Başkumandan, Erkânıharbiye Reisi, Ordu ve Kolordu kumandanları seyirciler arasında idiler.

O günün gecesi, cephe de başlayacak intikam maçı konuşuldu.

Ertesi sabah, Ankaradan Milli Müdafaa Vekilini de çağıldılar.

Her şey o müthiş dakika için hazırды artık.

★ ★

6 Ağustos 1922.

İsmet Paşa karargâhdaki odasına, bir maksada yürüyenerin adımlarile girdi. Kapıyı kapadı ve sabah güneşinin yerden tavana kadar çizdiği heybetli gölgesile duvarları doldurarak bir müddet dolaştı, oturdu, düşündü.

Sonra, Garp Cephesi Kumandanı, bir kâğıt çekti, bir kalem aldı ve yazdı.

Bu gizli satırlar, orduların kulağına fısıldanan «Hazır ol!» emriydi:

Akşehir

6/Ağustos/38

1 — Trakya da vâsi istihzarat ve teşkilâtı askeriye yapmakta bulunan düşmanın yeni teşkilâtı askeriyesini Anadolu luya getirmeğe vakit kalmazdan evvel müstacelen harekâtı taarruziye teşebbüs etmekliğimiz bir mecburiyet halinde tezahür etmektedir. Cephe kumandanlığı tetkikat ve mülâhazatı esasiye neticesinde kuvayı asliye ile Birinci Ordu mın-takasında Akarçay ile Ahırdağları arasından taarruz etmek üzere kati ve seri istihzaratta bulunmak kararını vermiştir. Taarruzun hedefi Afyon - Ahırdağları ve imtidadında başlayarak inkişaf edecek umumî meydan muharebesi neticesinde düşman kısmı küllisini mağlûben şimale atmaktır.

2 — Birinci Ordu bidayetden itibaren büyük kuvvetle işe

girişerek dördüncü ve yedinci düşman fırkalarını katiyen mağlûb edecek ve mevzilerini zaptedecek surette harekâta başlayacaktır. Halen kısmı küllisila Banaz Susuzköy mıntakasında bulunan ikinci Yunan mıntakasında ve daha garp-tan meydan muharebesine iştirak etmek üzere Şarka hareket edecek düşman kuvvetlerini ilk devirde tevkif etmek lâzımdır. Dördüncü ve Beşinci Kolordularla İkinci Kolordu tahaşşüdün safahatı muhtelifesinde Birinci Ordu emrine verileceklerdir. Birinci Ordunun istihzarat projesine cepheden yazılan cevapname bir talimat mahiyetinde olduğundan bunun bir sureti İkinci Orduya da berayi malûmat takdim kılınmıştır.

3 — İkinci Ordu evvelâ Üçüncü ve Altıncı Kolordularla Birinci Ordu mıntakasında yapılacak ve takriben beş gün devam edecek olan tahaşşüdü setr ve temin edecek ve saniyen taarruzu umumi esnasında mümkün olduğu kadar fazla düşman kuvveti tesbit eyliyecektir. Bunun için İkinci Ordunun vaktinde ileri mevzilere yanasması ve Birinci Ordu taarruzundan daha evvel ve bilhassa düşmanın Afyonun Şimal cenahına karşı faaliyeti taarruziyeğe geçmesi icab edecektir. Düşman bizim Afyon Cenup mıntakasından asli taarruzumuza Porsuk ile Akarçay arasından Şarka doğru mukabil hareket ile cevap vermeğe kıyam ederse bizim taarruzu aslimiz neticei katiye verinceye kadar İkinci Ordu mevazii müteakibede zaman kazanacak ve bu esnada bilhassa Birinci Ordunun sağ cenahını Akarçay Şimali yakınından temin eyliyecektir.

4 — Birinci ve İkinci orduların sureti tahaşşüdü ile taarruz mıntakasına tarzı teveccühleri merbut krokide gösterilmiştir.

5 — Kocaeli grupuna esasen taarruzi hareketlerle lâakal karşısındaki on birinci fırkayı tesbit etmek vazifesi teveccüh eder.

6 — Son zamana kadar yani taarruz mıntakasında tahaşşüdümüzün hitamına kadar maksadımızı düşmândan gizlemek plânımızın esasıdır. Ancak bu suretle zayıf düşmân

kuvvetlerini basmak suretile maddi ve mânevi bir tefevvuk ile meydan muharebesine başlamış olunuz. Bunun için harekete geçinceye kadar taarruz maksat ve niyetimizi kendi kıtaatımıza karşı da gizlemek ve bütün tedaviri yakında vuku bulması muhtemel görülen düşman taarruzunu ileri mevzilerde kabul için itti hazı muktazi tertibat şeklinde göstermek lâzımdır. Düşmana karşı da bir düşman taarruzu beklemekte olduğumuz propaganda edilmelidir.

Maksadımızı gizlemek için ordular her tedbiri itina ile mahsus ile takip ve tatbik ettireceklerdir. Her halde şimdiden yapılacak müstacel bir tedbir olmak üzere İkinci Kolordu kıtaatının Aziziye etrafında tahaşşüdü müsaraaten temin olunmalıdır.

7 — Ordular menzil hidematını aldıkları vazifeye göre müstakillen ihzar ve ikmal edecekler ve peyderpey cepheye de malûmat vereceklerdir. Birinci Orduya Akşehir menzil hattı vesaiti verilmiştir.

Bundan maada İkinci, Dördüncü kolordularla beraber İkinci Ordu menziline üç yüz tonluk menzil vesaiti de Birinci Ordu emrine verilecektir. Birinci derecede erzak ve cepane iddi haratına ve ahali kuvvetlerinin tanzim ve teşkiline ehemmiyet verilmelidir. Erzak nakliyatı için vâsi mikyasta ahali vesaitinden istifade zaruridir. Cem'an üç yüz ton kabiliyetinde kabul olunan yüz kadar seri otomobil ihzar ve teşkil edilmekte olup hitamında Birinci Orduya verilecektir.

Garp Cephesi Kumandanı
İsmet

S O N D A K İ K A L A R : 26 Ağustos sabahı, kök ışıırken, büyük taarruz topçu ateşile başlayacaktı.

24 Ağustosta, Garp cephesi ve Başkumandanlık karar-gâhları Akşehirden Şuhut kasabasına taşındılar. 24/25 gecesı orada geçti. 25 Ağustos sabahı, Şuhut'tan Kocatepe cenubu garbisinde çadırılı ordugâha naklettiler.

25/26 gecesi, Mustafa Kemal, İsmet, Fevzi paşalar çadırlarının önüne kurdukları portatif masa etrafında başbaşa-şaydı. Rakam kesinliğiyle hazırladıkları zaferi, kumanda heyetinin bilgi ve zekâ üstünlüğüyle; Türk zabitanının ateşlerden geçmiş irade ve feragat üstünlüğüyle; Türk askerinin ölüm karşısında göz kırpmayan cesaret ve dayanma üstünlüğüyle perçinlemiştiler.

Büyük kararların müthiş sessizliği içinde, tek kelimeler ve kupkuru seslerle konuşuyorlardı.

Kocatepe yakınındaki Birinci ve Şancana dağındaki İkinci Ordu karargâhından son hazırlık raporlarını gece yarısına doğru aldılar.

Sık sık saate bakıyorlardı. Bu saatlerin her saniyesinde üç kalbin sesi vardı.

YİRMİ ALTİ AĞUSTOS: Nal seslerinin çarpıntısı gecenin içinde büyüyor. Kafilenin önünde üç atlı var: İsmet Paşa, Fevzi Paşa, Mustafa Kemal Paşa...

Sabaha karşı, Kocatepede Birinci Ordu tarassut yerine varıyorlar.

Kocatepe, küçük tepeler üstünden ve esmer sisler altından göğe doğru dikilmiş.

Çıt yok.

Cephe kumandanı atının üstünde, elinde dürbün, donuk bir sabah mavisini içinde hayalleşen uzaklara bakıyor.

Birden tanrısal bir irade ile kıyamet koptu; yer, gök zıngır zıngır...

On beş dakikalık tanzim ateşinden sonra toplarımız, bir buçuk saat düşman mevzilerini döğdüler. Kalecik sivrisi, Belentepe, Tınaztepe şarapnel yağmuru altındaydı.

Hücuma geçen süngülerimizle güneşin altın mızrakları selâmlaştılar.

İsmet Paşa, ateş çizgisinin üstünde kendi eserini seyrediyordu.

Topçu ateşimizin alt üst ettiği düşman siperlerine, kıtalarımız, ölü ve yaralı vermeden kolayca giriyordular.

Küçük Kalecik tepesi, Belentepe, Tınaztepe, Kılıçaslan gediği ilk savaşta düşürülmüştü.

Kocatepeden, Büyük Millet Meclisine, Vekâletlere ve diğer cephelere telgrafla ilk müjde verildi:

«Bugün, 26 Ağustos, 1338, saat 4, evvelden itibaren tekml cephede taarruza iptidar edilmiştir. Tevfikat Allaha'tandır.»

OTUZ AĞUSTOS: Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa, karargâhlarıyla Afyonkarahisar'da idiler. Dört gündür, kurşun, gülle, kılıç altında nefesi kesilen düşman, artık yok edilecekti.

İsmet Paşa ile Mustafa Kemal Paşa, otomobille Afyondan Birinci Ordu Karargâhına doğru yola çıktılar.

Fevzi Paşa, Harekât Şubesi Müdürü Şemsettin Beyle —telsizle verilmiş emirleri alamıyan— Beşkarış köyünde İkinci Ordu Karargâhı ile Kürt köyündeki süvari Kolordusu Karargâhına hareket etti.

Yanan köylerin sıcak külleri üstünden geçiyordular. Yollar, devrilmiş otomobiller, susturulmuş toplar, yığın yığın cephane sandıkları, can çekişen beygir leşleri ve düşman cesetleriyle tıkanmıştı.

Korna seslerini duyan hafif yaralılarımız, yüzlerinde can acısıyla gönül ferahlığının zıt çizgileri birbirine karışmış, yol kenarında selâm duruyordular.

Önden, yandan, geriden ezile ezile çekilen düşman, Çalköy çevresinde toplanmıştı.

Sabah vakti, daralan çemberimizden kurtulmak için Dumlupınar'a doğru yol arayan kuvvetler, 23 üncü fırkamıza çarpıp gerilediler.

Öğle üzeri, 4 üncü ve 6 ncı Kolordularımızın korkunç ateşi altında bunalan düşman Adatepede kadere boyun eğdi: ölüm kalım savaşına tutuştular.

Akşam, batıdan bir saat sonraya kadar süren boğuşma karanlığa gömüle gömüle hızını kaybetmeğe başlamıştı.

Silâhlarını, cephanelerini, otomobillerini, binek hayvanlarını ve kendilerini bırakmışlardı. Harb meydanı bir hayal ordusunun enkazile tıklım tıklımdı.

Başkumandanlık vazifesini gören General Tiriköpis kılıç artığı beş on kişiyle Kızıлтаş deresi boyunca ölüm çemberinden sıyrılmış, Murat dağlarına can atmıştı.

Gece, büyük zaferin üç paşası Dumlupınar köyüne döndüler.

31 Ağustos sabahı, Yunan ordusu, 1918 galiplerinin kendisine verdiği istilâ silâhını, Adatepe çevresinde bir kaç Türk nöbetçisine teslim etmişti!

Z A F E R İ N A D I : İsmet Paşanın uykusuz gözlerinde bahtiyarlıkların en güzeli gülüyordu. Dehânın tarifi olan uzun ve acı bir sabırla hazırladığı ordular zaferi kazanmıştı.

Bu zaferi, tarihin hafızasına bir isimle yerleştirmek lâzımdı.

İsmet Paşa, taze bir sabah güneşinin çadır kapısından içeri serdiği ışık üçgeni altında, gönlünden geçen büyük duygu, bir kâğıda satır satır yazdı:

(Afyonkarahisar - Dumlupınar büyük meydan muharebesinde düşman orduyu aslisinin imha safhasını teşkil eden 30 Ağustos, 38, muharebesi; şimalden 61 inci fırka ve 6 ncı kolordu ve cenubundan 4 üncü kolordunun iştirakile süvari kolordusunun tesirinde (Aslıhanlar, Çal, İşören) mıntaka-sında ve Çal köy şarkında bizzat birinci hatta 11. fırka nezdinde bulunan Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin nezareti altında cereyan ve neticei katiiyeye iktiran eylemiştir.

Bu muharebe harbin cereyanı umumisini mukaddes dâvamız lehine katiiyetle tebdil etmiş ve Tiriköpis ve Diyonis gibi en büyük kumandanları başlarında olduğu halde düş-

man ordusunun enkazı târûmarı mütemadiyen her taraftan kıtaatımızın ağışu teslimine atılmıştır.

Ordularımız için bir hâtırai tarihiye olmak ve Başkumandanımıza muhabbet ve merbutiyet velâyetelzel itimadımıza yeni bir delil teşkil etmek üzere mezkûr 30 Ağustos, 38, muharebesine (Baskumandan meydan muharebesi) namı verilmiştir.

Garp Cephesi Kumandanı
İsmet

İ Z M İ R : Türk süngüleri, düşman döküntülerini her tarafta temizliyerek hızla ilerliyordular. Yangınların kızıl dumandanlar ile tıkalı yollardan akın akın esir sürüleri toplayarak geçiyorlardı. Murat dağlarına atılan Yunan başkumandanı Tirikopis ve Erkâniharbiye reisi Diyonis kılıçlarının önünde baş eğmiştiler. İsmet Paşanın Erkâniharbiye reisi Asım Paşa, günlerce ölüm korkusu içinde dağlarda otlamış bu Generallere soruyordu:

— Sizi nasıl karşılayım?.. Muasır bir ordunun kumandanları diye mi? Yoksa, âdi bir çetenin hunhar efradı diye mi?..

Generaller, kendi ellerile ateşe verdikleri Türk köylerinin yanık kokuları içinde güç nefes alıyordular.

8 Eylül Cuma günü, Birinci Ordumuz ana kuvvetleriyle Turgutlu'ya varmış, ileri karakollarını Nif - Manisa üzerine uzatmıştı.

İkinci Ordu, Adalar bölgesinden Akhisar - Soma - Balıkesir'e doğru yürüyordu.

Gece, İsmet Paşa, Turgutlu'dan İzmir'in işgali için şu emirleri verdiler:

1 — Süvari Kolordusu, derhal ileri atılarak yangın ve yağmaya vakit bırakmadan, şehri zaptedecektir.

2 — İkinci Kolordudan teşkil edilen atlı piyade müfrezeleriyle doğrudan İzmir'in işgaline yürünecektir.

3 — Sekizinci Fırka İzmir’de nizam ve asayışı koruyacaktır.

4 — Birinci Kolordu Kumandanı İzzettin Paşa İzmir kumandanlığı ve askeri valiliğine tâyin edilmiştir.

Yine o gün, ikindi üzeri, İzmir limanında yatan Fransız Edgar Guinée kruvazörünün telsizi şu telgrafı yaydı:

Ankara ve bütün Türk telsiz istasyonlarına: İzmir şehrinin teslimini müzakere için İzmir General Konsoloslukları en yakın Türk kıtalarile mülâkat yeri tâyin edilmesini taleb ederler.

İzmir General Konsolosları

Bu telgrafa, Garp cephesi telsizi, bir yanlışlığa mahal vermemek için, mümessillerini, otomobillerine beyaz bayrak çekerek, İzmir - Turgutlu - Kasaba yolile Kasabaya göndermelerini, İzmir General Konsoloslarına bildirdi.

Ertesi gün, İsmet Paşa, Mustafa Kemal Paşa ile beraber Nif’te idiler.

Öğle üzeri, İzmir istasyonu şu telsizi yaydı:

(Türk athları, bugün, 9 Eylûl Cumartesi, saat on bir buçukta, halkın sevinçleri ve göz yaşları arasında İzmir’e girdiler.)

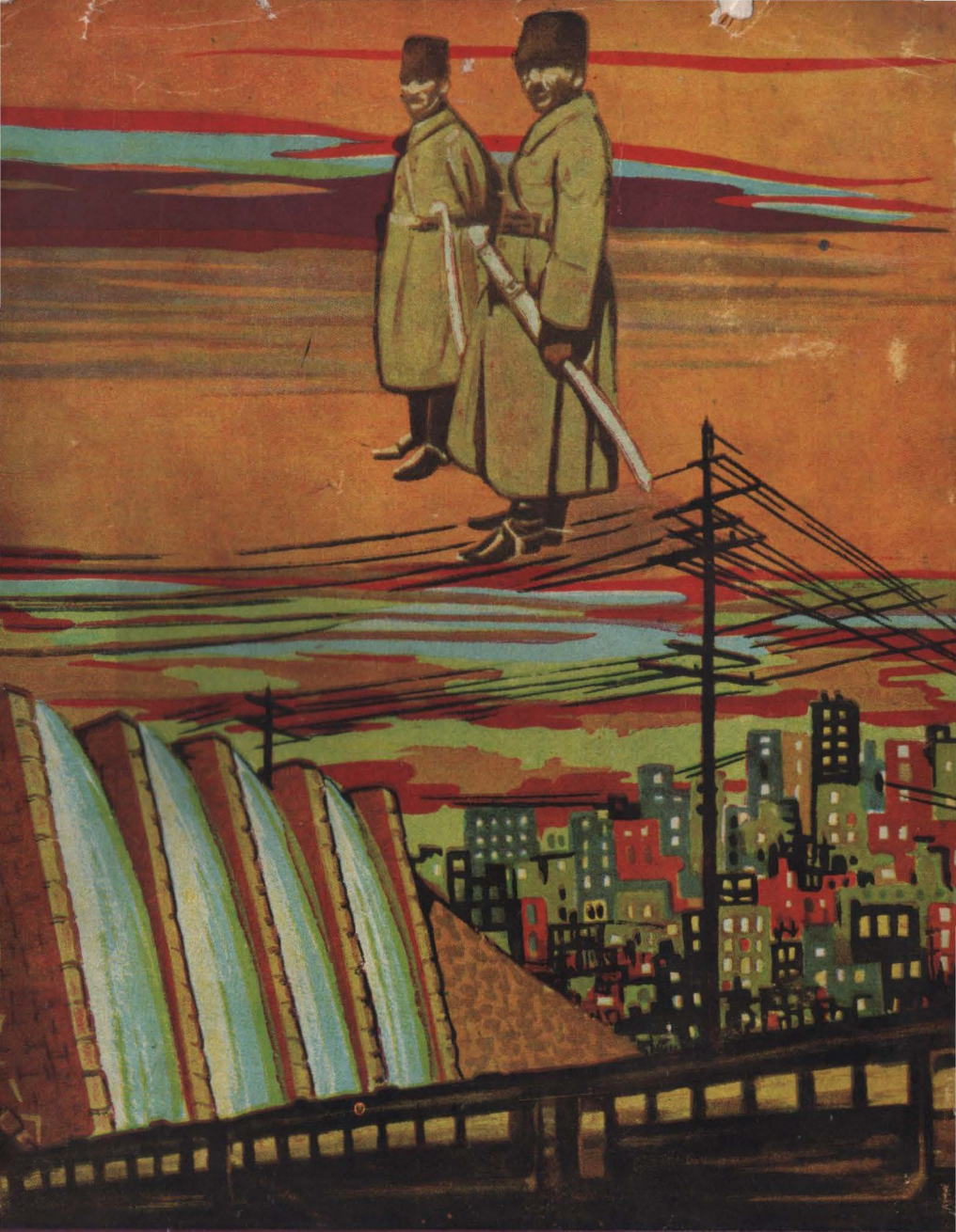
Yunan ordusu, vatan toprağına ayak bastığı yerden denize dökülmüştü. Askerimiz, Hükûmet konağına ve çetin yüzü, bir tepe üstünden körfeze bakan Kadife Kaleye Bayrağını çekiyordular.

10 Eylûl Pazar sabahı, yamaçlardan büyük uğultularla şehre akan insan çağlayanları arasından önünde, ordular grubu kumandanlığı bayrağı, açık bir otomobil geçiyordu.

İçinde, altın hareli kalpağıle İsmet Paşa vardı.

İzmir’e giriyordu: 1889 da, henüz beş yaşında çocukken «ayrılmam!..» diye ağladığı İzmir’e... şimdi onu, göz yaşlarının en bahtiyarını döken, göğsü sevinç çığlıklarile dolu bir millet kalabalığı alkışlıyordu.

— Birinci cildin sonu —

TI 5 LİRADIR.